

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
ВИДАВНИЦТВО «ЮРИДИКА»
ЦЕНТР УКРАЇНСЬКО-ЄВРОПЕЙСЬКОГО НАУКОВОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА

Міжнародна науково-практична конференція

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ
В УКРАЇНІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ**

27 вересня 2025 року

Організаційний комітет:

Голова організаційного комітету – **Сергій КОРОЄД** – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, виконувач обов'язків президента Науково-дослідного інституту публічного права (Україна).

Заступник голови організаційного комітету – **Андрій БОРОВИК** – кандидат юридичних наук, доцент, відмінник освіти України, віцепрезидент з наукової роботи Науково-дослідного інституту публічного права (Україна).

Заступник голови організаційного комітету – **Наталія ДЕРЕВ'ЯНКО** – доктор філософії в галузі права, доцент, декан юридичного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (Україна).

Члени організаційного комітету:

Дмитро БОНДАР – кандидат наук з державного управління, доцент, заслужений працівник цивільного захисту України, ректор Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (Україна); **Валерій БУЖОР** – доктор юридичних наук, професор, президент Незалежної кримінологічної асоціації Республіки Молдова, почесний президент Інституту кримінального права та прикладної кримінології (Республіка Молдова); **Михайло ВІХЛЯЄВ** – доктор юридичних наук, професор, директор Центру українсько-європейського наукового співробітництва (Україна); **Владислав ВОЛКОВ** – доктор суспільних наук, доцент, ректор Балтійської міжнародної академії (Латвійська Республіка); **Валентин ГАЛУНЬКО** – доктор юридичних наук, професор, голова Академії адміністративно-правових наук (Україна); **Андрій ГОЛОВАЧ** – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, академік Національної академії вищої освіти України, директор Інституту права Донецького університету економіки та права (Україна); **Катерина ГОЛОВКО** – доктор юридичних наук, професор, директор Видавництва «Юридика» (Україна); **Сергій ГРЕЧАНЮК** – доктор юридичних наук, професор, ректор Пенітенціарної академії України (Україна); **Віталій ДЕМ'ЯНЧУК** – доктор юридичних наук, професор, ректор Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (Україна); **Олексій ДНІПРОВ** – доктор юридичних наук, старший дослідник, ректор Київського національного університету будівництва і архітектури (Україна); **Віктор МОШИНСЬКИЙ** – доктор сільськогосподарських наук, професор, заслужений працівник освіти України, ректор Національного університету водного господарства та природокористування (Україна); **Роман ПАВЕЛКІВ** – доктор психологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, виконувач обов'язків ректора Рівненського державного гуманітарного університету (Україна); **Руслан СЕРБИН** – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, ректор Національної академії внутрішніх справ (Україна); **Олександр СКРИПНЮК** – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, віцепрезидент Національної академії правових наук України, директор Інституту держави і права імені В.Корецького НАН України (Україна); **Євген СОБОЛЬ** – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, ректор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (Україна); **Євген ТРУШЛЯКОВ** – доктор технічних наук, професор, відмінник освіти України, заслужений працівник освіти України, ректор Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Україна); **Дмитро ШВЕЦЬ** – доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, ректор Львівського державного університету внутрішніх справ (Україна).

Проблемні питання та перспективи розвитку вищої освіти та науки в Україні в умовах воєнного стану : Міжнародна науково-практична конференція. Науково-дослідний інститут публічного права, 27 вересня 2025 р. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. – 176 с.

ISBN 978-966-397-532-0

У збірнику представлено матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Проблемні питання та перспективи розвитку вищої освіти та науки в Україні в умовах воєнного стану» (27 вересня 2025 р.).

УДК [378+001]:[005.334+005.332.2](477)"364"(062.552)

ЗМІСТ

Фінансове забезпечення наукової та науково-технічної діяльності в Республіці Польщі: досвід та можливості для України	
Атаманчук Наталія Іванівна.....	7
Роль наукової школи у підготовці дисертації на здобуття ступеня доктора філософії	
Богатирьов Іван Григорович	11
Окремі проблемні аспекти отримання вчених звань доцента і професора в Україні та можливі шляхи їх вирішення	
Боровик Андрій Володимирович.....	14
Окремі проблемні аспекти при захисті дисертації доктора філософії	
Боровик Людмила Андріївна	17
Inclusive education in higher education institutions: global trends and challenges for Ukraine	
Vasylenko Olena Viktorivna.....	20
Реалізація принципу взаємодії наук у публічному управлінні інформаційною сферою України в умовах воєнного стану	
Воронкова Олена Ігорівна.....	24
Сучасний стан розвитку та узагальнення адміністративного права України	
Галуцько Валентин Васильович, Галуцько Валентин Валентинович, Фелик Олександр Васильович.....	28
Проблеми набору студентів у релаксованих вищих навчальних закладах	
Головач Андрій Володимирович	35
Співробітництво України у галузі вищої освіти з Європейським Союзом	
Дем'янчук Віталій Анатолійович, Вархов Андрій Григорович	38
Українське освітнє законодавство: змістовні акценти у контексті євроінтеграційних прагнень України	
Дерев'янко Наталія Зеновіївна	42
Виш-викладання філософії у періоди невизначеності	
Діденко Лариса Віталіївна.....	46
Окремі питання викладання навчальних дисциплін у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання під час воєнного стану в Україні	
Долинська Марія Степанівна	50
Виклики та проблеми вищої освіти в умовах воєнного стану	
Доненко Валерій Вікторович.....	54

Аспекти підготовки студентів-іноземців англomовної форми навчання на кафедрі описової та клінічної анатомії Національного медичного університету імені О.О. Богомольця в умовах воєнного часу	
Камінський Ростислав Феліксівч,	
Дзевульська Ірина Вікторівна, Тимошенко Ірина Олексіївна	58
Про деякі питання державної політики України у сфері освіти і науки в умовах воєнного стану	
Колб Олександр Григорович, Богатиренко Оксана Вікторівна	59
Стратегування – запорука розвитку правничих шкіл України в умовах невизначеності	
Коломоєць Тетяна Олександрівна.....	62
Про деякі питання державної політики України у сфері освіти і науки в умовах воєнного стану	
Конопельський Віктор Ярославович,	
Дучимінська Леся Миронівна	66
Законодавче забезпечення пріоритетних напрямів розвитку юридичної науки в умовах воєнного стану	
Коросд Сергій Олександрович	68
Соціально-побутові умови праці та відпочинку наукових працівників: удосконалення правового регулювання	
Костюченко Олена Євгенівна.....	72
Безпечне освітнє середовище як чинник педагогічних умов розвитку стресостійкості здобувачів вищої освіти в умовах війни	
Кривошей Кирило Юрійович.....	76
Реалізація концепту «суспільного блага» у вищій освіті: закордонний досвід та його втілення в українських реаліях	
Кріцак Іван Васильович, Токар Петро Танасійович,	
Гладкова Євгенія Олексіївна.....	80
Нагальність відновлення галузі знань «Право», за якою здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти в Україні	
Курінний Євген Володимирович	88
Наукові погляди на розвиток цифровізації в умовах дії надзвичайних адміністративно-правових режимів в Україні	
Куш Олексій Євгенович	92
Виклики та перспективи впровадження педагогіки емпайерменту в українських університетах під час війни та післявоєнного відновлення	
Листопад Олексій Анатолійович	95
Методологічні аспекти викладання принципів конституційного права в умовах війни в Україні: від запитання до дискусії	
Львова Єлизавета Олегівна	99

Психологічна безпека академічних спільнот: від профілактики до кризових протоколів	
Малімон Віталій Іванович	104
Трансформація вищої освіти та науки України в умовах воєнного стану: виклики, адаптація та стратегії майбутнього	
Наумкіна Світлана Михайлівна	108
Щодо актуальних проблем науки кримінального права України в умовах воєнного стану	
Оробець Костянтин Миколайович	113
Фінансовий стан ЗВО в умовах турбулентності	
Панюк Тетяна Петрівна	116
Особливості викладання іноземної мови у вищих військових навчальних закладах в умовах воєнного стану: формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів	
Піддубна Анастасія Дмитрівна, Дзюба Ярина Петрівна	120
Інформаційні технології в оцінюванні наукових досягнень співробітників як складова управлінської діяльності в закладах вищої освіти та наукових установах	
Попович Василь Васильович, Сергієнко Вікторія Олександрівна, Бекесевич Анна Михайлівна, Гриник Ростислав Олегович	124
Особливості проходження практики студентами-правниками в умовах воєнного стану: від викликів до нових можливостей	
Риженко Ірина Миколаївна	131
Академічна правова наука: виклики та перспективи розвитку в умовах війни	
Скрипнюк Олександр Васильович	136
Підготовка фахівців для сфери стандартизації	
Смерницький Дем'ян Вікторович, Тригубенко Марина Володимирівна	140
Освіта без бар'єрів: інклюзивні практики та інновації в умовах воєнного стану	
Тимчишин Андрій Михайлович, Тимчишин К. В.	144
Прийняття на роботу науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти: сучасні тенденції в Україні	
Тищенко Олена Володимирівна	147
Сучасний розвиток вищої освіти в Україні у контексті глобальних та регіональних викликів	
Трушляков Євген Іванович, Дубинський Олег Юрійович	152
Екзистенційність університетів та наукових установ України	
Філіпович Мирослава Богданівна	156

Вища освіта та наука України у воєнний час: виклики та перспективи розвитку	
Хамініч Світлана Юріївна	160
Економічна ефективність впровадження ERP-систем у малому та середньому бізнесі та їх роль у підготовці сучасних фахівців	
Цимбал Андрій Георгійович	163
Правові підстави впровадження антикорупційної програми в закладах вищої освіти	
Шурупова Катерина Володимирівна, Барчак Ольга Миколаївна	165
Роль усної історії та етнографії у формуванні національної ідентичності в умовах війни	
Щербина Світлана Вікторівна	169
Education under Sirens: How Ukrainian Universities Fight for the Future	
Yahodzinskyi S., Yahodzinska V.	173

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВОЇ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩІ: ДОСВІД ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Атаманчук Наталія Іванівна

*доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу дослідження проблем
правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС,
Інститут правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Варто зазначити, що в країнах Європейського Союзу (далі – ЄС) фінансування науки в є однією з пріоритетних сфер державної політики і спрямоване на підвищення інноваційної конкурентоспроможності, технологічного суверенітету та наукового лідерства. Зокрема, у 2023 році ЄС витратив 381,4 млрд євро на наукові дослідження та розробки, що на 6,7% більше, ніж у попередньому році (357,4 млрд євро) та на 57,9% більше, ніж у 2013 році (241,5 млрд євро). Частка витрат на наукові дослідження та розробки у ВВП залишилася стабільною порівняно з 2022 роком (2,2%), у період з 2013 по 2023 рік збільшилась на 0,1 %, у період з 2013 по 2023 рік зросла у 19 країнах ЄС, при цьому найбільше зростання зафіксовано у Бельгії (1,0), Польщі (0,7) та Греції (0,7)[1].

Важливого значення в умовах євроінтеграційних процесів, що відбуваються у нашій державі набуває вивчення досвіду окремих країн ЄС щодо фінансового забезпечення наукової та науково-технічної діяльності. Зокрема, актуальності набуває аналіз досвіду Республіки Польщі, яка за останнє десятиліття створила ефективну модель фінансування науки, що поєднає державні, приватні та міжнародні ресурси, активно розвиває свій науково-дослідний сектор, орієнтуючись на інтеграцію у європейський науковий простір.

Як слушно зазначає Г. Хлібовська, геополітичне розташування України та Польщі зумовлює їхню співпрацю в різних сферах життєдіяльності, зокрема і науково-технічній. Саме цей вектор двосторонніх відносин став одним із нових і актуальних, позаяк сприяє покращенню інвестиційного клімату в обох державах, долученню до інноваційних технологій, а також поглибленню інтеграції у європейський науковий і техніко-технологічний простір [2].

У Польщі реформа наукової сфери відбулася в 2010 році. Ідея полягала в тому, що запит на дослідження та розробки формує бізнес, а фінансує дослідження держава. Такий підхід сприяє розвитку технологій, оскільки інновації знаходять застосування на виробництві. До того ж, в такий спосіб формується конкурентний ринок праці для науковців, що гальмує їх еміграцію з Польщі. Було створено дві структури: Національний центр науки та Національний центр досліджень і розвитку, які перебувають у підпорядкуванні Міністерства науки та вищої освіти Польщі. Відповідно до Закону про засади фінансування науки [3] до 2018 року, а сьогодні – до Закону про вищу освіту і науку, підтримку фундаментальних досліджень здійснює Національний центр науки, а фінансуванням прикладних досліджень займається Національний центр досліджень і розвитку. Запровадження нової системи, зокрема, сприяло доступу до фінансування наукових досліджень молодим ученим, які, незважаючи на брак у них наукового ступеня, звання чи невеликий досвід, мають творчий потенціал і володіють новітніми технологіями. Так, у 2016 році близько половини грантів цих центрів отримали вчені до 35 років[4].

Досліджуючи процеси реформування й показники фінансування вищої освіти і науки Республіки Польща, С. Сас стверджує, що це приклад успішних трансформацій в галузі вищої освіти [5].

Аналізуючи інституційні зміни у польській системі державної науки за останні двадцять років, S. Heinecke зазначає, що у 2005 році 75 % усіх державних коштів розподілялися у вигляді обов'язкового фінансування і лише 25 % – у вигляді проектного фінансування, насьогодні 47 % державних коштів розподіляються у вигляді обов'язкового фінансування, а 44 % – у вигляді проектного фінансування, що вказує на децентралізованішу систему проектного фінансування, яка дозволяє науково-дослідним інститутам коригувати свою управлінську та адміністративну практику [6].

За офіційними даними Головного статистичного управління Польщі, у 2023 році валові внутрішні витрати на НДДКР (GERD) становили 53,1 млрд PLN, що на 18,8 % більше порівняно з попереднім роком; інтенсивність витрат склала 1,56 % ВВП (у 2022 р. – 1,45 %) [7].

Водночас, М. Лахижа розглядає польський досвід не як зразок для реалізації, а як приклад пошуків, що підтверджується наявністю критичного відношення значної частини польських вчених до реформ. Науковець зазначає, що в Україні знають польський досвід реформування науки та вищої освіти, але поки що не вдається ефективно його застосовувати, що в першу чергу стосується фінансування освіти і науки та забезпечення автономії університетів [8].

Опираючись на польський досвід, напрямами подальшого реформування наукової та науково-технічної діяльності в Україні можуть стати: створення окремих інститутів для фундаментальних та прикладних/інноваційних досліджень, забезпечення їх інституційної незалежності і стабільного фінансування; **розвиток фіскальних стимулів для бізнесу**, впровадження механізмів податкового вирахування R&D та моделі IP-Box (пільгова ставка на доходи від ІВ), стимулювання залучення приватних інвестицій; **запровадження програми повернення науковців та підтримки репатріації**, створення пакетів підтримки для вчених, що повертаються (приклад, програма «Польське повернення NAWA»); **розбудова електронних сервісів управління наукою** (єдиний портал подачі заявок, моніторингу проектів тощо).

Зокрема, метою програми «Польське повернення NAWA» є надання можливості видатним польським вченим повернутися на батьківщину та влаштуватися на роботу до польських університетів та науково-дослідних інститутів. Програма створить оптимальні умови для того, щоб науковці, які повертаються, могли створювати власні проектні групи в Польщі та проводити дослідження в оптимальних умовах. Так, для молодшого науковця проекти можуть тривати від 24 до 36 місяців, а фінансування NAWA становитиме до 1143200 злотих. Для досвідченого вченого можливі проекти від 36 до 48 місяців з фінансуванням NAWA до 2397600 злотих. Крім того, у випадку фундаментальних досліджень можна подати заявку на компонент дослідження NCN – стартовий грант у розмірі до 200 000 злотих, а у випадку прикладних досліджень та дослідно-конструкторських робіт – на прикладний компонент NCBR до 400 000 злотих [9].

IP BOX – це податкова пільга для підприємців, комерціалізують права інтелектуальної власності (ІВ), отримані внаслідок їхньої власної науково-дослідної діяльності або від науково-дослідних та дослідно-конструкторських послуг, придбаних в інших організацій, але запатентованих платником податків [10].

Зауважимо, що модель фінансового забезпечення наукової та науково-технічної діяльності Республіки Польщі ґрунтується на поєднанні державного фінансування, приватних інвестицій, міжнародних грантів і податкових стимулів, а також програм для мобільності кадрів. Для нашої держави адаптація окремих елементів реформування наукової діяльності, зокрема, програми повернення вчених і системи фіскальних стимулів може сприяти підвищенню конкурентоспроможності української науки, інтеграції у Європейський дослідницький простір.

Література:

1. EU spent €381.4 billion on R&D in 2023. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20241211-2>
2. Ганна Хлібовська. Українсько-польська співпраця в науково-технічній сфері: сучасний стан і перспективи. 13 Листопада, 2020. URL: <https://ukrpolnauka.wordpress.com/2020/11/13/%d1%83%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%be-%d0%bf%d0%be%d0%bb%d1%8c%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%b0-%d1%81%d0%bf%d1%96%d0%b2%d0%bf%d1%80%d0%b0%d1%86%d1%8f-%d0%b2-%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba/>
3. Ustawa o zasadach finansowania nauki Dz.U. 2010 Nr 96 poz. 615. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20100960615>
4. Богдан Олексюк. Оптимізація управління науковою сферою: закордонний досвід та рекомендації для України. С. 13–12. URL: <https://ucep.org.ua/doslidzhennya/optymizatsiya-upravlinnya-naukovoyu-sferoyu-zakordonnyj-dosvid-ta-rekomendatsiyi-dlya-ukrayiny.html>
5. Сас С. П. Європейські тенденції та перспективи фінансування вищої освіти і науки. *Економічний форум*. 2022. № 1 (1). С. 152–161.
6. Heinecke S. The Gradual Transformation of the Polish Public Science System. *PLoS One*. 2016 Apr 14; 11(4):e0153260.
7. Research and experimental development in Poland in 2023. URL: https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/en/defaultaktualnosci/3313/7/13/1/research_and_experimental_development_in_poland_in_2023.pdf?utm_source
8. Лахижа М. І. Проблеми публічного управління модернізацією вищої освіти та науки в Польщі. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія : Право, публічне управління та адміністрування*. 2024. № 13.
9. Polish Returns. URL: https://nawa.gov.pl/en/scientists/polish-returns?utm_source
10. Tax reliefs in Poland for research, development and innovation. URL: https://www.gov.pl/web/poland-businessharbour-en/tax-reliefs-in-poland-for-research-development-and-innovation?utm_source

РОЛЬ НАУКОВОЇ ШКОЛИ У ПІДГОТОВЦІ ДИСЕРТАЦІЇ НА ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ

Богатирьов Іван Григорович

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права
Навчально-науковий інститут права, правоохоронної діяльності
та психології Пенітенціарної академії України
м. Чернігів, Україна*

У порядку постановки проблеми варто наголосити, що авторитет будь-якої наукової школи пов'язаний не тільки з ефективною роботою наукових установ вищих навчальних закладів, а й з наявністю авторитетних вчених, здатних генерувати наукові ідеї у відповідній сфері суспільних відносин. Проблема діяльності наукових шкіл зумовлена недостатньою теоретичною і практичною розробленістю, відсутністю відповідного нормативно-правового забезпечення, що регулює її діяльність.

Візія наукової школи розглядається нами як прообраз якісних перетворень в освіті команди професіоналів, які розширюють простір освітніх можливостей. Прикладний аспект діяльності наукової школи вирізняється високим рівнем розвитку інноваційного потенціалу, на базі якої проводяться наукові теми досліджень. Завдяки таким школам в Україні, як наголошує вітчизняна вчена І. Арістова створюється наукова платформа, яка випереджає час і створює основу подальшого розвитку науки загалом і підготовки дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії [1].

Актуальність зазначеного зумовлено також тим, що нині, серед науковців, наприклад пенітенціарного спрямування, йде активна фахова дискусія щодо потреби трансформувати кримінально виконавчу систему України в пенітенціарну систему. Враховуючи різні чинники суспільної значимості такої трансформації, зокрема й думки українських учених і практиків, варто зауважити, що входження України в європейську сім'ю стане нагальним питанням реформування (розвитку) кримінально виконавчої системи України в контексті Європейських пенітенціарних правил поведіння з ув'язненими і засудженими.

Отже, наукова школа – це один із інструментів впровадження в освітній та науковий процес юридичних, педагогічних та психологічних знань, що сприятиме зі свого боку отриманню суспільно

важливого очікуваного результату. Звичайно науковий потенціал школи дає змогу адекватно відповідати на сучасні виклики підготовки здобувачів доктора філософії..

До речі, саме в нашій школі відбулося професійне становлення цілої плеяди вітчизняних вчених пенітенціаристів. Приємно відмітити, що 2021 року вчений наукової школи «Інтелект» доктор юридичних наук, професор О. О. Шкута став лауреатом премії Президента України для молодих вчених. Доктор юридичних наук, старший дослідник М. С. Пузирьов 2023 року став стипендіатом Кабінету Міністрів України для молодих вчених [2].

Ми вважаємо, що кожен науковий продукт має супроводжуватися обов'язковим елементами сегменту матеріалу дослідження. Це показує, що наукова праця має завершену стадію. З цією метою на кафедрі кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Пенітенціарної академії України розроблений алгоритм підготовки дисертації на здобуття ступеня доктора філософії 081 «Право» 08 «Право» аспірантами, ад'юнктами академії. В основу алгоритму покладено:

- **для науки кримінального права України** актуальними проблемами є: кримінальна відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення; визначення складу кримінального правопорушення: об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта, суб'єктивної сторони; співвідношення вини та умисла; призначення покарання за вчинене кримінальне правопорушення; судимість; гуманізація кримінального законодавства щодо збільшення видів покарань не пов'язаних з позбавленням волі; колізії у кримінальному законодавстві України; роль кримінальних проступків при призначенні покарання; вибір адекватних санкцій, пошук нових засобів кримінально-правового впливу; міждисциплінарний підхід, що поєднує кримінальне право з іншими галузями знань тощо;

- **для науки кримінально-виконавчого права** актуальними проблемами є: тенденції розвитку виконання покарань не пов'язаних із позбавленням волі; реалізація персоналом органів і установ виконання покарань засобів виправлення і ресоціалізації засуджених в місцях несвободи ДКВС України; застосування до засуджених інституту звільнення з місць несвободи та уповноважених органах з питань пробації; не достатній рівень нормативно- правового забезпечення у сфері виконання/ відбування кримінальних покарань; взаємодія органів і установ виконання покарань з державними і не державними інституціями щодо роботи із засудженими в місцях несвободи та уповноважених органах з питань пробації; розробка інноваційних методологій дослідження пенітенціарної системи України тощо;

– **для науки кримінології** актуальними проблемами є стан, тенденції, динаміка та географія злочинності, особа яка вчиняє кримінальне правопорушення; детермінанти та шляхи її запобігання. Віктимологічне запобігання жертви кримінального правопорушення в місцях несвободи ДКВС України. Кримінологічне прогнозування та планування заходів запобігання злочинності. Вплив цифрових технологій та штучного інтелекту на сучасні фонові явища злочинності. Кримінологічний аналіз запобігання та протидія;

– **для науки адміністративного права та процесу** актуальними проблемами є: адміністративно-правові відносини у сферів виконання покарань та пробації; публічне адміністрування запобігання злочинності в місцях несвободи ДКВС України; адміністративно-правові засади впровадження в Україні нової в'язниці; адміністративно-правові засади реформування (розвитку) кримінально – виконавчої системи України та її трансформації в пенітенціарну систему; адміністративно-правовий статус державного службовця Державної кримінально-виконавчої служби України; адміністративно-правовий статус державного службовця Державної установи «Центр пробації»; публічне адміністрування територіальною громадою свого права на місцеве самоврядування тощо;

– **для науки кримінально-процесуального права** актуальними проблемами є: досудове провадження в Україні; права і права і свободи учасників кримінального судочинства їх правовий статус; кваліфікація суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності; процесуальні гарантії дотримання прав і законних інтересів учасників кримінального провадження; практика рішення Європейського суду з прав людини стосовно України; законність та правомірність проведення слідчих (розшукових дій) як гарантія прав і свобод учасників кримінального процесу; особливості використання спеціальних знань, технічних засобів та відіоконференцій зв'язку у доказуванні; застосування органами досудового розслідування кримінально процесуального примуса; застосування кримінального провадження на підставі угод; кримінально-процесуальні засади обшуку в кримінальному провадженні тощо.

Висновок. Отже, наукова школа – це один із інструментів вченого, який комплексно та системно впроваджує в освітній та науковий процес юридичні, педагогічні та психологічні знання, які сприяють зі свого боку отриманню суспільно важливого очікуваного результату – захист дисертації на здобуття доктора філософії.

Література:

1. Арістова І. Наукова школа у галузі інформаційного права: на шляху до розбудови суспільства знань в Україні (частина перша). *Публічне право*. 2017. № 2 (26). С. 9–17, 10.
2. Шевченко А. Є. Наукова школа «Інтелект» професора Івана Богатирьова на шляху трансформації кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну систему ISSN 2617-4154 *Ірпінський юридичний часопис* : науковий журнал. 2025. Вип. 1 (18) 123 С. 24

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-532-0-3>

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОТРИМАННЯ ВЧЕНИХ ЗВАНЬ ДОЦЕНТА І ПРОФЕСОРА В УКРАЇНІ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Боровик Андрій Володимирович

доктор юридичних наук, доцент,

відмінник освіти України,

віцепрезидент з наукової роботи,

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

Механізм присвоєння науковим і науково-педагогічним працівникам вчених звань в Україні визначається Порядком присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам. Наказ Міністерства освіти і науки України від 03.02.2016 [1].

Здавалося б все чітко розписано законодавцем у згаданому нормативно-правовому акті і жодних труднощів не повинно виникати. Водночас на практиці науковці роками не можуть отримати вчене звання незважаючи на виконання формальних вимог зазначених у згаданому документі.

Зокрема перш за все науковці стикаються з бюрократичними та нормативними труднощами. Так, сучасна система присвоєння вчених звань ускладнена надмірною кількістю документів і довідок, які потребують підтвердження на кожному етапі. Постійні зміни у нормативних актах МОН створюють ситуацію невизначеності й нерівних умов для науково-педагогічних працівників. Відсутність єдиної цифрової системи для подання документів змушує викладачів витрачати значний час на паперову звітність.

Єдиним шляхом подолання цієї проблеми є створення сучасної електронної платформи для збору та обробки документів, уніфікація критеріїв і вимог, проведення регулярних роз'яснень і консультацій для викладачів.

Окремі науковці скаржаться на занадто жорсткі вимоги до наукових публікацій. Значна частина вимог орієнтована на публікації у виданнях, що входять до Scopus та Web of Science, де вартість друку може бути непомірно високою. Українські ж фахові журнали часто не мають належної індексації, а отже, викладачі вимушені звертатися до закордонних видань. Крім того, наголос робиться більше на кількості публікацій, а не на їхню наукову вагу, актуальність та практичний вплив.

З метою вирішення даного проблемного питання необхідно створення умов для підтримки публікацій у провідних журналах за рахунок державних і грантових програм, активний розвиток українських наукових видань, орієнтація на якість наукових робіт, а не лише на їхню кількість.

Турбують наукову спільноту і кадрові та організаційні бар'єри. Так, для отримання звання необхідний тривалий стаж науково-педагогічної роботи, що ускладнює просування молодих учених. Крім того, конкурсність посад доцента і професора обмежена, адже в університетах існує певна кількість ставок, які не завжди відкриваються у потрібний час. Також поєднання навчального, наукового й адміністративного навантаження призводить до перевантаження викладачів і зменшує можливості для активної наукової діяльності.

Дане питання можна вирішити шляхом створення більшої кількості конкурсних посад, запровадження більш гнучких підходів до вимог стажу для різних галузей знань, розподіл навантаження між викладацями і науковою діяльністю.

Посади науковців в Україні не дуже фінансово підтримуються державою. Не дарма говорять, що отримуючи копійки професори та академіки повинні вирішувати глобальні питання для країни (знаходити ліки від вірусу чи шляхи виведення країни з фінансової кризи). Тому фінансова залежність вчених є також ще одним із проблемних питань. Оплата публікацій, перекладів, участі в міжнародних конференціях вимагає значних коштів, що не компенсується заробітною платою викладачів. Надбавки за вчене звання залишаються низькими, що не стимулює до додаткових зусиль і наукових здобутків. Брак фінансування обмежує можливості для проведення якісних досліджень і публікацій.

Створення державних і міжнародних грантових програм для підтримки науковців, підвищення матеріальної винагороди за отримання

вченого звання, розвиток партнерства між університетами та бізнесом значно дозволило б вирішити зазначену проблему.

Окремо хочеться звернути увагу на суб'єктивні фактори. Так, присвоєння вчених звань іноді залежить від суб'єктивної оцінки членів вчених рад. Вплив «людського фактору» може призводити до упередженості чи нерівних умов для кандидатів. Недостатня прозорість процедур посилює недовіру до системи.

Шляхом подолання цієї проблеми є впровадження прозорих механізмів прийняття рішень, застосування чітких критеріїв оцінювання наукових досягнень, залучення незалежних експертів.

Важливу роль при спробі отримання вчених звань відіграють психологічні та часові труднощі. Тривалий процес підготовки документів, численні вимоги та постійне навантаження сприяють професійному вигоранню. Молоді науковці часто відчують брак підтримки й орієнтирів для кар'єрного зростання. Атестація вимагає не лише наукової продуктивності, а й значних часових ресурсів, що відволікає від основної діяльності.

Запровадження менторських програм для молодих учених, підтримка психологічного здоров'я викладачів, формування культури академічної взаємодопомоги дозволить повністю ліквідувати зазначену проблематику.

Таким чином отримання вчених звань доцента і професора супроводжується низкою об'єктивних і суб'єктивних проблем. Їх вирішення можливе лише за умови комплексного підходу: реформування нормативної бази, фінансової підтримки науки, розвитку національних наукових видань, а також створення сприятливого академічного середовища, де визнається і цінується якісний науково-педагогічний внесок кожного викладача.

Література:

1. Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам. Наказ Міністерства освіти і науки України від 03.02.2016. Електронний ресурс. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0183-16#Text> (дата звернення 01.09.2025).

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРИ ЗАХИСТІ ДИСЕРТАЦІЇ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ

Боровик Людмила Андріївна

*кандидат педагогічних наук, доцент,
член-кореспондент Міжнародної кадрової академії,
доцент кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка С. Дем'янука»
м. Рівне, Україна*

Сьогодні захист PhD-дисертації є важливим етапом у науковій кар'єрі, але здобувачі часто стикаються з низкою труднощів.

По-перше, помітною проблемою є недостатня методологічна підготовка. Чимало робіт мають нечітко визначені мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, що ускладнює доведення їх наукової цінності.

По-друге, складність викликає обґрунтування наукової новизни. Часто здобувачі лише описують результати як нові, але не демонструють, у чому саме полягає їх відмінність від уже відомих досліджень.

По-третє, дисертації іноді не відповідають вимогам до PhD-рівня: вони або надто описові, або перевантажені теорією без практичного застосування.

Важливим питанням є і якість академічного письма: порушення логіки викладу, недбале цитування, а подекуди й недотримання принципів академічної доброчесності.

Не менш актуальною проблемою залишається публікаційна активність. Для захисту необхідні статті у фахових і міжнародних журналах, але здобувачі часто мають труднощі з публікаціями англійською мовою.

На практиці у багатьох навчальних закладах виникають окремі труднощі з утворенням разових спеціалізованих вчених рад через спільну роботу працівників кафедр із розв'язанн тієї чи іншої наукової проблеми.

Так, нерідко буває, що наукові проекти об'єднують десятки та сотні вчених у відповідній науковій галузі, результатом яких є підготовка спільних фахових наукових статей, монографій та інших публікацій,

що і є причиною в подальшому неможливості формування відповідної разової вченої спеціалізованої ради.

Чому так відбувається? Вся справа в тому, що 12 січня 2022 року постановою Кабінету Міністрів України № 44 був затверджений Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії [1], яким на нашу думку, чітко врегульовані зазначені питання.

Радом з тим, 19 травня 2023 року постановою Кабінету Міністрів України № 502 до Порядку були внесені зміни. А саме, до абзацу 3 пункту 15, де зазначено, що з 01 січня 2024 року офіційні опоненти не можуть працювати в одному і тому ж закладі, мати спільні публікації за останні 5 років з головою, рецензентами та науковим керівником та включаються до складу разової спеціалізованої ради за їх письмовою згодою [3 ст. 18].

Разом з тим, відповідно до пункту 2, абзацу 14 Порядку, однією із компетентностей члена разової спеціалізованої вченої ради є наявність не менше трьох наукових публікацій за тематикою дослідження здобувача.

Зважаючи на те, що разова спеціалізована рада утворюється у складі 5 осіб (абзац 1 пункту 14 Порядку), загалом у членів разової спеціалізованої ради повинно бути не менше 15 одноосібних монографій або наукових статей у фахових виданнях, включених як мінімум до переліку наукових фахових видань України [3 ст. 18].

Водночас, тенденцією останніх років у науці є активна співпраця вчених у певних галузях, що призводить до видання низки спільних навчальних посібників, монографій, наукових статей та інших наукових матеріалів. Іноді ці проекти об'єднують низку вчених у відповідній галузі з різних навчальних закладів України. В результаті встановленого обмеження більшість провідних вчених, у зв'язку із участю у спільних наукових проєктах, будуть позбавлені можливості у роботі спеціалізованих вчених рад в зв'язку з наявністю спільних робіт за останні 5 років, а якщо врахувати вимоги пункту 2 абзацу 14 Порядку, то створення разових спеціалізованих вчених рад взагалі стає проблематичним [2 ст. 35].

Складнощі виникають і під час самого захисту. Це і страх публічного виступу, і труднощі з відповідями на запитання опонентів, і не завжди вдало підготовлені презентаційні матеріали.

Додатковим викликом є організаційно-процедурні бар'єри: тривалі бюрократичні процеси, різні трактування вимог у спеціалізованих вчених радах.

Не можна оминати і проблему міжнародної інтеграції: здобувачі мають брати участь у міжнародних конференціях, публікуватися за кордоном, але не завжди мають для цього належний рівень мовної підготовки.

Важливу роль у подоланні цих труднощів відіграє науковий керівник. Саме він спрямовує здобувача, допомагає з методологією, структурою роботи та формуванням наукової позиції.

Підсумовуючи, слід зазначити, що проблеми при захисті дисертації доктора філософії є комплексними – вони охоплюють як науковий зміст, так і організаційні та особистісні аспекти. Подолати їх можна завдяки підвищенню рівня методологічної культури, розвитку академічного письма, розширенню міжнародної співпраці та якісному науковому керівництву.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії. URL: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2021/07/proyekt_Poryadku_pro_pysudjennya_ta_skasuvannya_stupenya_PhD.pdf (дата звернення 01.03.2025).

2. Головач А. В. Окремі проблемні питання створення разових спеціалізованих рад. *Підготовка дисертацій в умовах воєнного стану: актуальні питання та шляхи їх вирішення* : Міжнародна науково-практична конференція. Науково-дослідний інститут публічного права, 28 вересня 2024 р. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 176 с. С. 35–37.

3. Боровик Л. А. Щодо неможливості формування разової спеціалізованої вченої ради через спільну наукову діяльність. *Вища освіта у період воєнного стану: сучасні виклики та проблемні питання* : Міжнародна науково-практична конференція. Науково-дослідний інститут публічного права, 22 березня 2025 р. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. – 256 с. С. 18–20. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-480-4-4>

INCLUSIVE EDUCATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: GLOBAL TRENDS AND CHALLENGES FOR UKRAINE

Vasylenko Olena Viktorivna

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor of the Language Training Department,
National Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine*

All human rights are interlinked. This includes the right to education. It is not possible to achieve an effective education unless other rights are realized. And if the right to education is fulfilled, it leads to the realization of other rights. Thus, since the 1990s, there is a rise in attention to inclusion in education encompassing inclusion in higher education (HE), which is an important element of and leads to equity in society, as well as being unmissable in an equitable society. Equity refers to the fair treatment of everyone to not only ensure equal access but also an equal likelihood of opportunity or, equal educational opportunities.

Inclusion in education is a fundamental issue core to the principle that “Everyone has the right to Education”, as stated in Article 26 of the Universal Declaration of Human Rights proclaimed by the United Nations General Assembly in Paris in December 1948. Inclusion in education also figures prominently in Agenda 2030 under Sustainable Development Goal (SDG) 4, and has gained importance internationally; it is imperative for equality and human rights, with educational, social, and economic benefits. [3] Inclusive education has generally been connected to the requirements of people with disabilities and the interaction between special education and mainstream education.

Since the 1990s, the struggles of those with disabilities have impacted the world's view of inclusion in education, through measures taken in The United Nations Convention on the Rights of the Child (1989), the World Declaration on Education for All (1990), and the United Nations Standard Rules on Equalization of opportunities for Persons with Disabilities (1993) and the Salamanca Declaration and Framework for Action (1994). This has resulted in Article 24 (the right to inclusive education) in the 2006 UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, which acknowledges the rights of the disabled to inclusive education, thus producing a legally binding instrument with reference to the concept of quality inclusive education. To understand what this actually means and what measures are

needed to make it a reality, the Committee on the Rights of Persons with Disabilities produced a “General Comment” on education – a document that explains what inclusive education means and sets out in detail what governments must do to create inclusive education systems. [2]

The right to inclusive education is now defined as a process that shapes culture, practice and policy within the educational setting. Inclusive education aims to address the diverse needs of individual students, and to remove barriers that hinder the presence, participation and achievement of learners. An inclusive approach places emphasis on providing support to groups of learners who may underachieve or be marginalized or excluded. Inclusive education is an education system that includes all students, and welcomes and supports them to learn, whoever they are and whatever their abilities or requirements. This means making sure that teaching and the curriculum, learning buildings, classrooms, transport and toilets are appropriate for all students at all levels [1].

Inclusive education requires: non-discrimination, best interests of the students, right of the students to be heard, protection from violence and abuse, opportunity for life within the community, support with mobility, access to health care, habilitation and rehabilitation. It promotes: participation in public life, exercise of legal capacity, work and employment, adequate standard of living [2].

Inclusive education involves transforming the whole education system – legislation and policy, systems for financing, administration, design, delivery and monitoring of education, and the way educational institutions are organized, namely:

1. Commitment and investments from education ministries – it takes time and money to change systems.

2. Support for teachers and students – teachers need training and guidance, and students need to be provided with services to overcome barriers to learning.

3. Promotion of respect for diversity and inclusive learning – action is needed to challenge negative attitudes and prejudice against students with disabilities.

4. High expectations of all students – teachers need to invest in and support all students.

5. Safe and inclusive environments – students cannot learn if they are frightened either of teachers or bullying from other students

6. Partnerships between organisations of people with disabilities and educational institutions – inclusive education will benefit from the widest possible experience and knowledge.

7. Systems to monitor progress – it is vital to measure whether the situation is improving, and if not, what further changes are needed.

Inclusion in higher education links to HE with equal educational opportunities for every student. There is a general trend in the focus of inclusion in education toward equal educational opportunities for every student, regardless of their bodies, background, or views, which is a change from the narrower focus of inclusion in education on students with special educational needs in the 1990s. Nowadays, the study of inclusion in HE is influenced by a variety of research fields, including disability studies but also gender studies, queer/LGBTQIA + studies, and multiculturalism and anti-racism education [1].

In accordance with the social model, it is essential for establishing equal educational opportunities in HE to view the diversity of the student population as an asset to education, and not as an issue or deficit. This leads to general view of inclusive HE, which focuses on providing education for every student, giving everyone the opportunity to thrive, realizing their capabilities, meaningfully engaging, and contributing to the flourishing of others. With this broader focus on inclusive HE and equal educational opportunities, and the focus on the shortcomings of the HE system, barriers to education can be removed for every student, aiding equity in society.

Inclusive learning environments refer to spaces where learning takes place (tools, culture, and organization), where every student has equal educational opportunities. The tools, culture, and organization in which students learn are influenced by a wide variety of actors. Collaboration between these actors is important to improve inclusion in learning environments. Higher education teachers are one of these actors, as are students, HE institutions and national policymakers.

So, higher education teachers play a crucial role in making learning environments more inclusive. They directly, albeit within the framework established by the HE institution, influence the learning environment of students; they design courses (“organization”), assess students' progress (“tools”), have regular contact with students, and can function as role models/trendsetters (“culture”).

However, the studies indicate three categories of challenges higher education teachers have in establishing inclusion in HE: ineptness that HE-teachers recognise in themselves (HE-teachers' knowledge, skills, experience, and insecurity), HE-teachers' perception of students' competences, and challenges HE-teachers experience in their HEI (lack of resources, support, training, and information). So, higher education teachers' challenges for inclusion in HE are internal (lack of knowledge, skills, experience, and confidence) and institutional (lack of resources, support, information, and training). Thus, the necessity of cooperation between teachers and HE-institutions, in addition to the role of scholars in studying teachers' understanding of inclusion, to improve the inclusive learning environment

of students in HE. In general, as researches show, higher education teachers recognise in themselves to establish inclusion in HE, but their lack of knowledge is reported as a challenge. However, 'lack of knowledge' appears to have different meanings: knowledge about students' needs; knowledge about inclusion and tools; and knowledge about HE institution's policies [1].

War affects all students, but for students with special educational needs, the psychological and social challenges are often more devastating. Loss of familiar surroundings, evacuation, danger, feelings of uncertainty, and constant stress all add to existing developmental, learning, and socialization difficulties. Three key challenges are: the impact of stress and traumatic events, social isolation, and lack of professional support.

The experience of wartime has emphasized that inclusive education should not only be formal, but also truly accessible and flexible. The crucial lessons are: 1) Flexibility of the system: the ability to switch between online and offline formats without losing the quality of education. 2) Individualization: each student should have a digital portfolio and an individual development plan, available in any institution. 3) Psychological support: providing students and families with constant access to specialist consultations. 4) Partnership: close cooperation between HE institution, families, the state and the public sector. These lessons should become the foundation for future reforms, so that inclusive education in Ukraine is not only a response to the challenges of the present, but also a guarantee of equal opportunities in a peaceful future.

Despite numerous challenges, inclusive education in wartime in Ukraine has become a source of innovation and new approaches, and demonstrates examples of resilience and innovation.. The use of modern technologies, the active role of volunteers and international partners, as well as valuable experience in overcoming crisis situations can become the basis for reforming the inclusive education system in the future.

References:

1. Higher education teachers' understandings of and challenges for inclusion and inclusive learning environments. *Educational Research Review*. 2024. Vol. 43. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1747938X24000149>
2. Inclusive Education. UNICEF. September, 2017. URL: https://www.unicef.org/eca/sites/unicef.org.eca/files/IE_summary_accessible.pdf
3. Lockmun-Bissessur V., Samy M., Peeroo S. Inclusive Education in Higher Education Institutions: A Comprehensive Review of Key

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-532-0-6>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ВЗАЄМОДІЇ НАУК У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ІНФОРМАЦІЙНОЮ СФЕРОЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воронкова Олена Ігорівна

аспірантка,

*Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»*

м. Київ, Україна

Однією із сучасних тенденцій розвитку науки в умовах сталого розвитку постає взаємодія різноманітних наук, що сприяє отриманню синергетичного ефекту задля досягнення Цілей сталого розвитку (далі – ЦСР). Важливо, що на це звертається увага у Доповіді Генерального Секретаря ООН на Саміті з Цілей сталого розвитку [1]. Представники наукової спільноти України, усвідомлюючи цінність впровадження принципу взаємодії наук, здійснюють свої дослідження для вирішення різноманітних завдань в межах ЦСР. Вважаємо за доцільне акцентувати увагу на Цілі № 16 «Мир, справедливість та сильні інститути», що зумовлено як існуванням умов правового режиму воєнного стану в Україні, так і необхідністю підвищення ефективності діяльності органів публічного управління, від якої залежить досягнення багатьох ЦСР [2, с. 118].

Нами було запропоновано один із підходів для удосконалення публічного управління, який ґрунтується на спільному використанні інструментів наук публічного управління, юриспруденції та комп'ютерних наук [3], а саме, йдеться про концепцію та модель правового забезпечення публічного управління інформаційною сферою (далі – ПУІС) України в умовах сталого розвитку. Зокрема, було висунуто гіпотезу що суб'єкти правового забезпечення ПУІС України (як складова моделі) постають системним утворенням, що включає: 1) органи публічного управління загальної компетенції (Верховна Рада України (далі – ВРУ), Президент України, РНБО України, Кабінет Міністрів України (далі – КМУ); 2) органи публічного управління спеціальної компетенції (наприклад, центральні органи виконавчої

влади: Міністерство цифрової трансформації (далі – Мінцифри) України; Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації (далі – Держспецзв'язку) України; Адміністрація Держспецзв'язку України; Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку (далі – НКЕК); Державний комітет телебачення і радіомовлення (далі – Держкомтелерадіо) України); 3) органи місцевого самоврядування України; 4) інші суб'єкти публічного управління (наприклад, інститути громадянського суспільства, суб'єкти господарювання).

Перевірка висунутої гіпотези полягала у перевірці правового статусу (компетенції) зазначених суб'єктів на наявність правотворчої функції та прав й обов'язків (повноважень) для її реалізації як необхідної умови формування суб'єктів правового забезпечення ПУІС України. У зв'язку з цим, цілком логічним представляється проводити таке дослідження, ґрунтуючись, передусім, на положеннях Закону України «Про правотворчу діяльність» [4].

Відповідно до моделі правового забезпечення ПУІС України та виходячи із ст. 4 Закону України [4], пропонується розуміння суб'єктів правового забезпечення ПУІС України у контексті ПУІС України. Встановлено співвідношення понять «суб'єкти правового забезпечення ПУІС України», «суб'єкти ПУІС України» та «учасники правотворчої діяльності у контексті ПУІС України», що зумовлено наступним.

По-перше, правове забезпечення ПУІС України – це правова форма публічного управління (суб'єкти правового забезпечення – як складова). По-друге, суб'єкти правового забезпечення ПУІС України – це суб'єкти ПУІС України, які, серед іншого, мають повноваження (права й обов'язки) реалізовувати правотворчу функцію, тобто, здійснювати правотворчу діяльність (безпосередньо та опосередковано) – переконалися у справедливості висунутої гіпотези. По-третє, суб'єкти правового забезпечення ПУІС України (в залежності від ступеня участі у правотворчій діяльності) створюють відповідні групи суб'єктів: а) суб'єкти правотворчої діяльності; б) суб'єкти правотворчої ініціативи; в) суб'єкти забезпечення правотворчої діяльності; г) суб'єкти, що сприяють правотворчій діяльності. По-четверте, суб'єкти правового забезпечення ПУІС України постають учасниками правотворчої діяльності у контексті ПУІС України – переконалися у справедливості висунутої гіпотези.

У процесі перевірки ґрунтовно проаналізовано нормативно-правові акти (передусім, правоустановчі) на існування належних повноважень (прав, обов'язків) у суб'єктів правового забезпечення ПУІС України

для реалізації правотворчої функції. З огляду на обмежений обсяг публікації, наведемо лише результати проведених досліджень. Дійсно, усі суб'єкти ПУІС України (перелічені у гіпотезі) мають необхідні повноваження (права та обов'язки) для реалізації правотворчої функції. Водночас, інститути громадянського суспільства, наприклад, сприяють іншим суб'єктам публічного управління у різноманітних формах (право ініціативи, робочі групи, електронні петиції, громадські обговорення та ін.).

Встановлено, що результатами діяльності суб'єктів правового забезпечення ПУІС України в умовах воєнного стану є розробка важливих нормативно-правових актів, зокрема: а) закони України – «Про Національну програму інформатизації», «Про правотворчу діяльність», «Про медіа»; б) укази Президента України – «Про забезпечення електронними комунікаційними послугами в умовах воєнного стану» від 26.11.2022 р. № 802, «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 64; в) постанови КМУ – «Деякі питання надання та використання хмарних послуг та/або послуг центру обробки даних» від 11.02.2025 р. № 154, «Деякі питання створення та функціонування Реєстру прозорості» від 15.10.2024 р. № 1175; г) Наказ Мінцифри України – «Про деякі питання діяльності та розвитку у сферах електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг» від 18.01.2024 р. № 11; Наказ Держспецзв'язку України – «Про затвердження Критеріїв з визначення підприємств, установ та організацій, які мають важливе значення для національної економіки у сферах організації спеціального зв'язку, захисту інформації, кіберзахисту, захисту критичної інфраструктури в особливий період» від 27.12.2024 р. № 791; Постанова НКЕК – «Про затвердження положення про електронну регуляторну платформу» від 01.05.2024 р. № 236.

Зроблено пропозиції щодо напрямів удосконалення діяльності системи суб'єктів правового забезпечення ПУІС України. По-перше, посилити взаємодію між суб'єктами правового забезпечення ПУІС, які реалізують не лише функцію суб'єктів правотворчої діяльності, але і функції суб'єктів законодавчої ініціативи, суб'єктів забезпечення правотворчої діяльності та інших учасників правотворчої діяльності. Визначено заходи щодо реалізації цієї пропозиції. По-друге, для удосконалення діяльності ВРУ, як суб'єкта правового забезпечення ПУІС України (одного із основних суб'єктів правотворчої діяльності), в умовах підготовки усіх учасників правотворчої діяльності до введення в дію Закону України «Про правотворчу діяльність» [4] необхідно активізувати роботу Комітетів ВРУ з питань правової політики та з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи ВРУ щодо підготовки пропозицій стосовно внесення змін до Регламенту ВРУ, що випливають із Закону [4] (у Перехідних положеннях Закону

був зазначений строк 6 місяців з дня набрання чинності цим Законом – станом на липень 2025 р. інформація з цього приводу відсутня). По-третє, для удосконалення діяльності КМУ, як суб'єкта правового забезпечення ПУІС України (одного із основних суб'єктів правотворчої діяльності, правотворчої ініціативи), в умовах підготовки усіх учасників правотворчої діяльності до введення в дію Закону України «Про правотворчу діяльність» [4] необхідно дотримуватися строків підготовки пропозицій за усіма напрямками, визначеними у Законі (шість місяців з дня набрання чинності цим Законом). Станом на липень 2025 р. відсутня інформація, зокрема: а) стосовно пропозицій щодо систематизації норм права, що належать до предметів регулювання основ законодавства України та декретів КМУ, чинних на день набрання чинності цим Законом [4]; б) приведення своїх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом, передбачивши набрання ними чинності одночасно з введенням в дію цього Закону [4]; в) забезпечення приведення нормативно-правових актів міністерств у відповідність із цим Законом, передбачивши набрання ними чинності одночасно з введенням в дію цим Законом [4].

Таким чином, переконалися, що: 1) інструменти науки публічного управління спрямовані на зміцнення дієвості органів державної влади та місцевого самоврядування за рахунок реального забезпечення участі громадян, інституцій громадянського суспільства та суб'єктів господарювання у публічному управлінні; 2) правові інструменти (зокрема, нормативно-правові акти) сприяють впорядкуванню суспільних відносин, які виникають під час публічного управління в умовах воєнного стану; 3) інструменти інформаційного суспільства (інформаційної сфери) забезпечують оперативну міжвідомчу комунікацію, ефективність управлінських рішень завдяки електронному урядуванню, інформаційну безпеку, кібербезпеку та ін.; 4) інструменти наук публічного управління, юриспруденції та комп'ютерних наук конструктивно взаємодіють між собою.

Література:

1. Десятиріччя дій та звершень для сталого розвитку: Доповідь Генерального Секретаря ООН на Саміті з Цілей сталого розвитку у вересні 2019 року. URL: <https://surl.li/agrcjk> (дата звернення: 03.08.2025).

2. Цілі сталого розвитку: Україна: Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <https://goo.su/tsoIJDc> (дата звернення: 02.08.2025).

3. Воронкова О. І. Правове забезпечення публічного управління інформаційною сферою України: концепція та модель дослідження.

Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. 2025. Випуск 105. С. 53–65. DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v105.2025.7>. URL: <http://apdp.in.ua/v105/9.pdf>

4. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3354-20> (дата звернення: 03.08.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-532-0-7>

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Галуцько Валентин Васильович,
*голова ГО «Академія адміністративно-правових наук»,
академік АПН, професор, доктор юридичних наук,
професор кафедри адміністративного права, інтелектуальної
власності та цивільно-правових дисциплін,
Київський університет інтелектуальної власності та права
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0003-1619-5028*

Галуцько Валентин Валентинович,
*доктор філософії у галузі «Право»,
доцент кафедри адміністративного права, інтелектуальної власності
та цивільно-правових дисциплін,
Київський університет інтелектуальної власності та права
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-8133-6766*

Фелик Олександр Васильович,
*доктор філософії у галузі «Право»,
докторант
Київський університет інтелектуальної власності та права
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0003-0862-1453*

За роки Незалежності України теорія та практика адміністративного права здійснили значний динамічний та позитивний розвиток. У сучасних умовах можна констатувати про певні досягнення у формуванні сталої теорії адміністративного права: Предметом адміністративного

права є суспільні відносини, які виникають між адміністративними органами та приватними особами. Основним суб'єктом адміністративного права є адміністративний орган – визначення змісту якого слушно встановлено в Законі України «Про адміністративну процедуру».

Не дивлячись на законодавче закріплення узагальненої категорійної назви та змісту владного суб'єкта адміністративного права, які здійснюють формування та реалізацію виконавчої влади, в науковій спільноті продовжується дискусія. Так більшість вітчизняних вчених використовують категорії – публічна адміністрація, або суб'єкт публічної адміністрації. Деякі продовжують оперувати – орган державного (публічного) управління. Французькі та більшість європейських вчених просто – «адміністрація». При цьому у більшості країн-учасниць ЄС категорія «адміністрація» має законодавчу легалізацію, а деяких державах наприклад, в Іспанії на рівні норми Основного закону.

Ми ще раз підкреслюємо, що і український законодавець міг піти таким шляхом. Проте, в Законі України «Про адміністративну процедуру» було легалізовано категорію «адміністративний орган». На наш погляд, вдало. Відповідно ми будемо на нього наполягати.

Хоча кожний професор в своїх авторських курсах для наукової і педагогічної діяльності може використовувати загальне функціональне доктринальне узагальнення публічного суб'єкта права, який виконує виконавчі функції – публічна адміністрація (суб'єкт публічної адміністрації). Також не має принципових заперечень проти категорії – орган публічного управління. Хоча наполягаємо, що в останньому випадку така категорія більш притаманна для науки «Публічне адміністрування та управління».

Відповідно далі продовжимо, що сутністю адміністративної діяльності адміністративних органів є найповніше забезпечення публічних прав, свобод, законних інтересів приватних осіб та публічного інтересу суспільства (держави).

Адміністративні органи забезпечують виключно публічний інтерес (не приватний, не політичний, не відомчий, не корпоративний), а інтерес держави, суспільства, територіальної громади, а також важливі для великої кількості осіб інтереси та потреби. Зовнішнім виразом виконавчої гілки влади є публічне адміністрування.

Публічне адміністрування відмежовується від діяльності публічних суб'єктів щодо здійснення: законотворчості; правосуддя (досудового розслідування); політичної діяльності.

Публічне адміністрування здійснюється адміністративними органами шляхами: надання адміністративних послуг; розпорядчої

діяльності стосовно видання підзаконних нормативно-правових актів; здійснення виконавчої діяльності.

Принципи адміністративного права поділяються на засади по-перше, верховенства права (законності). По-друге, принципи належного врядування; принципи галузей (сфер, секторів) особливого (спеціального) адміністративного права; по-третє, спеціальних принципів публічного адміністрування визначених сфер, галузей та секторів суспільного життя. Здійснюючи деталізацію принципів верховенства права та законності вважаємо, що в цьому випадку слід скористатися правовою традицією сучасних французьких вчених. Які доводять, що адміністративний суд та адміністрація (адміністративні органи) зобов'язані неухильно додержувати букви закону, без винятків. Дотримувати засад зв'язаності адміністративного органу законом. Проти, у випадку наявності законодавчих прогалин, колізії (неоднозначності) законодавчо виписаної норми права, владні суб'єкти адміністративного права можуть приймати рішення згідно з засадами справедливості, юридичної визначеності, запобігання зловживанню повноваженнями, рівністю перед законом і недискримінацією.

Звертаючись до аналізу національних джерел адміністративного права то слід підкреслити, що українські законодавці виконали своє завдання перед суспільством (громадянами). В Україні в умовах сьогодення є усі види джерел, які необхідні для ефективного та справедливого публічного адміністрування. Які за рівнем спеціалізації поділяються на: Основні джерела адміністративного права України. Це закони України: 1) Про адміністративні послуги; 2) Про адміністративну процедуру; 3) Про правотворчу діяльність – в аспектах підзаконної правотворчості; 4) Про запобігання корупції; 5) Кодекс України про адміністративні правопорушення; 6) Кодекс адміністративного судочинства України.

Ці закони отримали галузеву назву «основні джерела адміністративного права», оскільки використовуються для регулювання адміністративно-правових відносин практично в усіх сферах суспільного життя.

Загальні джерела адміністративного права – закони, які регулюють правовідносини в більшості галузей суспільного життя. До них належать закони України: Про Кабінет Міністрів України; Про центральні органи виконавчої влади; Про місцеве самоврядування в Україні; Про правовий режим воєнного стану; Про державну службу; Про службу в органах місцевого самоврядування; Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності. Цей перелік може бути доповнений у зв'язку з прийняттям нових законів, що містять норми адміністративного права. Наприклад, таким може

статі Законом України від 20 червня 2024 року № 3841-IX «Про публічні консультації» після набрання ним чинності. Інші закони та підзаконні нормативно-правові акти, що містять норми стосовно врегулювання спеціальних галузей сфер та секторів публічного адміністрування.

Основні інструменти публічного адміністрування поділяться на: видання підзаконних нормативно-правових актів; адміністративні акти; фактичні дії; адміністративні договори; акти-планування; заохочення та переконання; адміністративний примус; контроль (нагляд); адміністративно-правові режими; електронне врядування.

За структурою галузь адміністративного права складається з: Загального адміністративного права. Основними інститутами якого є: принципи адміністративного права; джерела адміністративного права; суб'єкти, в першу чергу адміністративні органи; адміністративні послуги; інструменти публічного адміністрування; адміністративна процедура.

Система наукової літератури з адміністративного права вимагає належного обліку та впорядкування за класифікацією УДК, що забезпечує чітку структуру досліджень у цій галузі. Загальна категорія право (342) дозволяє окреслити місце адміністративного права у правовій системі, а спеціальний індекс 342.9 визначає його предметність та самостійність. Уточнені індекси, як-от 342.9:340.13 (предмет адміністративного права) та 342.9:340.132 (принципи), відображають теоретичні основи галузі. Важливу роль відіграють джерела адміністративного права (342.9:340.131), адже вони формують нормативну базу для регулювання суспільних відносин. Особливу увагу приділено суб'єктам адміністративного права (342.9:340.124), що репрезентують як органи публічної влади, так і громадян у взаєминах із ними. У практичному вимірі виділяються інструменти публічного адміністрування (342.9:35.07), серед яких пріоритет мають адміністративні послуги (342.9:35.077) та адміністративна процедура (342.9:35.07:005), що забезпечують прозорість і доступність для громадян. Додатково охоплюються питання службового права (342.9:35.08) та адміністративно-деліктного права (342.9:343.9), які підкреслюють значення дисципліни для регулювання службових відносин і відповідальності за правопорушення. Така класифікація підсилює наукову культуру, систематизує дослідження й слугує орієнтиром для розвитку доктрини адміністративного права.

Особливого адміністративного права: Службове право; Адміністративно-деліктне право. Спеціальне адміністративне право, як публічне адміністрування у різних галузях (сферах, секторах) суспільного життя,

зокрема: оборони; культури; науки; освіти; економіки; внутрішніх справ; екології; інфраструктури.

Система класифікації УДК для спеціального адміністративного права основних галузей (сфер) публічного адміністрування забезпечує впорядкованість наукових досліджень і дозволяє виокремити специфіку кожної сфери. Базовий індекс 342.9:35.07 визначає загальне публічне адміністрування, тоді як конкретизовані індекси деталізують його за напрямками. Зокрема, 342.9:35.07:355.1 охоплює сферу оборони, що є ключовою в умовах воєнного стану та забезпечення національної безпеки. У сфері культури (342.9:35.07:008) публічне адміністрування спрямоване на збереження і розвиток культурних цінностей, тоді як у науці (342.9:35.07:001.32) воно зосереджене на підтримці інновацій та наукових досліджень. Освіта (342.9:35.07:37.01) як важливий соціальний інститут вимагає належного адміністрування для забезпечення доступності та якості навчального процесу. У сфері юстиції (342.9:35.07:351.74) адміністративно-правові механізми спрямовані на захист прав і свобод громадян, а в економіці (342.9:35.07:338) – на ефективне регулювання господарських процесів. Адміністрування аграрної сфери (342.9:35.07:631) охоплює управління земельними й сільськогосподарськими ресурсами, тоді як енергетика (342.9:35.07:620.9) потребує контролю за стабільністю енергозабезпечення. Соціальна сфера (342.9:35.07:364) та екологія (342.9:35.07:502) відображають пріоритети соціального захисту і сталого розвитку. Охорона здоров'я (342.9:35.07:614) потребує системного підходу до організації медичної допомоги, а органи внутрішніх справ (342.9:35.07:351.74) зосереджені на забезпеченні громадської безпеки та правопорядку. Нарешті, сфера спорту (342.9:35.07:796) демонструє значення адміністрування у розвитку фізичної культури, формуванні здорового способу життя й інтеграції у світовий спортивний простір.

Отже, узагальнюючи проведений аналіз, можна зробити висновок, що адміністративне право в Україні за роки Незалежності сформувалося як самостійна сучасна досконала галузь, яка має власний предмет та систему принципів європейських принципів. Його розвиток відбувався під впливом європейських правових традицій, що зумовило легалізацію категорії «адміністративний орган» у Законі України «Про адміністративну процедуру». Незважаючи на дискусії у науковій спільноті щодо використання понять «публічна адміністрація» чи «орган публічного управління», вітчизняне законодавство закріпило уніфіковане поняття, яке забезпечує юридичну визначеність. Предметом адміністративного права виступають суспільні відносини між адміністративними органами та приватними особами, а сутністю його діяльності є захист і забезпечення публічних прав, свобод та інтересів

приватних осіб та забезпечення публічного інтересу держави. Відмежування адміністративної діяльності від законотворчості, судочинства й політики дозволяє чітко визначити межі компетенції адміністративних органів.

Важливе місце в структурі адміністративного права займають принципи верховенства права, належного врядування та спеціальні принципи, що діють у різних сферах публічного адміністрування. Саме через їх реалізацію забезпечується законність, справедливість, рівність перед законом і недискримінація. В українській науці та практиці відчутним є вплив французької доктрини, яка підкреслює обов'язок адміністративних органів суворо дотримуватися букви закону. Водночас допускається застосування принципів справедливості у випадку прогалин чи колізій у законодавстві. Джерельна база адміністративного права України включає основні та загальні закони, які врегульовують адміністративно-правові відносини у більшості сфер суспільного життя.

Окремої уваги заслуговує класифікація УДК, яка систематизує наукові дослідження у сфері адміністративного права та публічного адміністрування. Вона виділяє як загальне адміністративне право (принципи, джерела, суб'єкти, адміністративні послуги, процедури), так і особливе адміністративне право, пов'язане зі службовим і деліктним правом. Спеціальне адміністративне право відображає управлінські функції у ключових сферах: обороні, культурі, науці, освіті, економіці, внутрішніх справах, екології, енергетиці, соціальному захисті, охороні здоров'я та спорті. Така деталізація дозволяє виявити специфіку адміністрування в кожній галузі та забезпечує комплексний розвиток доктрини. Системний підхід підсилює наукову культуру й створює умови для ефективного виявлення та використання для науки та практики чисельних наукових здобутків вчених у галузі адміністративного права.

Література:

1. Галуцько В. Сучасна галузь адміністративного права України як довершена система правової демократичної держави. Академія адміністративно-правових наук. 10.04.2025. URL: <https://www.ssaals.com.ua/pravo/halunko-v-suchasna-haluz-administratyvnoho-prava-ukrainy-iak-dovershena-systema-pravovoi-demokratychnoi-derzhavy/9946/>

2. Галуцько В. В., Шишка Р. Б., Глобенко І. О., Фелик О. В. Концептуальні підходи до класифікації Спеціального адміністративного права України. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток доктрини адміністративного права в умовах*

сучасних суспільних трансформацій» (Ірпінь, 14 травня 2025 року). Ірпінь: Державний податковий університет, 2025. URL: <https://www.ssaals.com.ua/pravo/halunko-v-v-shyshka-r-b-hlobenko-i-o-felyk-o-v-kontseptualni-pidkhody-do-klasyfikatsii-spetsialnoho-administratyvnoho-prava-ukrainy-materialy-mizhnarodnoi-naukovo-praktychnoi-konferentsii-rozvytok/10036/>

3. Життєпис і науковий доробок французького вченого: Бернар Стірін (Bernard Stirn) у текстах і рішеннях. Упорядник Валентин Галуцько. Київ: Академія АПН, 2025. URL: <https://www.ssaals.com.ua/pravo/zhyttiepys-i-naukovy-dorobok-frantsuzkoho-vchenoho-bernar-stirn-bernard-stirn-u-tekstakh-i-rishenniakh-uporiadnyk-valentyn-halunko-kyiv-akademiiia-apn-2025-url/10237/>

4. Жорж Ведель (Georges Vedel), П'єр Дельвольве (Pierre Delvolvé): доктринальні профілі із цитатами з ключових праць. Упорядник Валентин Галуцько. Київ: Академія АПН, 2025. URL: <https://www.ssaals.com.ua/pravo/zhorzh-vedel-georges-vedel-p-ier-delvolve-pierre-delvolve-doktrynalnyy-profil-iz-tsytatamy-z-kliuchovykh-prats-uporiadnyk-valentyn-halunko-kyiv-akademiiia-apn-2025-url/10257/>

5. Дідьє Трюше, Катрін Лабрюсс-Ріу, Лоїк Кадьє (наук. ред.). Адміністративне право. 10-те оновлене видання. Париж : Presses Universitaires de France / Humensis, серія «THÉMIS Droit», серпень 2023. 1321 с. ISBN 978-2-13-084757-1. С. 99–109. Упорядник Валентин Галуцько. Київ: Академія АПН, 2025. URL: <https://www.ssaals.com.ua/pravo/hromadskist-le-public-didie-triushe-katrin-labriuss-riu-loik-kadie-nauk-red-administratyvne-pravo-10-te-onovlene-vydannia-paryzh-presses-universitaires-de-france-humensis-seriia-themis-droit-s/10271/>

6. Конт О. Промова про позитивний дух. Упорядники В. Галуцько, Р. Шишка. Париж: Міжнародне позитивістське товариство, 1908. Академія адміністративно-правових наук, 2025. URL: <https://dn790000.ca.archive.org/0/items/discourssurlesp00comt/discourssurl esp00comt.pdf>

7. Методологічна характеристика наукових аспектів французької дослідниці Еліз Унтермаєр-Керлео (Untermaier-Kerléo, Élise). Упорядник Валентин Галуцько. Київ: Академія АПН, 2025. URL: <https://www.ssaals.com.ua/pravo/metodolohichna-kharakterystyka-naukovykh-aspektiv-frantsuzkoi-doslidnytsi-eliz-untermaier-kerleo-untermaier-kerleo-elise-uporiadnyk-valentyn-halunko-kyiv-akademiiia-apn-2025-url/10266/>

8. Професор Бенуа Плессі (Benoît Plessix): інтелектуальна характеристика провідного французького вченого публічного права з фрагментами наукової спадщини. Упорядник Валентин Галуцько. Київ: Академія АПН, 2025. URL: <https://www.ssaals.com.ua/>

pravo/profesor-benua-plessi-benoit-plessix-intelektualna-kharakterystyka-providnoho-frantsuzko-ho-vchenoho-publichnoho-prava-z-frahmentamy-naukovo-i-spadshchyny-uporiadnyk-valenty-n-halunko-kyiv-akademiia-apn/10246/

9. УДК основних інститутів адміністративного права України. Академія адміністративно-правових наук. 06.06.2025. URL: <https://www.ssaals.com.ua/pravo/udk-osnovnykh-instytutiv-administratyvnoho-prava-ukrainy/10107/>

10. Шарль-Жан Боннен. (1812). Принципи публічного адміністрування. Упорядники В. Галунько, Р. Шишка. Париж: Renaudière, 2025. URL: https://books.google.be/books?id=B1EAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=true

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-532-0-8>

ПРОБЛЕМИ НАБОРУ СТУДЕНТІВ У РЕЛАКОВАНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Головач Андрій Володимирович

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
академік Національної академії наук вищої освіти,
директор інституту права,
Донецький університет економіки та права
м. Київ, Україна*

Релаксовані або «легкі» університети часто характеризуються низькими вступними вимогами та помірною конкуренцією. На перший погляд, це створює відчуття доступності освіти для всіх, хто хоче навчатися. Проте, за такими умовами приховується низка структурних та соціальних проблем, які впливають на якість освіти, репутацію ВНЗ та перспективи студентів.

Незважаючи на те, що Конституцією України передбачено рівні права для здобуття освіти [1], головна проблема релаксованих ВНЗ – це низька якість набору студентів, що проявляється в таких аспектах:

1. Слабка підготовка абітурієнтів. Зокрема це проявляється у тому, що вступники часто мають недостатні базові знання. Крім того, у студентів часто бракує мотивації до навчання, що проявляється у тому, що багато студентів обирають ВНЗ лише за легкістю вступу, а не за якістю освіти.

2. Вплив на навчальний процес. Тут доцільно сказати про те, що викладачам складно підтримувати високий академічний рівень. Також у навчальному процесі підвищується навантаження на адаптаційні курси та додаткові заняття.

3. Репутаційні ризики для ВНЗ. Основною проблемою при розгляді зазначеного аспекту є те, що суспільство та роботодавці часто сприймають випускників як недостатньо підготовлених, що призводить до того, що втрачається конкурентна позиція на ринку освіти.

4. Соціально-психологічні проблеми студентів. Розкриваючи дану проблему слід зазначити, що багато абітурієнтів швидко втрачають мотивацію та шанс на успішну академічну кар'єру. Перш за все необхідно наголосити на високому рівні відрахувань або переведень у інші університети.

Якщо говорити про причини набору студентів то вони наступні:

1. Демографічний фактор: зменшення кількості випускників шкіл змушує ВНЗ знижувати вимоги, щоб зберегти контингент.

2. Економічні мотиви: фінансова залежність від плати за навчання стимулює прийом студентів незалежно від їхньої підготовки.

3. Низька освітня культура серед абітурієнтів: деякі молоді люди не розуміють важливості академічної успішності.

4. Маркетинг та репутація: ВНЗ рекламують себе як «легкі», залучаючи студентів обсягом та доступністю, а не якістю.

Основними наслідками при «переїзді» університетів до інших регіонів можна сміливо визначити:

1. Зниження якості освіти. У кожному з них у зв'язку з втратою матеріальної бази та наукового потенціалу (втрати професорсько-викладацького складу) погіршуються показники успішності та випускних іспитів. Крім того, майже у 100% менша кількість студентів продовжує навчання у магістратурі або аспірантурі.

2. Втрата репутації навчального закладу. Тут слід зазначити, що ВНЗ стає «останнім варіантом» для абітурієнтів, які не пройшли у більш престижні заклади. Також керівництву цих навчальних закладів складніше залучати талановитих викладачів та міжнародних партнерів.

3. Соціальні та економічні наслідки для навчального закладу. Так, випускники релокованих навчальних закладів на початковому етапі не завжди відповідають потребам ринку праці. Зростає соціальне нерівність у доступі до якісної освіти.

Якщо говорити про можливі шляхи вирішення питання низького набору абітурієнтів, то слід зазначити, що керівникам релокованих навчальних закладів перш за все потрібно звернути увагу на підвищення вимог до вступу, зокрема шляхом використання тестів,

мотиваційних листів та співбесід. Ефективним було б також запровадження додаткових курсів для слабших абітурієнтів, покращення навчальної програми шляхом зосередження на практичних навичках та розвитку критичного мислення, а також використання сучасних методів навчання та дистанційних технологій.

Особливу увагу необхідно було б звернути на питання мотивації студентів, а це перш за все стипендії та гранти за успіхи у навчанні, розвиток академічних клубів та позакласних проєктів для залучення активних студентів.

Результативною була б і робота з репутацією ВНЗ шляхом публікації результатів досліджень та успішних кейсів випускників, а також співпраця з підприємствами та державними органами для підвищення працевлаштовуваності студентів.

Отже, основна проблема релакованих ВНЗ – низька якість набору студентів, що впливає на навчальний процес, репутацію та майбутнє випускників. Її основними причинами є демографія, економічні інтереси, маркетинг та підготовка абітурієнтів.

Подолати проблему можна через підвищення вимог до вступу, модернізацію навчальних програм, мотивацію студентів та роботу над репутацією закладу.

Література:

1. Конституція України. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата зверненн 01.09.2025).

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ У ГАЛУЗІ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Дем'янчук Віталій Анатолійович

доктор юридичних наук, професор,

ректор

*ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка С. Дем'янчука»*

м. Рівне, Україна

Вархов Андрій Григорович

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових
дисциплін юридичного факультету*

*ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка С. Дем'янчука»*

м. Рівне, Україна

Одним з принципових документів для розвитку національної вищої освіти очевидно є підстави вважати чинну «Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки» ухвалену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. [1]. Показово, що авторами відповідного документу наголошується, що в основу Стратегії покладені прагнення України стати рівноправним членом європейської спільноти, а визначені нею стратегічні та операційні цілі відповідають зобов'язанням України згідно з «Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [2].

Зокрема, відповідно до ст. 431 цієї Угоди українською державною взято зобов'язання щодо активізації співпраці з Європейським Союзом у сфері вищої освіти у таких напрямках, як-от: 1) реформування та модернізації системи вищої освіти; 2) сприяння зближенню у сфері вищої освіти у рамках Болонського процесу; 3) покращення якості та підвищення важливості вищої освіти; 4) поглиблення співробітництва між закладами вищої освіти; 5) розширення можливостей закладів вищої освіти; 6) активізація мобільності студентів, наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників [2].

Оцінки успішності реалізації означених напрямів є доволі різними: від констатації поступової, але послідовної реформи вищої освіти та її

модернізації й інтеграції к Європейський простір вищої освіти [3] до критики на адресу очільників освітньої галузі – передовсім Міністерства освіти і науки України, щодо відсутності консолідованої позиції з освітянською громадою стосовно новацій в освітньому законодавстві та реформ у галузі вищої освіти [4].

У зв'язку з означеним варто звернутися до звіту, що його було оприлюднено з нагоди двох років від початку роботи – з 21 березня 2023 року, Оксена Лісового на посаді міністра освіти і науки України [5]. Апелюючи до «Стратегічного плану діяльності МОН до 2027 року» міністр зосередився на проміжних результатах за 9 ключовими пріоритетами, що визначені у цьому Плані.

Таку цьому документі Пріоритет 5 – це якісна вища освіта. Зауважимо, що стратегічними цілями у межах відповідного Пріоритету визначено таке: 1) заклади вищої освіти є сучасними, комфортними, інклюзивними та привабливими для навчання й академічної кар'єри; 2) освітньо-наукова діяльність сприяє самореалізації всіх членів академічної спільноти; 3) громадяни, держава та бізнес довіряють освітній, науковій, інноваційній діяльності закладів вищої освіти; 4) високий статус у суспільстві та перспективи професійного розвитку сприяють привабливості академічної кар'єри науково-педагогічних працівників і визнанню закладів вищої освіти центрами інновацій та вільного інтелектуального розвитку; 5) управління в системі вищої освіти базується на принципах автономії та відповідальності. Своєю чергою, кожна стратегічна ціль передбачає реалізацію операційних цілей, яких загалом 12, що, своєю чергою пов'язані із вирішенням понад 60 завдань.

Отже, сам міністр освіти визнав, що у контексті реалізації пріоритету «якісна та конкурентоспроможна вища освіта» його командою зроблено: 1) реорганізовано 10 закладів вищої освіти (укрупнені ЗВО мають отримати по \$1,5 млн інвестицій у межах проекту зі Світовим банком UIHERP); 2) забезпечено можливість гнучкого навчання завдяки індивідуальним освітнім траєкторіям; 3) оновлено менеджмент ЗВО (чесні вибори ректорів проведено у 35 закладах, ще у трьох – наглядові ради уповноважені обирати ректорів); 4) уперше в Україні запроваджено систему грантової підтримки студентів: понад 13 тисяч студентів скористалися цією програмою [5]. Співставлення цих проміжних результатів із цілями і завданнями, що заявлені у «Стратегічному плану діяльності МОН до 2027 року» наразі говорять про їхню неспівмірність, а самі згадані результати, будемо щирі, викликали значні критичні зауваження з боку освітянської громади. Очевидно це має бути враховано у наступному періоді виконання згаданого Плану й відповідного звітування.

Ще один пріоритет згаданого Плане – це Європейська інтеграція України у сферах освіти і науки. Вказаний пріоритет охоплює три стратегічні цілі: 1) державні політики та законодавство України у сферах освіти і науки гармонізовані з правом (*acquis*) ЄС; 2) Україна співпрацює з державами-членами Європейського Союзу у сферах освіти і науки, використовуючи найкращі європейські практики та стандарти; 3) учасники освітнього процесу та науковці знають і поділяють цінності ЄС та використовують можливості європейського освітнього та дослідницького простору. Своєю чергою, кожна стратегічна ціль передбачає реалізацію дев'яти операційних цілей, що пов'язані із вирішенням понад 30 завдань.

Між тим, відповідно до звіту міністра освіти у межах реалізації вказаного пріоритету – європейська інтеграція України у сферах освіти і науки, МОН станом на березень 2025 року: 1) заручилися підтримкою освіти від урядів 35 країн та понад 80 міжнародних організацій; 2) розблокувало кредит Світового банку для фінансування української освіти – 415 млн доларів США; 3) реалізувало ініціативу на підтримку розвитку науки, досліджень та інновацій в Україні (MSCA4Ukraine (35 млн євро); EURIZON (4,5 млн євро); EIC4Ukraine (20 млн євро)); 4) сприяло початку роботи Національних центрів Euroguidance, Eurorass та Національного координаційного центру Європейської рамки (НКЦ ЄПК); 5) долучилося до Європейської інформаційної освітньої мережі Eurydice – відповідний підрозділ створено на базі Інституту освітньої аналітики; 6) ЄС підтримує фінансування реформи шкільного харчування на 65 млн євро [5]. Не заперечуючи важливість відповідних результатів, особливо в умовах воєнного стану, їхнє співставлення зі змістом операційних цілей Пріоритет 7: «Європейська інтеграція України у сферах освіти і науки» викликає певні питання щодо заявленого і зробленого. Зокрема, у звіті міністра не прозвучали данні за наступними показниками, що передбачені «Стратегічним планом діяльності МОН до 2027 року» за вказаним пріоритетом, а саме: 1) кількість EU-level targets, які використовуються для моніторингу успішності секторальних політик; 2) кількість секторальних програм ЄС, учасником яких є Україна; 3) кількість громадян України, які беруть участь в освітніх і наукових програмах/інструментах/можливостях ЄС; 4) кількість спільних проєктів у сферах освіти, науки та інновацій, які здійснюються українськими установами та організаціями. Такі розбіжності ставлять під сумнів коректність звіту очільника МОН, навіть зважаючи, що мова про проміжні результати.

При цьому, варто наголосити, що виконання «Стратегічного плану діяльності МОН до 2027 року» не є суто внутрішньою справою Міністерства освіти і науки України. Маємо на увазі, що Пріоритет 5:

«Якісна вища освіта» і Пріоритет 7: «Європейська інтеграція України у сферах освіти і науки» змістовно перетинаються з вище згаданими зобов'язаннями у межах співпраці з Європейським Союзом у сфері вищої освіти відповідно до Угоди про асоціацію. Своєю чергою виконання відповідної Угоди – обсяг і якість, є одним із чинників, що у перспективі впливатиме на шанси України набути повноправного членства у Європейському Союзі.

Виходячи з означеного, вважаємо, що звітування щодо виконання «Стратегічного плану діяльності МОН до 2027 року» має відбуватися щорічно і з чітким дотриманням (демонстрацією) заявлених у ньому показників щодо кожного пріоритету й оперативних цілей. Це сприятиме розумінню (1) ситуації у національній освіті, (2) реального рівня співпраці з Європейським Союзом, зокрема у сфері вищої освіти, а також (3) ефективності МОН щодо забезпечення державної освітньої політики. Водночас, отримані у такий спосіб данні можуть стати мотивом укладення нової Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на середньострокову й довгострокову перспективи.

Література:

1. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.08.2025).

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014). Законодавство України. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 26.08.2025).

3. Мельник О., Погребняк В., Дашковська О. Інтегрування української вищої освіти в Європейський освітній простір: модель процесу та досягнуті результат. *Нові технології навчання*. 2023. № 97. С. 108–120.

4. Ніколаєнко С. М. Деякі погляди на сучасне реформування вищої освіти в Україні. *Вісник НАПН України*. 2024. № 6(1). С. 108–120.

5. Освіта і наука: два роки змін 2023-2025. Міністерство освіти і науки України, березень 2025 р. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2025/03/21/dva-roky-zmin-v-osviti-i-nautsi-ukrayiny.pdf> (дата звернення: 26.08.2025).

6. Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року : Наказ Міністерства освіти і науки України від 7.03.2024

№ 276. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-strategichnogo-planu-diyalnosti-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-do-2027-roku> (дата звернення: 26.08.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-532-0-10>

УКРАЇНСЬКЕ ОСВІТНЄ ЗАКОНОДАВСТВО: ЗМІСТОВНІ АКЦЕНТИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРАГНЕНЬ УКРАЇНИ

Деревянко Наталія Зеновіївна

доктор філософії в галузі права, доцент,

декан юридичного факультету

*ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка С. Дем'янчука»*

м. Рівне, Україна

Стратегічний курс України на повноправне членство у Європейському Союзі, зумовлює необхідність системних реформ практично у всіх сферах суспільного, політичного та економічного життя української держави. Масштабність завдань пов'язаних з євроінтеграцією підтверджується, зокрема, «Планом заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в межах Пакета розширення ЄС 2024 року», що був затверджений Кабінетом Міністрів України у березні 2025 року [1]. Цей документ містить понад 380 заходів, спрямованих на виконання рекомендацій Єврокомісії, що були представлені у згаданому Звіті і розподіляються у межах шести Кластерів та за окремими сферами, у тому числі у Кластері 3. «Конкурентоспроможність та інклюзивний розвиток», який включає Розділ 25. «Наука та дослідження» та Розділ 26. «Освіта та культура».

Зокрема, Європейська Комісія рекомендує у сфері науково-дослідної діяльності: 1) активізувати зусилля для використання можливостей, передбачених Рамковою програмою Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт Європа»; 2) забезпечувати створення адміністративних умов для розроблення регіональних стратегій смарт-спеціалізацій; 3) посилити взаємодію науки та бізнесу, а також підвищити рівень комерціалізації результатів досліджень, зокрема шляхом прийняття спеціального законодавства щодо стимулювання діяльності у сфері трансферу технологій.

Своєю чергою, у сфері освіти Європейська Комісія рекомендує українському уряду: 1) розробити план заходів щодо механізму збору, аналізу та обміну статистичними даними для цілей освіти та навчання; розпочати виконання плану заходів з оптимізації мережі закладів освіти; 3) забезпечити виконання законодавства про дошкільну освіту; 4) забезпечити прийняття нормативно-правових актів про професійну освіту; 5) продовжувати зміцнення потенціалу місцевих муніципалітетів для ефективного планування, розроблення та реалізації стратегій інклюзивної освіти з активним залученням громадськості до процесів прийняття рішень.

Аналіз змісту відповідних рекомендації дозволяє стверджувати, що з точки зору наших європейських партнерів державна політика України у сфері науки і освіти не повною мірою використовує адміністративно-правові механізми для оптимізації відповідної сфери та наближення її до європейського рівня. Зокрема, розроблення регіональних стратегій смарт-спеціалізацій, посилення взаємодії науки та бізнесу і підвищення рівні комерціалізації результатів досліджень Європейська Комісія прямо пов'язує зі створення відповідних адміністративних умов вирішення вказаних завдань. Своєю чергою, сформульовані Єврокомісією рекомендації у сфері освіти також можливі до реалізації у разі належного адміністративно-правового забезпечення. Зокрема мова про: 1) унормування системи показників освітньої статистики України у відповідності із стандартами ЄС; 2) забезпечення законодавства про дошкільну освіту підзаконними нормативно-правовими актами; 3) ухвалення нормативно-правових актів про професійну освіту (відбулося 21.08.2025 р.).

Означене надає підставу стверджувати, що на часі напрацювання нової, релевантної вимогам і завданням євроінтеграції, політико-правової моделі реалізації державної політики у сфері науки і освіти, важливим елементом якої справедливо вважати адміністративно-правове забезпечення процесів реалізації відповідної політики та функціонування окремих суб'єктів українського освітнього простору. Принагідно наголосимо, що застосовуючи поняття «адміністративно-правове забезпечення» беремо до уваги його трактування як одного з основних різновидів державного впливу на певні суспільні відносини шляхом забезпечення такого впливу організаційно-правовими засобами упорядкування й здійснення цього впливу [2, с. 71].

Окремо звертає на себе увагу той факт, що ані Розділ 25. «Наука та дослідження», ані Розділ 26. «Освіта та культура» не містять рекомендацій, щодо модернізації або приведення у відповідність до європейських канонів діяльності закладів вищої освіти. Якщо звісно не брати до уваги рекомендації заходів з оптимізації мережі закладів

освіти, на яку уряд відреагував зобов'язанням «розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекту про внесення змін до деяких законів щодо створення передумов для модернізації мережі закладів вищої освіти» [1, с. 92]. Відсутність спеціальної уваги до вищої освіти у контексті євроінтеграції у «Плані заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в межах Пакета розширення ЄС 2024 року», на нашу думку, є (щонайменше) певною прогалиною, оскільки якісна вища освіта є одним з наріжних каменів поступу суспільства та економічного розвитку. Втім, на практиці маємо чіткі рекомендації ЄС щодо дошкільної освіти і професійної освіти і жодної згадки про вищу освіту.

У зв'язку з вказаним, звернемо увагу на такий фундаментальний документ, як-от «План України: Ukraine Facility (2024–2027)», який визначено, як один з інструментів «для відновлення, реконструкції та модернізації України, який може паралельно прискорити шлях України до набуття членства в Європейському Союзі» [3, с. 6]. Автори цього документу наголошують, що «План визначає ключові реформи, які будуть проведені у наступні роки, включаючи полегшення координації з донорами, сприяння узгодженості та прозорості спільних зусиль у відновленні в Україні, а також мобілізацію та оптимізацію ресурсів донорів та приватних інвесторів для відновлення, реконструкції та модернізації» [3, с. 8]. Зокрема, у Плані порушується тема освітніх реформ, втім у цьому контексті, на жаль, не згадується вища освіта. Натомість автори Плану вказують, що «для розв'язання проблем у сфері освіти Уряд доповнить поточні реформи ініціативами, спрямованими на адаптацію освітніх послуг (зокрема, у сфері професійної освіти) до воєнних та післявоєнних викликів, що включатиме розробку програм перепідготовки кадрів та визначення компетенцій, необхідних для відновлення пошкодженої інфраструктури, розбудову безпечного та інклюзивного освітнього середовища для доступу до якісної освіти, у тому числі здобуття освіти безпосередньо в закладах освіти, що сприятиме підвищенню якості освітніх послуг на всіх рівнях та поверненню громадян України з-за кордону» [3, с. 137]. Ця розлога декларація про освітні реформи зрештою фіналізується описами Реформи 1. «Удосконалення професійної освіти» і Реформи 2. «Вдосконалення дошкільної освіти».

Означена ситуація викликає певні питання, зокрема і тому, що чинна «Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» прямо обумовлює обов'язок сторін Угоди сприяти розвитку співробітництва в галузі освіти. Зокрема, ст. 431 цієї Угоди визначає, що «сторони

зобов'язуються активізувати співробітництво в галузі вищої освіти, зокрема, з метою: а) реформування та модернізації систем вищої освіти; б) сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу; с) підвищення якості та важливості вищої освіти; d) поглиблення співробітництва між вищими навчальними закладами; е) розширення можливостей вищих навчальних закладів; f) активізації мобільності студентів та викладачів; g) увага приділятиметься співробітництву в галузі освіти з метою спрощення доступу до отримання вищої освіти» [4]. Як бачимо, зміст співпраці у сфері в галузі вищої освіти доволі широкий і на нашу думку відповідний перелік має становити основу і взаємодії з європейськими партнерами, і визначати стратегію розвитку вищої освіти в Україні.

Переконані, що у зв'язку з означеним вище маємо очевидні аргументи для оновлення чинної «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки» [5], яка була ухвалена буквально у переддень початку масштабної російської агресії щодо України і вочевидь не відповідає реаліям та викликам сьогодення та повоєнного майбутнього України, зокрема євроінтеграційним завданням в освітній сфері. Натомість, уклавши актуальну стратегію розвитку вищої освіти в Україні, держава й академічна спільнота отримали ту саму політико-правову модель реалізації сучасної і зваженої державної політики у сфері науки і освіти, яка стала б основою для напрацювання адміністративно-правове забезпечення діяльності вищої освіти модернізованої та у відповідності з європейськими традиціями.

Література:

1. Про затвердження плану заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2024 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 березня 2025 р. № 300-р. Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-2025-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.08.2025).

2. Борко А. Л. Поняття і основні риси адміністративно-правового забезпечення функціонування судової системи України. *Публічне право*. 2013. № 2 (10). С. 71–77

3. План України: Ukraine Facility (2024–2027). Міністерство економіки України. 2024. 380 с. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf> (дата звернення: 23.08.2025).

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної

енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014). Законодавство України. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 23.08.2025).

5. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.08.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-532-0-11>

ВИШ-ВИКЛАДАННЯ ФІЛОСОФІЇ У ПЕРІОДИ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Діденко Лариса Віталіївна

кандидат філософських наук, доцент,

*доцент кафедри філософії гуманітарних наук філософського
факультету, Київський національний університет імені Тараса*

Шевченка

м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-1734-0055>

У попередні епохи виш-викладання здебільшого розуміли як передавання базових фахових теоретичних положень молодшим поколінням. Класична {«німецька»} модель проведення навчальних занять – як лекційних [1, с. 82–83], так і семінарських – сьогодні виявляється малоефективною як у звичайних умовах, так і в умовах невизначеності. Причини цього різноманітні: 1) зміна налаштувань здобувачів виш-освіти щодо опанування фахових навчальних матеріалів {поколіннєвий аспект}; 2) варіативність складності навчальних матеріалів – від їх спрощення до ускладнення {ситуативно-трендовий аспект}; 3) різноманіття прийомів транслювання знань і перевіряння рівня сформованих компетенцій {педагогічно-контролювальний аспект}; 4) несподівана паралельність траєкторій розвитку виш-викладача та окремої групи/потoku здобувачів {індивідуальний аспект}.

Усталена формула виш-викладання для більшості навчальних дисциплін {залежно від їх профілю – гуманітарного, соціально-

поведінкового, технічного тощо} була теорезисно-зорієнтованою: у центрі навчального процесу домінувало відтворювання трансльованого лектором/викладачем навчального матеріалу. Проте освітні тренди змінюються, і нині вектор змістився у бік праксисності. Це не лише формальні зміни задля звітності щодо реформування освіти; навпаки, йдеться радше про своєрідне «фільтрування фахівців» через ситуативне ускладнення параметрів їхньої компетенційності. Іншими словами: сучасний виш-викладач перед входом до аудиторії має здійснити комплексне самоперетворення {максимально активувати як м'які, так і жорсткі навички}. Водночас від галузевого фахівця подібного очікувати не варто, оскільки такий обсяг знань і навичок не завжди є необхідним {ані для галузевого фахівця, ані для здобувачів}.

Це стосується насамперед сучасного виш-викладача філософії. Він/вона може бути або звичайним працівником, який виконує перелік посадових обов'язків і діє за кимось-колись сформованим вектором {який радше не архаїчний, а потенційно інтелект-небезпечний}, або унікальним випадком, який завдяки своїм індивідуальним та професійним якостям уміє вести за собою та формувати нові кадри. Це не може бути масовим {навіть за умови студентозорієнтованого викладання}, оскільки педагогічні інструменти та/або прийоми хоч і ефективні для більшості здобувачів, не завжди спрацюватимуть у одному конкретному випадку.

Виш-викладання філософії у періоди невизначеності має бути зорієнтоване на плекання людськості {не підруничкової «як мало би бути», а ситуативної – через помилки та їх розтлумачення}. Поколіннєвий аспект не є визначальним, оскільки кожен здобувач/здобувачка є особистістю {а не «типовими представниками якоїсь п'ятирічки»} і розвивається за власною унікальною траєкторією. У нестабільних умовах ситуативно-трендовий аспект часто спрощують {зводять до функційності, переліку характеристик та загальної дескриптивності при деталізуванні запитань/проблем теми}. Проте необхідно враховувати один нюанс: періоди невизначеності посилюють індивідуальну тривожність, тому навчальні матеріали мають бути середньоскладними або різноскладними, щоб інтелектуально завантажувати {але при тому не занадто переобтяжувати} здобувачів виш-освіти. Індивідуальна свідомість, що має для опрацювання різноскладні завдання та запитання, менш підвладна тривожності та рішеннєсприймальному дезорієнтуванню завдяки постійному пошуку оптимальних розв'язків [4]. Іншими словами: чим більше нетипових завдань розв'язуватимуть виш-здобувачі, тим гнучкішим виявиться інтелект кожного з них {тобто тим підготованішими вони будуть для професійних та життєвих викликів після завершення навчання}.

Педагогічно-контрольовальний аспект може набувати різних форм: прийоми транслявання знань будуть варіативними [3], тоді як перевірення рівня сформованих компетенцій зазвичай узгоджене з керівництвом кафедри та факультету/інституту. Індивідуальний аспект описати однозначно неможливо: це стає зрозумілим викладачу тільки після першої зустрічі зі здобувачами {водночас до кожного з них можливо віднайти унікальний підхід}.

Навіть зараз я не можу назвати себе викладачкою зі значним педагогічним досвідом, хоча від мого першого входу до здобувацької аудиторії минуло вже 20 років. З кожною академічною групою для мене відкривається свій особливий мікросвіт, який ми зі здобувачами виш-освіти конструємо спільно. Водночас я зауважила: сучасним здобувачам усіх рівнів виш-освіти {орієнтовно з 2020–21 навчального року} важливо не просто «відтворити натрансльоване», а зрозуміти навчальний матеріал {особливо в аспекті його застосовності до фаху} і бути почутими. Філософія навчає не стільки «доєднуватися до окремої традиції минулого», скільки сприяє формуванню власного стилю мислення й життя.

Моя авторська формула викладання філософії включає чотири головні компонент-блоки: 1) теорезисний {транслявання необхідних теоретичних моментів, після опанування яких виш-здобувачі розуміють як працює світ та яку роль у ньому відіграє кожен з них}; 2) праксисний {розв'язування тематичних ситуаційних завдань задля перевірення наскільки добре засвоєний теорезисний компонент-блок}; 3) інструментальний {передбачає не тільки вміння користуватися фахово-допоміжними програмами та онлайн-сервісами, а й оптимальне застосовування власного інтелекту та набутих професійних компетенцій}; 4) ігровий {активування групової взаємодії, переключення уваги, періодичне розвантаження під час опанування складних тем/проблем, а також слугує для моментної інтелектуальної розваги} [2].

Філософія – це не фіксовані факти, які кожен зі здобувачів має завчити і відтворити; це жива думка, що виникає в моменті {тобто філософувати може кожен щодо будь-якого життєвого та/або професійного моменту}. Вона не обмежувана академічним або навчальним простором, радше постає індивідуальною спробою розв'язання деякого життєвого та/або професійного утруднення не завжди раціональними, проте етичними, засобами. Окрім того, філософія – єдина навчальна дисципліна, яка в періоди невизначеності дає кожній антропоєдиниці точку опори й силу вірити у себе. Адже віра в себе формує лідера, котрий може навчити інших власним прикладом.

Отже, виш-викладання філософії у періоди невизначеності, з одного боку, може поставати {передусім для викладача} позбавленим орієнтирів {навчальна програма не завжди ним слугує}, що, з іншого боку, сприяє стимулюванню обоюдної творчості {і викладацької, і здобувацької}, яка має бути мінімально векторована викладачем і водночас сприяти індивідуальному саморозвиванню кожного за власними траєкторіями.

Література:

1. Діденко Л. В. Візуалізувальні практики виш-лекціювання філософії: переваги, утруднення, недоліки [Visualization practices of philosophy lecturing in university: benefits, challenges, drawbacks]. *Topical aspects of social science disciplines and innovative methods and technologies of their learning and teaching : scientific monograph*. Riga, Latvia : 'Baltija Publishing', 2023. 536 p. P. 79–98. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-315-6-5>

2. Діденко Л. В. Ігропрактика у виш-викладанні філософії: ситуативний педагогічний аватар. *Ігропрактика у формальній та неформальній освіті: базовий курс для фахівців* : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 26 травня – 6 липня 2025 року. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. 44 с. С. 11–14.

3. Діденко Л. В. Імерсивні технології опанування філософії у виші. *Імерсивні технології навчання* : збірник есе програми авторського курсу / упорядники: А. Артюхов, М. Віхляєв. 1 жовтня – 30 листопада 2024 року. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 76 с. С. 13–16. <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/335/9931/22441-1>

4. Діденко Л. В. Теорія вибирання: феномен приймання рішення. *Гілея: науковий вісник*. 2013. Випуск 72 (№ 5). 966 с. С. 320–327.

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ
ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

Долинська Марія Степанівна

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри господарсько-правових дисциплін,
Львівський державний університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Набуття якісної вищої освіти, в тому числі юридичної, надає здобувачам вищої освіти як першого (бакалаврського) так і другого (магістерського) рівня вищої освіти можливість у майбутньому отримати достойну професію та високооплачувану заробітну плату.

Існують різні види кваліфікацій юридичної діяльності, тобто окремі види юридичних чи правничих професій. Однак, чинним законодавством встановлено певні вимоги щодо набуття вищої юридичної освіти до окремих професій. Наприклад, лише здобувачі вищої освіти освітнього ступеня магістр мають право претендувати на посади нотаріуса, судді, адвоката, прокурора, керівника та заступника територіального органу поліції [1, с. 33].

Система юридичної освіти в незалежній Україні постійно розвивається та удосконалюється, незважаючи на тривалу війну в державі, зокрема у 2024–2025 роках.

Постановою Кабінету Міністрів України № 1021 від 30 серпня 2024 року [2] «Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти», у новій редакції викладено Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти.

Прийняття акту зумовило прийняття численних підзаконних актів. Серед них слід виокремити наказ № 1625 Міністерства освіти і науки України від 19 листопада 2024 року «Про особливості запровадження змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти», затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 року № 1021 [3].

Шифр і найменування галузі знань 081 Право тепер поділено на наступні коди і найменування спеціальності: D 8 – Право та D 6 – Секретарська та офісна справа.

Однак порівнюючи вищевказані українські коди та спеціальності з відповідними кодами і найменування відповідної деталізованої галузі Міжнародної стандартної класифікації освіти ISCED-F 2013 [4] вбачається, що D 8 – Право (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 1021) – це 0421 Law, а D 6 – це 0415 Secretarial and office work.

Міжнародна стандартна класифікація освіти ISCED-F 2013 визначає загальну галузь – код 04 Business, administration and law, в тому числі 042 Право (042 Law).

0421 Law в свою чергу включає: Комерційне право, Кримінальне правознавство, Історію права, Право корінних народів, Ісламський шариат, Юриспруденцію, Трудове право, Право, Юридичну практику, Юридичні дослідження, Нотаріус/Нотаріальну практику, Помічника юриста (Commercial law, Criminal justice studies, History of law, Indigenous law, Islamic sharia, Jurisprudence, Labour law, Law, Legal practice, Legal studies, Notary/Notary's practise, Paralegal studies).

Вважаємо що відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти ISCED-F 2013, до обов'язкових дисциплін, які повинні вивчатися у закладах вищої освіти, в тому числі в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, спеціальності D 8 – Право в освітні програми повинні бути включені більшість з вище перелічених назв навчальних дисциплін.

На думку автора здобувачі вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти повинні, як обов'язкову дисципліну, вивчати «Нотаріальний процес».

Оскільки Україна є багатонаціональною державою, тому пропонується в освітніх закладах держави проводити хоча би окремі лекції або курси здобувачів вищої освіти, спрямовані на формування етнонаціональної стійкості під час воєнного стану в Україні, так і пропагуванні засад етнонаціональної та гендерної гармонії в суспільстві [5, с. 86].

Код 08 Міжнародної стандартної класифікації освіти ISCED-F 2013 – це Agriculture, forestry, fisheries and veterinary (Сільське господарство, лісове господарство, рибальство та ветеринарія).

Відповідно Міжнародної стандартної класифікації освіти ISCED-F 2013 існують також 088 Міждисциплінарні програми та кваліфікації, що включають сільське господарство, лісове господарство, рибне господарство та ветеринарію, в тому числі:

– 0888 Міждисциплінарні програми та кваліфікації, що включають сільське господарство, лісове господарство, рибне господарство та ветеринарію;

– 089 Сільське господарство, лісове господарство, рибне господарство та ветеринарія, не класифіковані в інших галузях,

– 0899 Сільське господарство, лісове господарство, рибне господарство та ветеринарія, не класифіковані в інших галузях.

Враховуючи потребу держави у забезпеченні продовольством населення України, зокрема Збройних Сил України та інших військових формувань виникає потреба у поглибленні знань у галузі аграрного права.

Варто зауважити, що в деяких країнах, наприклад США та Канаді, а також окремих європейських університетах, практикується вивчення навчальної дисципліни *Agricultural Law*. Здобувачі вищої освіти набувають навиків щодо правових засад ведення фермерства, землекористування, дотримання норм харчової безпеки, а також вирішення правових проблеми щодо експорту аграрної продукції.

Аграрне право як навчальна дисципліна практикується при викладанні навчальних дисциплін в університетах Німеччини, Польщі та України.

Навчальні заклади Великобританії та Нідерландів практикують спеціалізацію: *Rural Development and Law*.

В Україні традиційно готують універсальних та широко профільних юристів. У більшості навчальних закладів в останній час пропонуються різні спеціалізації, які починаються на третьому-четвертому курсах. В основному це кримінально-правова, державно-правова, цивільна, господарська та міжнародна спеціалізації [1, с. 34].

Має рацію М. Шелухін, що найчастіше спеціалізації утворюються (вказуються) з метою залучення якомога більшої кількості абітурієнтів. Необов'язковим є те, що випускники, які обрали державне право, зможуть в майбутньому працювати в апаратах державних і громадських організацій, а випускники кримінальної спеціалізації слідчими, і навпаки вибір якоїсь спеціалізації не означає, що випускник вузу не зможе займатися в майбутньому іншими напрямками [6, с. 257].

На нашу думку це особливо є доречним у випадку, коли студент здобуває вищу юридичну освіту за кошти його батьків або за власний рахунок [1, с. 34], та й передбачити майбутнє працевлаштування випускника закладу вищої освіти не можливо.

Війна в Україні теж вносить свої корективи, щодо працевлаштування, оскільки багато випускників мобілізуються до Збройних Сил України, також не багато залишилося працюючих підприємств, тому

здобувач вищої освіти повинен мати можливість отримати найбільш широкий спектр знань.

Література:

1. Долинська М. С. Проблеми юридичної освіти у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Ч. 1. С. 32–37. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/2_2020/part_1/8.pdf

2. Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 1021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2024-%D0%BF#Text>

3. Про особливості запровадження змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 року № 1021: наказ Міністерство освіти і науки України від 19.11.2024 р. № 1625. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1833-24#Text>

4. International standard classification of education Fields of education and training 2013 (ISCED-F 2013) – Detailed field descriptions. URL: <https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-fields-of-education-and-training-2013-detailed-field-descriptions-2015-en.pdf>

5. Долинська М. Втілення окремих засад етнонаціональної політики в освітній процес під час воєнного стану в Україні. *Вища освіта у період воєнного стану: сучасні виклики та проблемні питання* : Міжнародна науково-практична конференція. Науково-дослідний інститут публічного права, 22 березня 2025 р. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 84–87.

6. Шелухін М. Л. Про внутрішній зміст реформування вищої юридичної освіти в Україні. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Право*. 2017. Вип. 4. С. 251–263.

ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Доненко Валерій Вікторовіч

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри публічного та приватного права,
Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

Освіта в сучасному світі постає важливим чинником розвитку людства. Сучасні знання, досягнення, звершення, відкриття є демонстрацією результатів попередньої освітньої діяльності. Стабільність, сталість, прогрес у освітньому середовищі відіграє важливе значення для науково-технічного прогресу, розвитку суспільних відносин, ефективному впровадженню досягнень освіти та науки в практичну площину.

Війна в Україні створила суворі виклики для всіх без виключення сфер життя. Освітній процес під час воєнного стану – виклик для кожного з нас. Попре війну в Україні освітній процес продовжується, здійснюються відповідні заходи організаційного та безпекового характеру для його забезпечення.

Попередні результати впливу війни на вищу освіту в Україні підведені, зокрема, у статті Соколенко О.Л. До факторів впливу віднесено фізичне руйнування інфраструктури установ вищої освіти. Щонайменше 10 університетів було повністю зруйновано і близько 50 пошкоджено (майже 15% усіх українських університетів). Порівняно з 2022 роком фінансування освіти скоротилося на 17%. Є втрати науково-педагогічного потенціалу через значний розрив у заробітній платі між сектором вищої освіти та іншими секторами економіки. Крім того, був великий відтік українських студентів, які мусили залишити Україну. Якщо війна триватиме, то потрібна реалізація програм подвійних дипломів, створення відкритого українського університету, що дозволить студентам завершити навчання, зберігаючи зв'язки з університетом в Україні [1, с. 562].

Повною мірою слід погодитися з такими висновками шановної Соколенко О.Л., які в умовах продовження повномасштабної війни набувають нових проблем та викликів. Це і певне розширення зони окупації, цілеспрямоване руйнування освітніх закладів, зниження кількості абітурієнтів, виїзд за кордон. Злочинне руйнування корпусів Сумського державного університету, яке відбулося 18 серпня 2025 року

є одним із таких прикладів. Війна продовжується, заради майбутніх поколінь, ми маємо покладати спільні зусилля зі збереження освітнього простору в Україні. Вважаю зазначити про необхідність саме збереження людського потенціалу залученого до навчального процесу. Перш за все, це науково-педагогічний склад навчальних закладів, технічний персонал, які забезпечують проведення навчального процесу, студенти, аспіранти які попре складну безпекову ситуацію продовжують навчатися на самих різних формах (он-лайн, оф-лайн, змішаній, дистанційній тощо) організації навчального процесу, навіть перебуваючи за кордоном. Створення адекватних умов для їх навчання є важливим завданням для Міністерства освіти та науки, всіх закладів освіти, всіх освітян. Слід зазначити, що певною мірою до початку повномасштабного вторгнення, навчальні заклади та студенти мали досвід дистанційного навчання, зумовлений епідемією коронавірусу. Сталася ситуація, коли на сьогоднішніх магістерських програмах вчаться студенти, які не мають досвіду навчання в класичних аудиторіях (оф-лайн). Чи вплинуло це на якість їхньої освіти? Безумовно, так. Але зазначені фактори створюють можливості для певних інновацій в організації навчального процесу з одного боку, а з іншого постають певними викликами перед студентами, які мають їх подолати лише за умови власних здібностей, ініціативи, само-організації, прагнення отримання фахових знань та навичок. Цей фактор слід враховувати і на певну перспективу. Якщо в умовах воєнного стану, такий порядок, зумовлений перш за все ситуацією з безпекою учасників освітнього процесу, то в подальшому може слугувати підґрунтям розвитку нових форм організації та проведення навчального процесу. Інші погляди мають формувати сучасні вимоги до лекцій, семінарів та практичних занять, виробничої практики. Співвідношення лекцій з семінарами, практичними та лабораторними заняттями, а самі їх форми та зміст, мають бути принципово іншими продуктами, які забезпечують знання та навички студентів. Спрямованість всіх навчальних програм, предметів має відображати безпекові та оборонні складові національної безпеки держави, не тільки на час війни, але на подальшу перспективу. Ігнорування цього фактору на фоні хибної воєнної доктрини, призвело, свого часу до масового необґрунтованого закриття військових кафедр ВНЗ, пониження початкової військової підготовки шкіл, ліцеїв та коледжів, наслідки чого ми відчуваємо з 2014 року.

Особливої уваги потребує збереження науково-педагогічного персоналу. Значна кількість яких виїхали з постійних міст проживання за кордон, в межах країни, попре все намагаються підтримувати навчальний процес навчальних закладів. Багато з них мають успішні

практики в університетах Європи. Їх досвід слід використати як сьогодні, так і в подальшому для модернізації власного освітнього простору.

Не має бути осторонь, і наукова діяльність через створення інтегрованих тем наукових досліджень з питань національної безпеки та оборони. Основна увага має бути зосереджена на вихованню національної самосвідомості, поваги до національних символів та цінностей, вивченню в контексті сучасних подій з метою формування у молодого покоління почуття гордості за свою країну і відповідальність за її майбутнє.

Слід відмітити, що на рівні дисертаційних досліджень, в наукових публікаціях, матеріалах конференцій фактори безпеки та оборони, знаходять місце переважної більшості наукових робіт. Профільним міністерствам та відомствам слід створювати необхідні умови для обрання, затвердження та проведення відповідного роду наукових досліджень безпекового спрямування. Сформовані під час війни МОН України Пріоритетні завдання з відновлення та розвитку освіти і науки України, є тільки певним орієнтиром для стабілізації освітнього простору та його розвитку задля підвищення довіри до вищої освіти шляхом забезпечення її якості, конкурентоспроможності та інтегрованості в Європейський освітній простір. Основні завдання полягають: 1) запровадження вільної освітньої траєкторії здобувачів та свідомого вибору спеціальності в процесі здобуття освіти; 2) модернізація мережі ЗВО з метою підвищення якості надання освітніх послуг; 3) організація навчання через практичний досвід (навчання на робочому місці) для здобуття освіти за освітньо-професійними програмами; забезпечення мобільності та різноманітних можливостей для кар'єри, що задовольняє потреби економіки у кваліфікованих фахівцях; створення умов для чесного й прозорого вступу до ЗВО; 4) забезпечення диверсифікованого та справедливого державного фінансування здобуття освіти, у т. ч. через систему грантів, що розподіляються за здібностями, та соціальні стипендії для малозабезпечених; 5) модернізація інфраструктури, освітнього простору й навчально-наукового обладнання ЗВО на засадах прозорого конкурсного фінансування та державно-приватного партнерства,

Основні завдання з наукової та інноваційної діяльності під час дії воєнного стану в Україні полягають: 1) відновлення й розвиток мережі дослідницької інфраструктури, що стимулює створення національних наукових центрів, сучасних лабораторій, центрів досконалості та сприяє ефективній інтеграції України в Європейський дослідницький простір; 2) максимальне спрямування досліджень і розробок на розв'язання конкретних наукоємних завдань оборони, безпеки,

економіки та суспільства України; 3) дебіюрократизація й дерегуляція діяльності науковців, оновлення системи оплати праці вчених, яка є конкурентною, багатоканальною, що сприятиме залученню до галузі найкращих фахівців, зокрема молодих учених, та їх поверненню в Україну; 4) формування екосистеми конкурсного державного фінансування наукових досліджень і розробок, яка забезпечує вплив на обороноздатність, відновлення та відбудову України; 5) створення ефективної системи пріоритетних напрямів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності з метою розвитку стратегічних галузей економіки з поступовим переходом на виконання досліджень і розробок у рамках стандартів ЄС [2, с. 42–43].

Для досягнення успіху в подоланні освітніх втрат, зумовлених війною, слід підтримувати зусилля для відновлення та стабілізації всієї системи освіти, що створить умови для зміцнення демократичних інституцій та побудови громадянського суспільства, створення оборонних та безпекових засад для України. Відтак, ключовим фактором у відновленні та подальшому розвитку країни має бути підтримка цих важливих заходів та ініціатив у сфері освіти.

Подолання цих викликів вимагає консолідації зусиль з боку держави, громадян, освітян та світової спільноти, яка підтримує Україну. Впевнений, що в Україні є потенціал для відновлення та модернізації освітньої системи в умовах сучасних викликів.

Література:

1. Соколенко О. Л. Вища освіта крізь призму війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 7. 2023. С. 562–564. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/128>

2. Освіта і наука України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. Київ. 2023. <file:///C:/Users/%D0%97%D0%A1%D0%A3/Desktop/Inform-analytic.zbirnOsvita.v.umovah.voyennogo.stanuvykl.rozvv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf>

**АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ
АНГЛОМОВНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ НА КАФЕДРІ
ОПИСОВОЇ ТА КЛІНІЧНОЇ АНАТОМІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО
МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ О.О. БОГОМОЛЬЦЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ**

Камінський Ростислав Феліксович

кандидат медичних наук,

доцент кафедри описової та клінічної анатомії,

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця

м. Київ, Україна

Дзевульська Ірина Вікторівна

доктор медичних наук, професор,

завідувач кафедри описової та клінічної анатомії,

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця

м. Київ, Україна

Тимошенко Ірина Олексіївна

PhD, доцент кафедри описової та клінічної анатомії,

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця

м. Київ, Україна

Упродовж останніх років спостерігається тенденція до зменшення кількості студентів-іноземців в університетах України. Особливо це стосується майбутніх лікарів, які навчаються в медичних закладах вищої освіти. З огляду на ці обставини, на кафедрі описової та клінічної анатомії НМУ імені О.О. Богомольця було розроблено низку інтерактивних платформ для навчання, що існують як в україномовній, так і в англomовній версії. Завдяки цьому студенти-іноземці англomовної форми навчання мають змогу якісно опановувати дисципліну «Анатомія людини».

Зокрема, під керівництвом доктора медичних наук, професора І.В. Дзевульської створені тестові завдання на платформі LİKAR [1, с. 64]. Вони дають студентам-іноземцям можливість додатково підготуватися до практичних занять. Тести розроблені таким чином, що навіть у разі неправильної відповіді студент отримує правильний варіант із поясненням.

Крім того, на платформі ANATOM.UA розміщено лекції з анатомії людини, які можна переглядати у зручний час для підготовки до занять.

Також для студентів-іноземців англомовної форми навчання укладено силлабус практичних занять і лекцій із дисципліни «Анатомія людини».

Таким чином, навіть в умовах воєнного часу кафедра забезпечує необхідні умови для якісної підготовки студентів-іноземців англомовної форми навчання.

Література:

1. Камінський Р. Ф., Дзевульська І. В., Тимошенко І. О. Проведення наукових (дисертаційних) досліджень в Україні під час воєнних дій. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Підготовка дисертації в умовах воєнного стану: актуальні питання та шляхи їх вирішення»*. Рівне, 28 вересня 2024 р. С. 64–65.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-532-0-15>

ПРО ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ОСВІТИ І НАУКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Колб Олександр Григорович

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,

професор кафедри кримінального права та процесу,

Державний податковий університет

м. Луцьк, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-1792-4739>

Богатиренко Оксана Вікторівна

адвокат національної асоціації адвокатів України

м. Київ, Україна

Як свідчить практика, однією з детермінант, яка знижує рівень мобілізації та ресурсного забезпечення Сил безпеки і оборони України в умовах відкритої військової агресії російської федерації (рф) проти нашої держави є недолуга, алогічна та безсистемна діяльність Міністерства освіти і науки (МОН) України з означених питань.

Сутність цієї проблеми полягає в наступному: замість того, щоб створити всі умови для підготовки майбутніх військовослужбовців та захисників Вітчизни, зазначений центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки України робить все навпаки.

Так, скорочуючи кількість класів у старшій школі (10–11 класи) та, одночасно не збільшуючи число професійно-технічних училищ (ПТУ),

це відомство грубо та безвідповідально порушує право наших громадян на отримання повної загальної середньої освіти, яка, до того ж, є обов'язковою у нашій державі (ст. 53 Конституції України). Такий підхід не тільки порушує Основний закон України,

Але й Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, яка на підставі вимог ч. 1 ст. 9 Конституції України віднесена до національного законодавства [1].

Як наслідок, в умовах воєнного стану (2022–2025 рр.) намітилась чітка тенденція, що пов'язана з щорічним зростанням злочинності неповнолітніх в Україні, основними суб'єктами формування якої виступають ті із них, які на момент вчинення суспільно небезпечних і караних діянь ніде не навчались [2]. При цьому зросла питома вага кримінальних правопорушень, які вчиняються неповнолітніми особами, у структурі злочинів проти національної безпеки України, особливо на «замовлення» спецслужб рф у таких особливо небезпечних проявах, як: здійснення диверсійних актів, умисне знищення майна військово-службовців Сил безпеки і оборони, корегування цілей для бомбардувань військових об'єктів України, т. ін. [3].

Отже, подальше так зване «реформування» середньої школи в Україні не тільки збільшить кількість джерел потенційних та реальних загроз, що посягають на національну безпеку в умовах воєнного стану (в силу безконтрольності та зниження освітнього рівня серед дітей), але й зменшить у зв'язку з цим професійну готовність цих осіб до захисту Вітчизни (через неможливість освоєння у короткі строки високотехнологічної зброї, що застосовується у війні проти рф, зокрема у сьогоденні).

Не менш кримінологічно значущою з цього приводу є й інша проблема, яка сформулювалась внаслідок триваючої реалізації МОН України суспільно шкідливих і небезпечних у перспективі «реформ» сфери освіти і науки.

Її сутність зводиться до наступного: замість того, щоб боротись за кожного випускника середньої школи, як майбутнього абітурієнта та студента національних вузів, вказаний державний орган створив всі умови для того, щоб українська молодь реалізувала своє право на отримання вищої освіти за кордоном [4].

І, знову ж таки, суспільно шкідливі та небезпечні наслідки для України в умовах воєнного стану не забарились, а саме – МОН України не тільки не ліквідувало дефіцит державних коштів, які використовуються для утримання вищих навчальних закладів (ВНЗ) за рахунок, зокрема, спеціального фонду, але й фактично зменшило кількість майбутніх висококваліфікованих фахівців для Сил безпеки і оборони.

І, нарешті, на ще одну проблему слід звернути увагу у контексті вирішення завдань обороноздатності України в умовах війни з рф. Мова в даному випадку йде про ліквідацію в нашій державі інституту так званих «вільних» від аспірантури здобувачів, які дійсно займаються серйозними прикладними дослідженнями (як приклад можна назвати розроблені цією категорією науковців унікальні, аналогів яким немає в світі дронів для Сил безпеки і оборони [5]), а не як «зreformовані» аспіранти – реалізацією недолугих програм для отримання «найвищого» рівня вищої освіти (і це абсурд, оскільки освіта і наука це не тотожні поняття!) замість прикладних доктринальних розробок, вкрай необхідних для України в умовах воєнного стану.

Є й інші системні прорахунки МОН України у зазначеній галузі суспільної діяльності, вирішення яких лежить у площині повноважень Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та Президента, які відповідно до положень ст. 92 Конституції України у вигляді законодавчих актів, а не МОН у формі відомчих наказів, інструкцій, рекомендацій тощо, мають право регулювати сферу освіти і науки в нашій державі.

Виходячи з цього, слід визнати, що в такій ситуації в Україні має бути розроблена та прийнята на законодавчому рівні Стратегія реформування та розвитку сфери освіти і науки України в умовах воєнного стану, у якій були б вирішені і ті проблеми, що стали предметом цієї наукової статті.

Література:

1. Кремень В. Г., Ляшенко О. І., Локшина О. І. Загальна середня освіта України в контексті освіти країн Європи: тривалість і структура : науково-аналітична доповідь. Національна академія педагогічних наук України, Інститут педагогіки НАПН України. Київ : Педагогічна думка. DOI <https://doi.org/10.32405/978-966-644-555-4-2020-49>.

2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення у 2022–2025 рр. *Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareystrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

3. Спецслужби рф вербують українських підлітків для диверсій – кіберполіція. *Укрінформ*. 2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3878443-specsluzbi-rf-verbuut-ukrainskih-pidlitkiv-dla-diversij-kiberpolicia.html>

4. Українські студенти все частіше їдуть навчатися за кордон. *Київ Post*. 2025. URL: <https://www.kyivpost.com/uk/post/53422>

5. Рагуткіна М. У ЗСУ розповіли, чому вітчизняні БПЛА кращі за західні аналоги. *УНІАН*. 2025. <https://www.unian.ua/>

СТРАТЕГУВАННЯ – ЗАПОРУКА РОЗВИТКУ ПРАВНИЧИХ ШКІЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Коломось Тетяна Олександрівна

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений юрист України, декан юридичного факультету, Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

В умовах невизначеності, зумовлених, в т.ч. й зовнішньою збройною агресією проти України, новітніми глобальними викликами розвитку й потребою пошуку новітніх шляхів їх вирішення, у фокусі уваги законодавця залишаються й «ключові проблеми» вищої юридичної освіти, формування новітніх засад функціонування мережі вітчизняних правничих шкіл, розробка стандартів вищої освіти, пошук оптимальної моделі інтеграції національного аналогу у європейський освітній правничий простір, а також формування інструментарію для практичного втілення відповідних намірів. Стратегічні пріоритети розвитку вітчизняної юридичної освіти, функціонування мережі вітчизняних правничих шкіл законодавцем окреслені у двох «новаційних актах», положення яких й мають у перспективі сформувати новітній фундамент для вирішення вищезазначених «ключових проблем» вищої юридичної освіти, для формування «сценарію її майбутнього». Мова йде про проєкт Концепції реформи юридичної (правничої) освіти [1] та проєкт Концепції проєкту Закону України про вищу юридичну освіту та первинний доступ до правничої професії [2], аналіз положень яких дозволяє стверджувати, що, пропонуючи «новаційні» за змістом положення щодо вирішення відповідних «ключових проблем» вищої юридичної освіти, сценарій її майбутнього розвитку безпосередньо розглядається у «прив'язці» до процесів стратегування вітчизняних правничих шкіл. Вирішення цих «проблемних завдань» у відповідних «новаційних актах» позиціонується як «своєрідний виклик» для вітчизняних правничих шкіл, який об'єктивно обумовлює потребу системного перегляду ними «сценарію» свого

майбутнього, із переосмисленням своєї місії, візії, основних цінностей, аналізом «сильних» і «слабких» своїх сторін, основних загроз та можливостей, формулюванням «точок свого прориву», що фактично й є стратегуванням. Вирішення питання стосовно «сценарію майбутнього» для вітчизняних правничих шкіл є пріоритетним завданням, що передбачає не тільки аналіз «внутрішніх резервів», але й «зовнішніх», в т.ч. й аналізу зовнішніх факторів, загроз, можливостей, із моделюванням можливих активностей конкурентів й адаптації до новітніх умов, зокрема й із формулюванням одночасно декількох варіантів «сценарію свого майбутнього» для того, щоб бути спроможними уникнути кризового стану й посилити свою стійкість до новацій у вітчизняному та європейському освітньому правничому середовищі. Водночас слід зазначити, що відповідні процеси стратегування мають здійснюватися із акцентом на специфіку як вищої юридичної освіти, так і кожної правничої школи, кількість яких в Україні дорівнює майже 170, і які забезпечують підготовку більше ніж 100000 здобувачів різних рівнів вищої освіти за спеціальністю 081 Право (оновлений варіант D 8) [1]. І саме «... поєднання феномену стратегування та акценту на унікальності правничої школи й дозволяє вести мову про можливість прогнозування ними свого майбутнього в умовах турбулентності, трансформації, в умовах невизначеності, з огляду на те, що просте планування, на жаль, не є гарантією збереження відповідною школою своєї суб'єктності на ринку вітчизняних освітніх правничих послуг» [3]. У вищезазначених «новаційних актах» безпосередньо зроблено акцент на «ключовій ролі» стратегування для вирішення «ключових проблем» вищої юридичної освіти та розвитку мережі вітчизняних правничих шкіл, із одночасним формулюванням визначення останніх як «... закладів вищої освіти (структурних підрозділів закладу вищої освіти), що здійснюють освітню діяльність у сфері вищої юридичної (правничої) освіти» [1], що варто розглядати як «реальний крок» до формування тематичного понятійного апарату (де «вища правнича освіта», «правнича школа» є «ключовими», «базовими» поняттями), уніфікації останнього й усунення проблемних питань у тлумаченні нормативно-правових положень та їх застосуванні. Пропонуються не тільки «понятійні напрацювання», які цілком можливо розглядати як «складову новітнього фундаменту» для вищої юридичної освіти, але й систематизований перелік та аналіз «ключових проблем» вищої юридичної освіти, правничих шкіл і, що варто особливо виділити, окреслюються «стратегічні вектори» щодо можливого їх вирішення («стратегічні цілі», «стратегічні завдання», «очікувані результати», «індикатори досягнення», «місія вищої юридичної (правничої) освіти» тощо). Поєднання «стратегічного аналізу», який дозволяє ґрунтовно

«попрацювати» із зовнішнім та внутрішнім середовищем, із «стратегічним вибором», який сприяє визначенню «балансу» між зовнішніми запитами, які актуалізуються для вищої юридичної освіти, для вітчизняних правничих шкіл, та їх внутрішніми можливостями задовольнити ці запити й забезпечити та постійно підвищувати свою конкурентоспроможність в умовах турбулентності, воєнного стану, в умовах невизначеності, прийняти остаточне «рішення на основі отриманих даних», із вирішенням питання моделі стратегування й оптимальної дорожньої карти практичного втілення прийнятого рішення дозволяє правничим школам не просто розробити «стратегію для самої стратегії», а саме підготувати «сценарій» свого можливого розвитку, із урахуванням зовнішніх, внутрішніх факторів, загроз, можливостей тощо. У цьому аспекті варто вести мову про те, що вітчизняним правничим школам цілком доречно було б зосередитися на пошуках відповідей на «5 ключових» запитань стратегування» (5 «ключових П-запитань»), згідно із моделлю Генрі Мінцберга, Plan, Ploy, Pattern, Position, Perspective [4], що дозволяє їм «зануритися у свій ресурс й подивитися на себе ззовні». Не нехтувати унікальним ресурсом PEST-аналізу (PESTLE-аналізу або ж PESTEL-аналізу) («зовнішні тренди й контексти»), який дозволяє визначити «ключові фактори впливу», ключові «зовнішні» ризики, можливості в освітньому правничому просторі, у суспільстві, державі, світі й адаптуватися до них, та SWOT-аналізу, що дозволяє провести досить ґрунтовний «внутрішній скринінг» наявних ресурсів правничих шкіл. Сконцентрувати увагу на сценарному плануванні, із формуванням одночасно декількох можливих «сценаріїв» свого розвитку, оскільки в умовах воєнного часу, глобальних змін об'єктивно просто неможливо сформулювати «єдиний сценарій» свого розвитку і саме сценарність дозволяє охопити всі можливі перспективи подальшого розвитку – від «оптимістичного» («найкращого»), «середньозваженого» («нейтрального») й аж до «песимістичного» («найгіршого»), від «глобального плюса» до «глобального мінуса», із урахуванням того, що саме «складні умови реальності» додатково обумовлюють «ускладнення» запропонованого «традиційного варіанту сценаріїв» ще одним його різновидом – нестандартним, «проривним» («ва-банк»), новаційним, «пілотним» (прикладі якого вже можна спостерігати у генезі вітчизняних правничих шкіл, а також вищої юридичної освіти). Обов'язково пам'ятати про важливість корпоративного wargaming-у у намаганні вітчизняними правничими школами «подивитися на себе, своє майбутнє очима конкурентів» й спробувати уникнути «сліпих плям» для свого майбутнього, у поєднанні із ретрополяцією, яка передбачає планування майбутнього, із першочерговим окресленням результату свого розвитку й визначенням

алгоритму його досягнення, «від візуалізації бажаного результату й визначення того, що необхідно зробити для його досягнення» [3]. Формування «сценарію свого майбутнього» для правничих шкіл неможливе без формування організаційної культури і цілком доречним в якості оптимальної моделі вирішення цього питання є використання «Моделі 12S» (вдосконаленої моделі McKinsey&Company), із виокремленням 12 «жорстких» та «м'яких» складових «гармонії», «балансу», «єдиного цілого», із усвідомленням того, що жоден із складових елементів не можна «підкрутити» для досягнення ефективного результату, останній є можливим лише тоді, коли «всі 12 разом», не «штучні зміни» створюють підґрунтя для досягнення бажаного результату у розвитку правничих шкіл, вищої юридичної освіти, а саме докорінний перегляд («перепрошивка», «перезавантаження») всіх процесів, всіх складових організаційної структури тощо.

В умовах невизначеності саме стратегування є запорукою розвитку вітчизняних правничих шкіл, їх адаптації до нових запитів та викликів, формування та практичного втілення «сценарію свого майбутнього», досягти чого можливо завдяки використанню унікального ресурсу стратегування, всього його інструментарію та акценту уваги на особливості кожної правничої школи.

Література:

1. Проект Концепції реформи юридичної (правничої) освіти. URL: <https://kompravpol.rada.gov.ua/news/notice/75481.html>
2. Проект Концепції проекту Закону України про вищу юридичну освіту та первинний доступ до правничої професії. URL: <https://kompravpol.rada.gov.ua/news/notice/75193.html>
3. Коломоець Т. О., Колпаков В. К., Франковська С. А. Стратегування у вітчизняних правничих школах в умовах невизначеності: яким має бути (в аспекті «ключових принципів» та основних етапів)? *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 5. С. 447–454. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-5/101>
4. The Mintzberg 5 P's of strategy: definition and uses URL: <https://uk.indeed.com/career-advice/career-development/mintzberg-5-ps-of-strategy>

ПРО ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ОСВІТИ І НАУКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конопельський Віктор Ярославович

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права і кримінології
Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

<https://orcid.org/0000-0003-4068-3902>

Дучимінська Леся Миронівна

*начальник управління контрольно-перевірочної роботи
Головне управління Пенсійного фонду України у Волинській області
м. Луцьк, Україна*

<https://orcid.org/0000-0002-2907-9408>

Практика освітньої діяльності в Україні в умовах воєнного стану (2022–2025 рр.), демонструє, що однією із прогалин на всіх рівнях (законодавчому, організаційно-управлінському, правозастосовному, т. ін.), яке суттєвим чином впливає на організацію патріотичного виховання дітей, є ігнорування Міністерством освіти науки (МОН) України та іншими органами державної влади та місцевого самоврядування нагальних потреб педагогічних працівників.

Саме зазначена детермінанта сприяє в подальшому вчиненню військовослужбовцями таких військових злочинів, як: самовільне залишення частин (СЗЧ); добровільна здача у полон; дезертирство та ін. – як наслідок низького рівня патріотизму та нерозуміння цими особами того, що захист Вітчизни є справою всього Українського народу (ст. 17 Конституції України) [1].

Сутність даної проблематики проявляється у декількох системних площинах, а саме:

1. На сьогодні середня заробітна плата педагогічних працівників у школах всіх рівнів є значно нижчою ніж середня заробітна плата в Україні [2].

У той самий час, щорічно зростає заробітна плата державних службовців в нашій державі [3], що створює у зв'язку з цим соціальну напругу не тільки в суспільстві, але й у педагогічному середовищі, позаяк освітню діяльність в Україні за формальними ознаками також слід віднести до особливого виду державних робіт, які пов'язані у тому

числі із забезпеченням національної безпеки України шляхом, зокрема, формування особистості дитини [4].

Отже, без урівняння прав державних службовців відповідних категорій та педагогічних працівників в оплаті праці, неможливо у сьогоденні нейтралізувати, усунути, блокувати тощо детермінаційний комплекс причин і умов, які сприяють вчиненню військовослужбовцями кримінальних правопорушень у сфері безпеки і оборони України.

2. Значна кількість педагогічних працівників чоловічої статі, користуючись правом на бронювання від виконання військових обов'язків в умовах воєнного стану в Україні, знижують таким чином рівень патріотичного виховання дітей, позаяк останні цей елемент впливу на них ототожнюють не тільки з величними словами про Вітчизну, але й конкретними діями педагогів з цього приводу.

Вихід у цій ситуації бачиться в наступному: залучати на вакантні місця таких педагогів, які були мобілізовані до Сил безпеки і оборони України та пенсіонерів-фахівців.

Такий підхід, як видається, слід застосувати й у всіх органах державної влади та місцевого самоврядування, а також в інших державних підприємствах, органах і установах, зокрема й у вищих навчальних закладах (ВНЗ).

Саме така система впливів та їх результатів на практиці дасть можливість із схоластичної (мертвої, пустої, формальної тощо) діяльності, що спрямована на патріотичне виховання дітей та в подальшому на їх добровільне залучення до лав Сил безпеки і оборони України, патріотичне виховання вивести на реальний рівень і ту спрямованість життєдіяльності, про яку йдеться в ст. 17 Конституції України.

3. Останнім часом в нашій державі сформувалась хибна та, одночасно, суспільно шкідлива і небезпечна, у контексті запобігання вчиненню військових злочинів в умовах воєнного стану, коли на керівні посади в органах державної влади, на державних підприємствах, організаціях і установах, включаючи керівників загальноосвітніх шкіл, призначають не висококваліфікованих, добросовісних і національно свідомих педагогічних працівників, а представників тієї політичної сили, яка виграла вибори як на місцевому рівні, так і на рівні центральних органів виконавчої влади в Україні.

Такий підхід, поряд із зазначеними вище негативними явищами, що мають місце в освітньому процесі, не тільки знижує мотивацію діяльності педагогів у тому числі з питань патріотичного виховання дітей, але й порушує принцип соціальної справедливості, відповідно до якого всі рівні перед законом і можуть зростати кар'єрними сходами без політичних уподобань і впливів.

Отже, виходячи з результатів проведеного аналізу, можна констатувати, що вирішення проблем, що пов'язані з організацією освітнього процесу в Україні в умовах воєнного стану, напряму залежить від усвідомлення державою ролі, місця та значення педагогічних працівників у формуванні майбутніх патріотів і відданих Вітчизні громадян, які в будь-яких умовах добровільно захищатимуть її інтереси перед державою-агресором

Література:

1. Ткаченко Д. Хто й чому пішов у СЗЧ і за яких умов повернеться. *ТЕКСТИ.org.ua*. 2025. URL: <https://texty.org.ua/articles/114257/hto-i-chomu-pishov-u-szch-i-za-yakyh-umov-povernetsya-textyorgua-provely-doslidzhennya/>
2. Заробітна плата в освіті є нижчою за середню на 13%. *Освіта.ua*. 2021. URL: <https://osvita.ua/news/84929/>
3. Впровадження реформ системи оплати праці державних службовців. *Лабораторія законодавчих ініціатив*. 2025. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/reformy-systemy-oplaty-praczi-derzhavnyh-sluzhbovcziv/>
4. Кісоделі М. Як школа формує особистість дитини? *Новини.LIVE*. 2024. URL: <https://topical.novyny.live/iak-shkola-formuie-osobistist-ditini-168833.html>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-532-0-18>

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Коросьд Сергій Олександрович

*доктор юридичних наук, професор,
виконуючий обов'язки президента,*

*Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Повномасштабна збройна агресія Росії проти України поставила багато нових викликів перед нашою державою та вплинула майже на всі сфери суспільних відносин, зокрема й на сферу науки. Проте, це не повинно зупиняти наукові процеси та перешкоджати розвиткові науки, адже на сьогодні, в умовах війни, наука стає стратегічно важливою

сферою функціонування держави, запорукою розвитку нашої країни і нашої Перемоги.

Комітет Міністрів Ради Європи в своїй Рекомендації № R(2007)6 про відповідальність держави за вищу освіту та наукові дослідження зазначив, що органи державної влади мають нести виключну відповідальність за рамки, в яких здійснюються наукові дослідження, а також відповідальність за правову систему, в якій здійснюються наукові дослідження [1].

Конституція України декларує, що держава сприяє розвитку науки (ст. 54); Верховна Рада України затверджує загальнодержавні програми науково-технічного розвитку (ст. 85); Кабінет Міністрів України розробляє і здійснює загальнодержавні програми науково-технічного розвитку України (ст. 116). Отже, держава на рівні Конституції визначила науку як пріоритетну сферу законодавчого забезпечення. Як зазначено в преамбулі Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», рівень розвитку науки і техніки є визначальним чинником прогресу суспільства, підвищення добробуту громадян, їх духовного та інтелектуального зростання. Цим зумовлена необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання і невід’ємної складової національної культури та освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб. Стаття 45 цього Закону покладає на державу підтримку пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, державних цільових наукових і науково-технічних програм та концентрацію ресурсів для їх реалізації.

Правові та організаційні засади цілісної системи формування та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні визначаються Законом України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки». У зв’язку із запровадженням в Україні воєнного стану виникла необхідність актуалізації чинних пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні. Прийнятий парламентом Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності» від 21 грудня 2023 року № 3534-IX визначив окремо в пріоритетах сегмент національної безпеки і оборони (до цього слово “оборона” не згадувалось у визначенні терміну “пріоритетні напрями розвитку науки і техніки”). Так, зокрема, вказаним Законом пріоритетними напрямами розвитку науки і техніки на період до припинення або скасування дії

воєнного стану та протягом наступного календарного року після цього, на першому місці було визначено “національна безпека і оборона”.

В подальшому, відповідно до Закону № 3534-IX Кабінетом Міністрів України постановою від 30 квітня 2024 р. № 476 було затверджено перелік пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні. Серед фундаментальних наукових досліджень з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави було визначено актуальні проблеми захисту прав людини і громадянина в умовах воєнного стану, а також розвиток національної правової системи в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Також, відповідно до Закону № 3534-IX постановою Президії НАН України від 10.01.2024 № 8 було затверджено Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2024–2028 роки. Зокрема, в розділі 3.5 серед правових наук, пов’язаних із воєнним станом, було визначено, зокрема, «3.5.13. Військове право, правове забезпечення національної безпеки». А серед пріоритетних комплексних міждисциплінарних досліджень визначено, зокрема, «3.5.33. Правове забезпечення документування злочинів, вчинених агресором проти України; визначення шкоди, розміру завданих збитків, розроблення дієвих механізмів їх відшкодування та притягнення винних до відповідальності», «3.5.34. Правові форми й засоби деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України», «3.5.35. Правові аспекти утвердження загальнонаціональної ідентичності та єдності суспільства» [2].

Затверджені Кабінетом Міністрів України та Національною академією наук України вищезазначені основні напрями наукових досліджень в сфері правових наук, пов’язаних із воєнним станом, як нормативні орієнтири мають враховуватись вченими радами наукових установ і закладів вищої освіти при визначенні перспективних напрямів наукової діяльності, затвердженні тематики наукових досліджень, тем дисертацій тощо. При цьому, визначення Національною академією наук України лише окремих пріоритетних комплексних міждисциплінарних досліджень не виключає необхідності проведення галузевих (в різних галузях права) досліджень, пов’язаних із обґрунтуванням юридичних напрямів підвищення безпеки і обороноздатності, а також вирішенням актуальних проблем захисту прав людини і громадянина

в умовах воєнного стану. Тобто будь-яка наукова тематика має бути певним чином пов'язана із вказаними пріоритетними напрямами наукових досліджень.

Такі дослідження, з урахуванням потреб періоду воєнного стану та відновлення країни у воєнний та повоєнний періоди, мають стати науковим підґрунтям для обґрунтування відповідних законодавчих змін і проведення реформ, необхідних для подальшого розвитку України.

Такий вектор розвитку науки підтверджує й нещодавно схвалений Кабінетом Міністрів України підготовлений Міністерством освіти і науки України проект Закону України «Про пріоритетні напрями наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності», який розроблено для оновлення системи пріоритетних напрямів у сферах науки та інноваційної діяльності. За новими пріоритетами, визначеними цим законопроектом, якраз й мають виконуватись наукові дослідження та розробки, що відповідають потребам економіки, безпеки та повноєнної відбудови держави [3].

Це відповідатиме також й очікуваним результатам реалізації Концепції реформи юридичної (правничої) освіти, яка декларує здійснення наукових досліджень такого рівня, який відповідає сучасним викликам [4].

Водночас, з огляду на свободу наукової творчості, суб'єкти наукової діяльності не повинні бути обмежені в тематиці наукових досліджень вищевказаними пріоритетними напрямами, адже серед затверджених Президією НАН України основних наукових напрямів в сфері правових наук (п.п. 3.5.1.–3.5.17) та пріоритетних комплексних міждисциплінарних досліджень в цій сфері (п.п. 3.5.18.–3.5.27.), більшість тематики не пов'язана із воєнним станом.

Література:

1. Recommendation CM/Rec(2007)6 of the Committee of Ministers to member states on the public responsibility for higher education and research. URL: <https://search.coe.int/cm?i=09000016805d5dae>

2. Постанова Президії Національної академії наук України від 10.01.2024 № 8 «Про Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2024–2028 роки». URL: <https://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2024/05/24050310390431-4896.pdf>

3. МОН: Уряд підтримав законопроект про нову систему наукових та інноваційних пріоритетів. 13 серпня 2025 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mon-uriad-pidtrymav-zakonoproekt-pro-novu-systemu-naukovykh-ta-innovatsiynykh-priorytetiv>

4. Проект Концепції реформи юридичної (правничої) освіти. Офіційна веб-сторінка Комітету Верховної Ради України з питань правової політики. Опубліковано 19 грудня 2024 р. URL: <https://kompravpol.rada.gov.ua/news/notice/75481.html>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-532-0-19>

СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВІ УМОВИ ПРАЦІ ТА ВІДПОЧИНКУ НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ: УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Костюченко Олена Євгенівна

*доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу науково-правових експертиз,
Інститут правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Пунктом 20 статті 1 Закону України «Про наукові і науково-технічну діяльність» закріплено, що «науковий працівник – вчений, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, відповідно до трудового договору (контракту) професійно провадить наукову, науково-технічну, науково-організаційну, науково-педагогічну діяльність та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації у випадках, визначених законодавством» [1]. У контексті цього дослідження важливими у визначенні є такі ознаки наукового працівника: 1) професійно провадить наукову (науково-технічну), науково-організаційну, науково-педагогічну діяльність; 2) реалізує свої здібності до праці на підставі трудового договору (контракту) в трудових правовідносинах.

Тобто науковий працівник реалізує свої трудові права та обов'язки шляхом професійного виконання роботи у сфері науки, де результатом праці є нове наукове знання, що придатне для реалізації.

«Наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження» [1]. Отже професійне здійснення наукової діяльності можна назвати специфічним видом трудової діяльності, що вимагає створення спеціальних умов праці та відпочинку. Якщо враховувати

той факт, що інтелектуальна творча діяльність не може бути чітко обмежена часовими рамками, то соціально-побутове забезпечення наукових працівників може бути віднесено до спеціальних умов праці та відпочинку.

Статтею 49 Житлового кодексу України закріплено, що «понад норму жилої площі окремим категоріям громадян надається додаткова жила площа у вигляді кімнати або в розмірі десяти квадратних метрів. Громадянам, що хворіють на тяжкі форми деяких хронічних захворювань, а також громадянам, яким ця площа необхідна за умовами і характером виконуваної роботи, розмір додаткової жилої площі може бути збільшений. Порядок і умови надання додаткової жилої площі та перелік категорій громадян, які мають право на її одержання, встановлюється законодавством України» [2]. Тобто, умови та характер виконуваної роботи можуть обумовлювати право громадянина на додаткову жилу площу, при цьому, таке право має бути закріплено законодавством, а розмір додаткової площі може бути збільшено.

Своєю чергою, частиною другою статті 38 Закону України «Про наукові і науково-технічну діяльність» визначено, що «науковим працівникам, які мають науковий ступінь доктора філософії або доктора наук, для створення умов для провадження наукової діяльності надається в установленому законодавством порядку додаткова жила площа у вигляді кімнати (кабінету) або в розмірі до 20 квадратних метрів. Зазначена додаткова жила площа оплачується в одинарному розмірі» [1].

Отже, характер наукової роботи, як інтелектуальної й творчої, потребує створення належних соціально-побутових умов праці та відпочинку. Враховуючи, що творчий процес, мозковий штурм, наукові ідеї тощо можуть «прийти» до наукового працівника у неробочий час вдома, наявність спеціального приміщення у вигляді кімнати (кабінету) створює можливості для концентрації на наукових ідеях в домашніх умовах. Водночас таке право науковим працівникам надається виключно після доведення ними своєї здатності та компетентності у створенні наукової (науково-технічної) продукції на основі оригінальних (авторських) наукових досліджень. Така компетенція та здібності у сфері науки підтверджуються наявністю наукового ступеня. Тільки наукові працівники, які мають науковий ступінь доктора філософії або доктора наук, мають право на додаткову жилу площу.

Розмір такої додаткової жилої площі законодавчо визначено у двох варіантах: 1) кімната (кабінет) або 2) жила площа в розмірі до 20 квадратних метрів.

Останнє речення цитованих законодавчих положень привертає до себе увагу, а саме: «зазначена додаткова жила площа оплачується

в одинарному розмірі» [1]. Це нормативне положення спрямоване на створення конкретних правових наслідків матеріального характеру, зокрема, щоб на наукового працівника не покласти фінансовий тягар утримання житлової площі, що призначена створювати йому спеціальні (соціально-побутові) умов праці та відпочинку.

З переходом до ринкової економіки та запровадження різних форм власності, суспільні відносини в Україні зазнали значних перетворень, зокрема у сфері надання житлово-комунальних послуг, оплата яких здійснюється відповідно до кількісних та якісних показників і не залежить від одинарних чи подвійних розмірів оплати за квадратні метри. Слід зазначити, що в плановій економіці за відсутності приватної власності оплата за житлову площу була платою за користування житлом. У сучасних умовах застосовується плата за користування житлом. Наприклад, за договорами оренди, вона не підлягає державному регулюванню і не може визначатися державою (тут мова йде не про державу як власника майна).

Це свідчить про те, що норма (положення, правило), згідно до якої додаткова жила площа оплачується в одинарному розмірі є застарілою, адже вона втратила свою актуальність і не може застосовуватися для тих цілей, задля яких вона була прийнята. Це обумовлено змінами у суспільних відносинах, на регулювання яких норма була спрямована. Розвиток ринкових відносин в Україні, збільшення частки приватної власності у житловому фонді України та розвиток податкового законодавства призвели до того, що відносини права власності, зокрема на нерухоме майно, оплата комунальних послуг та оренда житла, є різними видами суспільних відносин, які мають самостійне правове регулювання.

Якщо виходити з того, що соціальне призначення норми щодо додаткової жилої площі для наукових працівників не втратило своєї актуальності, і наукові працівники до сьогодні, за умовами та характером виконуваної роботи потребують спеціальних умов праці та відпочинку, то застаріла частина норми має бути переглянута (змінена) відповідно до того, як саме змінилися суспільні відносини.

На моє переконання, слід вести мову саме про перегляд аналізованих законодавчих положень, а не про їх виключення, оскільки, відповідно до частини третьої статті 22 Конституції України «при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод» [3]. У цьому контексті, для осучаснення аналізованих законодавчих положень, пропонуємо виходити з наступного:

1) додаткова житлова площа – кімната (кабінет) або жила площа в розмірі до 20 квадратних метрів має цільове призначення, яке полягає

у створенні спеціальних соціально-побутових умов праці та відпочинку для наукових працівників, котрі шляхом інтелектуальної творчої діяльності створюють нові знання, необхідні для подальшого цивілізованого соціально-економічного розвитку суспільства;

2) житлова площа, що перебуває у приватній власності, зокрема наукового працівника та/або членів його сім'ї, оплачується за тарифами на житлово-комунальні послуги і не є платою за користування житлом;

3) матеріальний тягар утримання додаткової житлової площі, що створює необхідні спеціальні соціально-побутові умови праці та відпочинку для наукових працівників, сьогодні відповідно до статті 266 Податкового кодексу України, виражений у формі сплати податку на нерухоме майно [4].

Отже, для подальшого збереження державного підходу щодо зняття матеріального (фінансового) тягара з наукових працівників щодо утримання додаткової житлової площі, що має цільове призначення за умовами та характером виконуваної ними роботи, *пропоную* встановити для цієї категорії громадян пільгу зі сплати податку на нерухоме майно. Пільгу пропонується встановити шляхом додавання 20 квадратних метрів до бази оподаткування, на яку встановлюється пільга зі сплати податку на нерухоме майно. З цією метою, підпункт 266.4.1 пункту 266.4 статті 266 Податкового кодексу України *доповнити* абзацом шостим такого змісту: «Для наукових працівників, які мають науковий ступінь доктора філософії/доктора мистецтв (кандидата наук) або доктора наук, розміри об'єктів житлової нерухомості, в тому числі їх часток, що перебувають у власності фізичних осіб, визначені абзацами 2-4 (а, б, в) цього підпункту збільшуються на 20 кв. метрів». Також варто передбачити, що така пільга зберігається за колишнім науковим працівником після виходу на пенсію з посади наукового працівника. Відповідні зміни також необхідно внести до частини другої статті 38 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність».

Література:

1. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 2. Ст. 40.

2. Житловий кодекс України від 30 червня 1983 р. № 5464-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1983. № 28. Ст. 573.

3. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-532-0-20>

БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЧИННИК ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Кривошей Кирило Юрійович

аспірант,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

В умовах повномасштабної війни, яка спричинила вимушений перехід здобувачів вищої освіти до дистанційного та змішаного форматів навчання, особливої актуальності набули питання збереження ментального здоров'я, підтримки психологічної стійкості та розвитку внутрішніх ресурсів студентської молоді. Зростання рівня тривожності, емоційне виснаження, невизначеність майбутнього й соціальна ізоляція є чинниками, що суттєво впливають на здатність студентів ефективно навчатися та адаптуватися до нових реалій [1; 3; 5]. У цьому контексті надзвичайно важливим стає розвиток стресостійкості як ключової психолого-педагогічної якості здобувача, яка сприяє збереженню життєвої активності, емоційної стабільності та здатності до само-регуляції у кризових умовах. Одним із визначальних чинників розвитку стресостійкості в студентів є створення відповідних педагогічних умов, які повинні не лише відповідати освітнім потребам, а й забезпечувати підтримку психосоціального благополуччя. Водночас ефективність таких умов значною мірою залежить від якості освітнього середовища, в якому відбувається навчання та соціалізація студентів.

Саме комфортне, безпечне й підтримуюче освітнє середовище виступає фундаментом, на якому можуть бути побудовані всі інші педагогічні механізми формування стресостійкості. Забезпечення емоційного комфорту, відкритості до діалогу, визнання індивідуальних потреб студентів та психологічної безпеки сприяє розвитку довіри до навчального процесу, зниженню тривожності та активізації внутрішніх ресурсів молоді. У зв'язку з цим постає необхідність науково обґрунтувати роль і значення створення безпечного освітнього середовища як

невіддільної складової педагогічних умов розвитку стресостійкості здобувачів вищої освіти, а також визначити шляхи його впровадження в умовах сучасних викликів.

Створення безпечного та комфортного середовища можливе завдяки мінімізації стресового впливу освітнього простору за рахунок вивчення стресових факторів, підвищення компетентності суб'єктів освітнього процесу, створення умов безконфліктної міжособистісного взаємодії та розвитку механізмів стресостійкості здобувачів вищої освіти в процесі вивчення навчальних дисциплін за допомогою озброєння їх основними стратегіями управління стресом [2, с. 107]. Навчання в онлайн форматі не завжди здатне задовільнити потребу здобувачів у тісному емоційному особистісному спілкуванні. Це може негативним чином відображатись як на емоційному стані, так і на психосоціальному розвитку студентів [4]. Тому сьогодні викладачі закладів вищої освіти мають сприяти створенню середовища, яке забезпечить здобувачів інструментами та стратегіями профілактики та ефективного управління стресом. Створення комфортного та безпечного середовища мають містити в наступні ключові аспекти, а саме: безпечне в фізичному та інформаційному плані середовище; нульова толерантність до булінгу та дискримінації; сприяння розвитку психосоціальної підтримки здобувачів; гнучкість навчального процесу; розвиток соціальної підтримки серед студентів; ефективне інформаційна підтримка та технологічне забезпечення тощо. Крім цього важливим є навчання здобувачів теоретичним та практичним засадам самодопомоги та управління стресом.

Важливо створити середовище, в якому студенти будуть почувати себе в безпеці, відчуватимуть залученість до колективу та повагу до себе. Безпечне середовище зменшує тривожні переживання здобувачів, що позитивно відображається і на навчанні. Важливо сприяти співпраці та командній роботі в студентському колективі. Адже спільна навчальна діяльність та групові проекти сприяють формуванню важливого почуття приналежності до групи та взаємодопомоги, допомагаючи справлятися зі стресом через співпрацю [6]. Використання технологій для створення інтерактивного навчального досвіду (онлайн-симуляції, інструменти для спільної роботи або навчальні ігри) та інтеграція в навчання реальних прикладних кейсів матиме позитивний вплив на залученість, мотивацію та зацікавленість здобувачів. Важливо використовувати по відношенню до суб'єктів освіти відкрите спілкування, яке базується на емпатії, повазі та розумінні. Слід заохочувати відкритий діалог між студентами та викладачами. Здобувачі вищої освіти мають відчувати себе комфортно, висловлюючи свої проблеми та звертаючись по допомогу.

Демонстрація емпатії та розуміння академічних та особистих проблем студентів створює безпечний простір, в якому студенти можуть висловити свої тривоги та переживання. Створення середовища, в якому учні почуватимуться комфортно, звертаючись до педагогів з академічними чи особистими проблемами, може допомогти їм шукати підтримки на ранній стадії, коли вони стикаються зі стресовими ситуаціями.

Розуміючи контекст сучасних умов та вимог середовища, викладачам важливо проектувати збалансоване академічне навантаження та транслювати студентам реалістичні очікування. Важливо уникати фізичного, емоційного та інтелектуального перенавантаження студентів від надмірних та монотонних завдань. Слід сприяти забезпечуванню балансу між навчанням та особистісним життям здобувачів та враховувати індивідуальні особливості здобувачів, які впливають на різний темп навчання; зовнішні стресові фактори, а також надавати гнучкі дедлайни, коли це можливо. Корисним буде розробка індивідуальної освітньої траєкторії, що враховує потреби, ресурси та сильні сторони кожного здобувача. Це зменшуватиме стресори та надаватиме більше можливостей для самостійного навчання, що дозволить студентам брати на себе відповідальність за навчання, розвиватиме впевненість, критичне мислення та навички вирішення проблем.

Не менш важливим є і розвиток мережі підтримки серед студентства. Заохочення підтримки з боку однолітків через групові дискусії може створити відчуття спільноти та дозволити студентам вчитися один в одного конструктивним стратегіям подолання стресу. Розвиток сильної спільноти можна досягти за допомогою заходів з командоутворення, заохочення здобувачів до співпраці та заохочення шанобливого спілкування. Корисними будуть і різноманітні виховні заходи, які допомагатимуть здобувачам у реалізації своїх інтересів, у відпочинку від академічного тиску. Заохочення мати хобі та інтереси поза навчальною діяльністю, допоможе підтримувати баланс між особистим та академічним життям. Також слід приділяти увагу шляхам перенаправлення, адже налагодження партнерства здобувачів із консультантами, соціальними працівниками та фахівцями з психічного здоров'я забезпечить здобувачам своєчасний доступ до додаткових послуг підтримки в разі потреби. Не варто забувати і про зосередженні уваги студентів на зусиллях, прогресі та стійкості, а не лише на оцінках та якості виконаної роботи. Це може зменшити тривогу щодо успішності та сприяти мисленню зростання, яке допомагає студентам впоратися з викликами.

Підсумовуючи, можна зазначити, що у контексті сучасних викликів, спричинених війною та змінами у форматі навчання, створення

комфортного, підтримувального та безпечного освітнього середовища постає ключовою складовою педагогічних умов розвитку стресостійкості здобувачів вищої освіти. Таке середовище сприяє зниженню тривожності, розвитку внутрішніх ресурсів, активізації навчальної мотивації та формуванню почуття належності до академічної спільноти. Реалізація цього підходу вимагає комплексних педагогічних зусиль, що передбачають емпатичне спілкування, гнучкість освітнього процесу, підтримку індивідуальних потреб студентів, розвиток соціальних зв'язків і доступ до професійної допомоги. Лише цілісне бачення освітнього середовища як простору психосоціального розвитку та підтримки дозволить ефективно сприяти збереженню ментального здоров'я молоді та їхній здатності долати стрес у кризових умовах.

Література:

1. Житова, О. П., Бутузова, Л. П. Стан психоемоційного здоров'я студентів в умовах дистанційного навчання. *Освіта і розвиток обдарованої особистості*, 2023. № 3(94), с. 37–41. Режим доступу: <https://osvita.eeipsy.org/index.php/eeip/article/view/510>.
2. Каськов, І. Теоретичні аспекти формування стресостійкості студентів ВНЗ до негативних чинників навколишнього середовища. *Вісник Національного університету оборони України. Питання психології*, 2020. № 1(54). С. 104–113. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2020-54-1-104-113>.
3. Кривошей К.Ю. Вплив стресу на здобувачів вищої освіти в умовах військового конфлікту. *Інноваційна педагогіка*. 2023. No 2(71). С. 57–63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/71.2.11>.
4. Макаренко, Н. М., Дрібас, С. А. Дистанційне навчання в контексті ефективності студентсько-викладацької взаємодії. *Психологія і педагогіка: методика і проблеми практичного застосування*, 2022. вип. 62. С. 54–60. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/362075488_distance_online_learning_in_the_context_of_the_effectiveness_of_studentteacher_interaction
5. Прокопенко, О. Емоційне виснаження студентів та втома під час війни. *Psychology and Pedagogy: Methodology and Problems of Practical Application*, 2023. № 7(10). с. 3–9. Режим доступу: <https://reicst.com.ua/pmp/article/download/2025-7-10-01/2025-7-10-01>
6. Jennings, P. A., Greenberg, M. T. The prosocial classroom: Teacher social and emotional competence in relation to student and classroom outcomes. *Review of Educational Research*, 2009, vol. 79, no. 1, pp. 491–525. DOI: 10.3102/0034654308325693.

**РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «СУСПІЛЬНОГО БЛАГА»
У ВИЩІЙ ОСВІТІ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД
ТА ЙОГО ВТІЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ**

Кріцак Іван Васильович

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології навчально-
наукового інституту № 1 (підготовки фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції України),
Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

Токар Петро Танасійович

*кандидат юридичних наук
Начальник ГУНП в Харківській області
м. Харків, Україна*

Гладкова Євгенія Олексіївна

*доктор юридичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
соціального-психологічного забезпечення, супроводу
та реабілітації МВС,
Навчально-науковий інститут № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

«Вчителі та батьки
є найбільшими авторитетами для дитини».

Однією з важливих проблем побудови якісної вищої освіти є відсутність щоденного аналізу/аналітики багатьох зарубіжних та українських наукових джерел, де можна відшукувати кращі освітні та наукові практики й програми. На сьогодні наукометрична платформа Web of Science (WoS) містить понад 2 млн наукових статей присвячених вищій освіті. Бібліотека Вернадського понад 10 тис. наукових фахових статей. Їх всіх потрібно перерахувати шляхом техніки скорочитання, усіляко опрацьовувати та видавати комплексні наукові праці із зазначенням масиву наукового матеріалу, який вдалося дослідити. Для того, щоб максимально наблизити науку та практику нами пропонується безпосередньо у практичних підрозділах відкривати

науково-дослідні інноваційні центри, де наука переплететься з практикою.

Виникає запитання: чи можна сьогодні говорити про «кризу» у сфері вищої освіти (*авт. через бурхливий розвиток ІІІ та багатьох інших факторів впливу ютуб, тік-ток, нейро- нанотехнологій, особливо що стосується сучасної молоді*) на інституційному, дисциплінарному, національному та міжнародному рівнях. Тут важливо побачити причини поширеності кризового дискурсу, запропонувати радикальні рішення та шляхи подальшого розвитку чи подолання труднощів вищої освіти [1]. В українських реаліях дискурс «кризи вищої освіти» доцільно розглядати крізь призму викликів війни, економічної нестабільності та відтоку наукових кадрів, що потребує не лише діагностики проблем, а й вироблення стратегій відновлення та модернізації системи. Акцент має бути зроблений на інтеграції міжнародного досвіду, зміцненні державної підтримки та розвитку інноваційних підходів у викладанні й управлінні університетами.

Вплив авторитетів та соціального оточення на вибір освітньої траєкторії: порівняльний аналіз в'єтнамського та українського контекстів. Важливо акцентувати на чинниках, що впливають на вибір в'єтнамськими учнями старших класів подальшого освітнього шляху після школи, використовуючи модель Пола з акцентом на інформацію, час і можливості. На основі опитування понад 3 800 учнів та інтерв'ю виявлено, що на рішення найбільше впливають поради батьків і викладачів, участь в орієнтаційних заходах, місце проживання, особисті інтереси, очікувані кар'єрні перспективи та умови навчання [2]. Вибір подальшого освітнього шляху учня значною мірою залежить від впливу батьків, учителів та найближчого оточення, які часто виступають ключовими авторитетами у формуванні його світогляду та життєвих орієнтирів. Саме тому важливо забезпечити належну підготовку й підтримку педагогів та активну просвітницьку роботу з батьками, щоб їхні поради й приклад сприяли усвідомленому й виваженому вибору дитини.

Обмежені переваги вищої освіти у залученні молоді до неформального навчання або самоосвіти: досвід Європи. Важливо побачити, наскільки вища освіта сприяє участі молодих людей у неформальній освіті, та як цей ефект обмежується індивідуальними характеристиками й соціальним контекстом. На основі даних опитування дорослих у 29 європейських країнах іноземні автори доводять, що переваги вищої освіти у цій сфері залежать від соціального походження, доходів домогосподарства, а також від рівня інноваційності та економічного розвитку країни [3]. Доцільно враховувати, що переваги вищої освіти для залучення молоді

до неформальної освіти або самоосвіти значною мірою залежать від соціального походження, матеріального становища та регіональних особливостей. Тому державна політика та інституційні програми мають спрямовуватися на подолання цих обмежень шляхом розвитку інноваційного середовища, підвищення економічної спроможності регіонів та створення доступних можливостей для продовження навчання позаформальними освітніми установами.

Явище рефлексії у вищій освіті: чи варто його викорінювати?

Сьогодні дедалі більшого поширення у багатьох зарубіжних країнах набуває концепція рефлексії у вищій освіті, зокрема в навчанні та викладанні професійних дисциплін. Звідси важливо переосмислити рефлексію в академічному середовищі [4]. В нашій державі вища освіта дедалі більше зосереджується на теоретичній «рефлексії», що часто відриває навчальний процес від реальних потреб ринку праці. Це зумовлює гострий дефіцит викладачів-практиків, здатних передавати студентам сучасний прикладний досвід та навички. З іншого боку викладачі-практики зіштовхнувшись з труднощами академічного середовища не бажають присвятити себе повною мірою формуванню високих якостей вищої освіти.

Інтерв'ювання як інструмент формування та популяризації внеску вищої освіти у глобальне суспільне благо на прикладі Англії. Суттєвим є внесок англійської вищої освіти та наукових досліджень у формування глобального суспільного блага, спираючись на інтерв'ю з представниками університетів, та освітніх організацій. У такому спектрі глобальні інтереси часто розглядаються крізь призму національних [5]. Широке використання методу інтерв'ювання керівників університетів, відомих науковців, випускників та іноземних студентів може стати ефективним інструментом популяризації вищої освіти як на національному, так і на міжнародному рівнях. Такий підхід дозволить не лише презентувати успіхи та інновації закладів, а й підкреслить їхню роль у формуванні глобального суспільного блага, щоразу засвідчуючи багатоперспективність і привабливість української освіти для широкої аудиторії.

Методологічна модернізація досліджень у сфері вищої освіти: від критики обмеженості до впровадження інноваційних підходів. Сьогодні зазвичай відбувається обмеженість методів, що використовують дослідники вищої освіти у публікаціях провідних наукових журналів галузі. Науковці часто обирають простіші або менш суворі методи, що може знижувати якість досліджень замість використання ширшого спектра доступних підходів. Це, ставить під сумнів здатність таких досліджень поглиблювати академічне розуміння ключових явищ у сфері вищої освіти [6]. В українських дослідженнях вищої освіти

доцільно активніше впроваджувати сучасні методи, що дозволяють отримати глибші та більш різнобічні результати. Метод «снігової кулі» (*Snowball Sampling*) дає змогу знаходити респондентів у закритих або специфічних спільнотах через рекомендації вже опитаних учасників, а метод *метафізичного аналізу* допомагає виявити глибинні смисли, цінності та філософські засади освітнього процесу. *Дельфі-метод* передбачає багатоетапне опитування експертів для досягнення консенсусу щодо реформ чи стратегій розвитку, тоді як *аналіз соціальних мереж* (*Social Network Analysis*) дозволяє вивчати структуру комунікацій та взаємодій у навчальному середовищі. *Наративний аналіз* відкриває можливості дослідження особистих історій студентів та викладачів з метою виявлення прихованих тенденцій, а *феноменологічний підхід* зосереджується на глибинному розумінні індивідуального досвіду учасників без жорстких теоретичних рамок. *Етнографічне дослідження* забезпечує занурення у культуру та практики конкретного освітнього середовища, а метод *фотоголосів* (*Photovoice*) дає змогу самим учасникам фіксувати свій досвід через фотографії. *Кейс-стаді з мультидисциплінарним аналізом* дозволяє комплексно вивчати окремі університети чи програми, тоді як *дизайн-мислення* (*Design Thinking*) сприяє креативному пошуку розв'язання освітніх проблем за участі всіх стейкхолдерів. *Аналіз великих даних* (*Big Data Analytics*) відкриває нові можливості для виявлення закономірностей у поведінці студентів на основі цифрових слідів та даних навчальних платформ, а метод *«future foresight»* (прогнозування майбутнього) допомагає моделювати сценарії розвитку вищої освіти з урахуванням технологічних, економічних та культурних змін. Така методологічна різноманітність може значно підвищити якість українських наукових досліджень та зробити їх більш релевантними до викликів сучасності.

Передбачувальне управління у вищій освіті: фінський досвід. Концепція передбачувального управління у сфері вищої освіти Фінляндії передбачає створення візій, дорожніх карт і прогнозних звітів для визначення майбутніх потреб освітньої системи. Ці інструменти впливають на стратегічні рішення, розподіл ресурсів та рівень освіти населення, а також сприяють реформам через спільне формування бачення майбутнього. Такі практики формують довгострокові цілі, базуючись на підході до майбутнього з позицій розвитку людського капіталу [7]. Пропонується впроваджувати фінське «передбачувальне управління» у сфері вищої освіти шляхом створення довгострокових візій та дорожніх карт, спрямованих на випереджувальне реагування на демографічні, економічні та безпекові виклики, зокрема у зв'язку з війною та відновленням країни. Такий підхід дозволить узгодити

стратегічні цілі розвитку освіти з потребами ринку праці та людського капіталу, забезпечуючи ефективний розподіл ресурсів і координацію між державою, закладами освіти та громадськістю.

Неабияке значення у цих процесах відіграє інформаційно-аналітичний центр/штаб ЗВО, який повинен готувати для ректора управлінські рішення на основі багатостороннього огляду великої кількості ЗВО України та світу щодня. Неабияке значення у цих процесах відіграють тренінги, підвищення кваліфікації, активна участь в інформаційному просторі платформ ютуб, тік-ток, реклама ЗВО тощо.

Концепція «суспільного блага» у вищій освіті: японський досвід. У японській вищій освіті поняття «суспільне благо» сприймається/розглядається як користь для суспільства, що виходить за межі індивідуальних інтересів, з акцентом на відкритий доступ освіти. Роль університетів полягає у формуванні освічених громадян, генерації нових знань і розвитку продуктивної співпраці з громадськістю, де простежується перехід від традиційного державного втручання до стратегічного планування та збереження балансу між фінансуванням і автономією закладів [8]. Японську концепцію «суспільного блага» у сфері вищої освіти доцільно розглядати як поєднання доступності освіти та її орієнту на розвиток громадянської свідомості, наукового потенціалу й міжнародної співпраці, що виходить за межі вузьких корпоративних чи політичних інтересів. З огляду на виклики воєнного часу, економічні обмеження та необхідність інтеграції у світовий науково-освітній простір, важливим є збереження балансу між автономією закладів вищої освіти, державною підтримкою та стратегічним плануванням, спрямованим на забезпечення довгострокового суспільного ефекту.

Баланс між ринковими механізмами та суспільною місією вищої освіти: англійський досвід. Трансформація політики вищої освіти Англії під впливом неоліберальної ринкової моделі з 1979 до 2012 рік поступово замінила орієнтацію на «суспільне благо» комерційними підходами, передавши відповідальність за його досягнення від держави до університетів. На основі інтерв'ю з управлінцями та політичними експертами попри домінування ринкової логіки, більшість респондентів підтримують ширше бачення суспільної ролі вищої освіти, хоча конкретизації цих уявлень часто бракує [9]. Доцільно забезпечити баланс між ринковими механізмами у сфері вищої освіти та її суспільною місією, уникнувши повного підпорядкування освітньої політики економічним інтересам. Для цього необхідно чітко визначити та закріпити на законодавчому рівні поняття «суспільного блага» у вищій освіті, забезпечивши його реалізацію через державну

підтримку, прозорі механізми фінансування та орієнтацію на колективні й нематеріальні вигоди для суспільства.

Суспільне благо у вищій освіті: французька республіканська модель та уроки для України. Взаємозв'язок між вищою освітою та суспільним благом у Франції, зосереджується на «республіканській моделі», що базується на концепції публічної служби та загального інтересу, яку забезпечує держава. Сьогодні ж неоліберальні реформи, зокрема *Parcoursup*, *Bienvenue en France* та *Loi de Programmation Recherche*, створюють загрози цій моделі, попри її соціальну спрямованість і державні гарантії доступу до освіти та фінансування фундаментальних досліджень [10]. Доцільно посилити роль держави як гаранта доступності та якості вищої освіти, забезпечивши фінансування фундаментальних досліджень і підтримку студентів із соціально вразливих груп. При цьому важливо впроваджувати реформи, які підвищують ефективність системи, але не підривають її суспільну місію та принципи загального інтересу.

Висновки. Загалом, реалізація концепту «суспільного блага» у вищій освіті України потребує поєднання міжнародного досвіду з національними особливостями, особливо в умовах війни та післявоєнної відбудови. Основними завданнями є: подолання кризи через інтеграцію науки та практики, підготовку педагогів і роботу з батьками як ключовими авторитетами для молоді, залучення викладачів-практиків, впровадження інноваційних методів досліджень і передбачувального управління, баланс між ринковими механізмами та суспільною місією, а також забезпечення відкритого доступу до освітніх ресурсів і заходів, що сприятиме розвитку громадянської свідомості, наукового потенціалу та міжнародної співпраці.

У межах реалізації концепту «суспільного блага» в умовах нинішнього воєнного стану та післявоєнної відбудови доцільно забезпечити максимальну відкритість вищої освіти, зокрема шляхом вільного доступу до лекцій, семінарів та інших освітніх заходів та програм. Кожне заняття, будучи унікальним за змістом і подачею матеріалу у живому режимі академічної атмосфери, дозволяє викладачеві не лише здивувати слухачів, а й передати тонкощі професії, процесу чи явища, формуючи глибоке й цілісне розуміння обраної спеціальності для широкого кола зацікавлених осіб.

Особливої уваги заслуговує значення інтерв'ю та інтерв'ювання як ефективного інструменту/методу комунікації й популяризації діяльності закладів вищої освіти (ЗВО). Наш досвід роботи в цьому напрямі, підтверджує високу результативність системного підходу. Вважаємо доцільним, щоб кожен ректор чи будь-який керівник принаймні раз на тиждень видавав широкомасштабне інтерв'ю,

підготовкою якого займалася б професійна команда. Протягом тижня можна акумулювати значний обсяг інноваційної та актуальної інформації про світові тенденції, яку надалі слід використовувати на різноманітних платформах, у тому числі у форматі відео- та письмових інтерв'ю. До цього процесу варто залучати широкий спектр науковців, практиків і носіїв соціального досвіду, адже саме ректор має змогу інтегрувати та мобілізувати всі наявні знання задля досягнення спільного блага. Такий підхід не лише відображає певну центристську ідею у вищій освіті, але й здатний поширювати її на широкий загал, адже керівник закладу чи структурного підрозділу є публічним обличчям інституції, уособлюючи її цінності та авторитет у професійному і суспільному середовищі.

Концепція/концепт суспільного блага у ЗВО є надзвичайно влучним і потребує ґрунтовної розробки на національному рівні. Поки що важко визначити весь спектр цінностей, тактик і стратегій, які слід у нього закласти, однак очевидно, що пріоритети повинні вибудовуватися у певній послідовності: від богоцентричної ідеї – як духовного та морального фундаменту, – до людиноцентризму та державоцентризму. У такому розумінні «суспільне благо» в площині державоцентризму може охоплювати змістові відтінки на кшталт благоденства, благородства, Благодаті та інших найвищих людських і суспільних чеснот.

У сучасних умовах, особливо в період воєнного стану, маємо поступово відходити від суто людиноцентричної парадигми та орієнтуватися на «суспільне благо» як основу суспільного служіння. Це передбачає готовність до різних форм соціального служіння та жертвності, адже, як сказано у Святому Письмі, «віра без діл мертва» (*Якова 2:17*), а Христос навчає: «Хто з вас хоче бути найбільшим у цьому світі – нехай буде слугою всім» (*Матвія 20:26-27*). Всякий викладач ЗВО часто прибігає до класичної фрази «Ваш покірний слуга».

У такому баченні концепт/концепція соціального блага передбачає розширений розвиток освіти, науки й культури на принципах відкритості та широкого доступу. Адже впродовж життя людина не зможе охопити всі знання, але, за наявності бажання та використанні сучасних інформаційних/масмедійних технологій, має можливість знайти саме те, що їй потрібно. Це особливо важливо для тих, хто не має змоги здобути високий рівень освіти: у вільний час навіть особи, що перебувають у місцях позбавлення волі, можуть переглядати відеолекції, здобувати нові знання та формувати високі цілі.

Таким чином, місія «суспільного блага» у вищій освіті – це принаймні один день для людей, подібно як суботник для прибирання. Вона полягає у тому, щоб поділитись цінностями,

знаннями та можливостями з ближнім, а актуалізація цієї ідеї є вкрай важливим завданням, яке слід посилити й розвинути в межах наукових дискусій та конференцій.

Література:

1. Tight M. The crisis literature in higher education. *Higher Education Quarterly*. 2024. № 78(4). Article e12504. DOI: 10.1111/hequ.12504
2. Trinh T. M., Le T. T. K., Le K. M. A., Nguyen C., Tran T. N. Shaping choices: factors influencing Vietnamese high school students' transition to higher education. *Higher Education*. 2024. DOI: 10.1007/s10734-024-01384-x
3. Ilieva-Trichkova P., Boyadjieva P. Bounded advantages of higher education regarding young adults' participation in nonformal education. *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults*. 2024. № 15(2). Pp. 123–140. <https://doi.org/10.3384/rela.2000-7426.4433>
4. Tight M. Reflection: an assessment and critique of a pervasive trend in higher education. *European Journal of Higher Education*. 2024. № 14(2). pp. 324–342. DOI: 10.1080/21568235.2023.2193345.
5. Marginson S., Yang L. L., Brotherhood T. Making the world a better place? English higher education and global public good. *Higher Education*. 2025. № 89(1). Pp. 99–127. <https://doi.org/10.1007/s10734-024-01289-9>
6. Huisman J. The use of methods: Are higher education scholars lazy or insufficiently skilled? *Higher Education Research & Development*. 2024. № 43(1). Pp. 260–266. DOI: 10.1080/07294360.2024.2305961
7. Kallo J., Välimaa J. Anticipatory governance in government: The case of Finnish higher education. *Higher Education*. 2025. № 89(2) pp. 367–385. <https://doi.org/10.1007/s10734-024-01292-0>
8. Huang F. T., Chen L. L., Horiuchi K. Exploring perceptions of public good(s), government, and global contributions in Japanese higher education: A phenomenographic approach. *Higher Education*. 2025. № 89(1). Pp. 239–257. <https://doi.org/10.1007/s10734-024-01299-7>
9. Marginson S., Yang L. Higher education and public good in England. *Higher Education*. 2025. № 89(1). Pp. 183–203. DOI: 10.1007/s10734-024-01339-2
10. Carpentier V., Courtois A. Higher Education and the Public Good in France. *Higher Education*. 2025. № 89(1). Pp. 223–238. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10734-024-01293-z>

НАГАЛЬНІСТЬ ВІДНОВЛЕННЯ ГАЛУЗІ ЗНАНЬ «ПРАВО», ЗА ЯКОЮ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ПІДГОТОВКА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Курінний Євген Володимирович

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного та адміністративного права,
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Постановою Кабінету Міністрів України № 1021 «Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти» від 30 серпня 2024 року, були прийняті зміни до відповідної урядової постанови № 266 від 29 квітня 2015 року.

За результатами зазначених нововведень з 1-го листопада 2024 року – ліквідовано галузь знань 08 Право, а спеціальності 081 Право, 082 Міжнародне право отримали нові шифри відповідно D8 і D9 та разом з такими спеціальностями як D1 Облік і оподаткування, D2 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок, D3 Менеджмент, D4 Публічне управління та адміністрування, D5 Маркетинг, D6 Секретарська та офісна справа, D7 Торгівля склали зміст галузі знань – D Бізнес, адміністрування та право.

Також у тексті постанови від 30 серпня 2024 року відбулося більш повне посилення на код і найменування відповідної деталізованої галузі Міжнародної стандартної класифікації освіти ISCED-F 2013, що охопило усі зафіксовані у положеннях постанови галузі знань та спеціальності. За вказаною класифікацією спеціальності D8 Право і D9 Міжнародне право отримали однаковий код та іменування – 0421Law.

Крім того, рівні освіти, за якими здійснюється підготовка за оновленим переліком спеціальностей складаються з фахової передвищої освіти; першого (бакалаврського), другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового/освітньо-творчого), що передбачає можливість здійснення підготовки для здобуття ступеня доктора філософії.

Для повноти інформації слід нагадати, що постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 року № 1719 «Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра», яка втратила чинність після прийняття вже згадуваної та діючої зараз (зі змінами) постанови уряду № 266 «Про затвердження переліку

галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29 квітня 2015 року, була передбачена галузь знань 0304 Право, що складалася з двох спеціальностей – правознавство 6.030401 та правоохоронна діяльність 6.030402, при цьому спеціальність Міжнародне право 6.030202 охоплювалося галуззю знань 0302 Міжнародні відносини.

На мій погляд, прийняття постанови Кабінету Міністрів України № 1021, у першу чергу, пов'язане з намаганням керівництва українського уряду уніфікувати та максимально наблизити перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти в Україні, до Міжнародної стандартної класифікації освіти ISCED-F 2013 (МСКО), що розроблена ЮНЕСКО як всеохоплюючий статистичний опис національних систем освіти та методології для оцінки національних систем освіти порівняно з зіставними міжнародними рівнями.

Як вже зазначалось це була друга спроба відповідної імплементації, першою можна вважати урядову постанову № 762 «Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 07 липня 2021 року, положення якої містили відповідники вітчизняним кодам і найменуванням спеціальностей – коди і найменування відповідних деталізованих галузей за Міжнародною стандартною класифікацією освіти. Головним недоліком зазначеного документу було те, ще окремі українські спеціальності не отримали свого міжнародного відповідника (17 з 293). Також, без змін залишилися назви наших галузей знань, що у свою чергу виключало наявність їх повної відповідності вказаним вище міжнародним стандартам. Згідно постанови № 762 збереглися шифри і найменування галузі знань 080 Право та код і спеціальність 081 Право, що отримало міжнародний відповідник 0421 Law.

У зв'язку з прийняттям постанови № 762, на офіційному сайті українського уряду зазначалось, що на Урядовому порталі оприлюднено гармонізований із Міжнародною стандартною класифікацією освіти перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів фахової передвищої та вищої освіти в Україні. Встановлення відповідності передбачених Переліком галузей знань і спеціальностей кодам МСКО в умовах інтернаціоналізації вищої освіти є необхідним для забезпечення таких процесів як: міжнародна кодифікація освітніх програм задля зіставлення та визнання освітніх кваліфікацій вищої та фахової передвищої освіти, здобутих в Україні, відображення цієї інформації в додатку до документа про освіту (науковий ступінь); міжнародна академічна мобільність здобувачів і науково-педагогічних та педагогічних працівників закладів освіти

та визнання її результатів; покращення умов для залучення іноземних студентів шляхом сприяння визнанню в світі здобутої в Україні кваліфікації; міжнародні порівняння та статистичний аналіз систем освіти [1].

На виконання вже згаданої урядової постанови № 1021 30 серпня 2024 року Міністерство освіти та науки України підготувало Наказ № 1625 від 19 листопада 2024 року «Про особливості запровадження змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 року № 1021», який було зареєстровано в Міністерстві юстиції України 03 грудня 2024 року за № 1833/43178.

Даним наказом, передбачено низку достатньо непростих і трудомістких організаційно-правових заходів, зокрема щодо: переоформлення ліцензій на провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти за освітніми програмами, що передбачають присвоєння професійної кваліфікації з професій, для яких запроваджено додаткове регулювання, ліцензій на рівні фахової передвищої освіти та ліцензій у сфері післядипломної освіти, здійснюється відповідно до Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності; переоформлення сертифікатів про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, здійснюється відповідно до Порядку оформлення, переоформлення, видачі, зберігання та обліку сертифікатів про акредитацію освітньої програми; застосування у 2025 році як сертифікатів про акредитацію освітньо-професійних програм за «новими» спеціальностями, так і сертифікати про акредитацію освітньо-професійних програм за «попередніми» спеціальностями з урахуванням таблиці відповідності (додаток 1 Наказу); строку дії сертифікатів про акредитацію освітньо-професійних програм у сфері фахової передвищої освіти за спеціальностями, дія яких у сфері фахової передвищої освіти припиняється, продовжується без процедури акредитації до випуску всіх випускників, зарахованих на навчання до набрання чинності постановою № 1021 «Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти», у тому числі тих сертифікатів про акредитацію освітньо-професійних програм у сфері фахової передвищої освіти, строк дії яких закінчився у період дії воєнного стану та був продовжений, але не пізніше 31 грудня 2028 року та ін.

Передбачена урядовою постановою № 1021 ліквідація галузі знань 080 Право та подальше його поєднання з такою далекою від нього сферою як Бізнес і відносно близькою, але значно меншою за своїм соціальним призначенням діяльністю як Адміністрування, на мою

думку є недалекоглядним і мало продуманим кроком, що у перспективі негативно позначиться як в опануванні правових знань та відповідних професій так й на рівні вітчизняної юридичної освіти в цілому.

Не слід забувати про аксіологічну сутність права у суспільному житті. З позицій недостатності рівнів соціальної організації та функціонування сучасної української держави, його ні у якому разі не можна ототожнювати з чинним законодавством. Пам'ятаю крилаті фрази професора Копейчикова В.В., яку він неодноразово повторював на своїх лекціях, про те що право це – найвищий поведінковий стандарт та закон може помилятися, а право – ні.

Штучне зменшення ролі права у соціальному житті аж ніяк не змушує забувати такі невирішені виклики як – поширений правовий нігілізм серед значної частини українського населення, недостатні рівні його як загальної так й правової культури і свідомості. Також не слід забувати про актуальність завдань розширення та зміцнення інститутів громадянського суспільства і правової держави в Україні, а про затребуваність суттєвого поліпшення характеристик таких соціально значущих процесів як правоутворення, правотворчість та право-реалізація й годі казати.

Завершуючи слід констатувати, що в теперішні часи воєнного лихоліття не потрібно безоглядно копіювати усі явні та удавані здобутки інших держав та структур давно самодискредитованих міжнародних організацій, водночас необхідно зважати на власний позитивний досвід, традиції та нагальні суспільні потреби, однією з яких є відновлення галузі знань Право, за якою здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти в Україні.

Література:

1. Урядом гармонізовано перелік галузей знань і спеціальностей вищої освіти з Міжнародною стандартною класифікацією освіти. Урядовий портал. 28 липня 2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryadom-garmonizovano-perelik-galuzej-znan-i-specialnostej-vishchoyi-osviti-z-mizhnarodnoyu-standartnoyu-klasifikaciyeu-osviti> (дата звернення: 30.08.2025).

НАУКОВІ ПОГЛЯДИ НА РОЗВИТОК ЦИФРОВІЗАЦІЇ В УМОВАХ ДІЇ НАДЗВИЧАЙНИХ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ В УКРАЇНІ

Куш Олексій Євгенович

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, адміністративного, екологічного
та трудового права,*

*Полтавський юридичний інститут Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
м. Полтава, Україна*

З огляду на міжнародний досвід розвиток електронного урядування є одним з основних факторів забезпечення успішності реформування та підвищення конкурентоспроможності країни. Саме інструменти е-урядування здатні забезпечити значне покращення якості обслуговування фізичних і юридичних осіб та підвищення відкритості, прозорості та ефективності діяльності адміністративних органів. Крім того, запровадження електронного урядування є базовою передумовою для розбудови в Україні ефективних цифрової економіки і цифрового ринку [1]. При цьому, розвиток сучасної науки повинен випереджати вказані процеси, щоб прийняті державою рішення ґрунтувалися на всебічному науковому аналізі цих питань, що дозволить уникнути значної кількості можливих проблем.

Запровадження цифрових технологій у публічному адмініструванні значною мірою змінює традиційні моделі правового регулювання, вимагаючи адаптації адміністративно-правових норм до нових умов, що склалися внаслідок розвитку інформаційних технологій [2].

Особливо актуальним питання цифровізації набуває в умовах дії надзвичайних адміністративно-правових режимів, з якими Україні довелося стикнутись в останні роки. Так, з 12 березня 2020 р. з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19 [3]. А з 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації в Україні введено воєнний стан [4]. В рамках цих режимів змінюється звичайний порядок правового регулювання, запроваджуються додаткові обмеження та обов'язки, зокрема, обмеження свободи пересування, що суттєво ускладнює процедуру спілкування особи та адміністративних органів. Розуміючи це держава за ці роки суттєво активізувала свою роботу з питань електронного урядування. Результатом таких зусиль стало те, що

за даними ООН Україна піднялась зі 102 місця, який вона займала у 2018 році, на 5 місце у 2024 році за рівнем розвитку цифрових державних послуг. Цей рейтинг оцінює, наскільки добре країна надає послуги через інтернет, та наскільки зручними для громадян є державні сайти [5].

Проте необхідно пам'ятати, що запровадження цифрових технологій у публічному адмініструванні не повинно повністю витіснити інші форми взаємодії, а електронне спілкування повинно бути альтернативною формою, яку громадяни можуть обрати на свій розсуд серед інших. Обґрунтовується це як суб'єктивними, так і об'єктивними факторами. До перших можна віднести те, що не всі громадяни володіють належним рівнем цифрової грамотності та достатнім технічним забезпеченням; недовірою до цифрових технологій; неготовністю приймати масову цифровізацію суспільних відносин, тощо. Головним об'єктивним фактором, на наш погляд, виступає готовність адміністративних органів в технічному та кадровому аспекті обробляти значний обсяг цифрової інформації.

Так, наприклад, відповідно до абз. 2 пп. 9 п. 2 вищевказаної Постанови КМУ від 11 березня 2020 р. № 211 (в редакції від 04.04.2020 р.) «дозволяються перевезення автомобільними транспортними засобами працівників підприємств... виключно за маршрутами руху, погодженими з органами Національної поліції...» [3]. Для погодження маршруту руху транспортних засобів в період карантину необхідно було заповнити форму, розміщену на офіційному сайті Патрульної поліції. Оскільки вищезазначений порядок отримання погодження маршруту був єдиною передбаченою процедурою, належна реалізація свого права можлива була тільки при нормальній роботі вказаного сервісу. Недотримання ж цих вимог кваліфікувалося як адміністративне правопорушення, передбачене ст. 44-3 КУпАП «Порушення правил щодо карантину людей» з накладенням значного штрафу – від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [6]. Але у відповідь на інформаційний запит від 30.04.2020 Департамент патрульної поліції України визнав факт виникнення технічних несправностей відповідного інтернет-ресурсу через переважання сервісу [7]. Визнання такого факту робить неможливим притягнення до адміністративно відповідальності за вищевказані порушення у зв'язку з відсутністю вини особи. Цього можна було б уникнути, якщо законодавством був передбачений альтернативний спосіб узгодження маршруту руху, наприклад, за допомогою направлення усіх необхідних документів поштою.

Підводячи підсумок, можна зробити висновок, що запровадження цифрових технологій у публічному адмініструванні є надзвичайно

важливим та правильним вектором розвитку взаємовідносин у цій сфері, але електронна комунікація не повинна повністю витіснити інші форми взаємодії, а повинні бути альтернативною формою, яку громадяни можуть обрати на свій розсуд серед інших.

Література:

1. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#top> (дата звернення: 25.08.2025).

2. Кравченко, М. Г. Стандарти публічного адміністрування у сфері цифрової трансформації: досвід України та Німеччини. *Київський юридичний журнал*. 2023 р. №3. С. 32–41.

3. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.08.2025).

4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 25.08.2025).

5. Прес-служба Апарату Верховної Ради України Підвищуємо рівень розвитку цифрових державних послуг. 2024 р. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/253877.html (дата звернення: 25.08.2025).

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 25.08.2025).

7. Про надання інформації щодо фактів технічних несправностей під час роботи з підрозділом «Погодження руху транспортних засобів в період карантину»: відповідь Департаменту патрульної поліції України на інформаційний запит від 30.04.2020 № 394зі/41/35/05-2020.

**ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ
ПЕДАГОГІКИ ЕМПАУЕРМЕНТУ В УКРАЇНСЬКИХ
УНІВЕРСИТЕТАХ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ**

Листопад Олексій Анатолійович

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної педагогіки,*

*Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна*

Сучасна війна в Україні є не лише масштабним збройним протистоянням, а й потужним викликом для усіх сфер суспільного життя, зокрема системи освіти. Освіта в умовах воєнного стану набуває особливої місії – підготовки нового покоління до життя і діяльності у складних умовах відбудови країни, розвитку демократичних інституцій та інтеграції у європейський освітній і науковий простір. Воєнні події спричинили значні психологічні травми як серед студентської молоді, так і серед педагогічних працівників закладів освіти, що зумовлює необхідність перегляду традиційних підходів до організації освітнього процесу [1].

Результати дослідження підтверджують справедливність твердження, що традиційна модель організації освітнього процесу, зорієнтована переважно на репродуктивне засвоєння знань, виявилася недостатньою в умовах кризових викликів [1]. Післявоєнна Україна потребуватиме фахівців, які володіють розвиненими навичками лідерства, управління проектами, умінням приймати рішення в умовах невизначеності, проявляти ініціативу та критично осмислювати інформацію [2, с. 105]. Саме тому актуальним постає завдання формування освітнього середовища, що здатне не лише забезпечити академічні знання, але й сприяти становленню соціально активної, психологічно стійкої та відповідальної особистості [4, с. 31].

Отже, трансформація освітнього простору в Україні в умовах війни та майбутньої відбудови потребує принципово нових підходів до формування змісту й методів організації освітнього процесу, актуалізують необхідність переосмислення традиційних освітніх моделей, що не забезпечують достатнього рівня підготовки молоді до життя в умовах невизначеності, соціальної нестабільності та швидких змін [3, с. 24]. У цьому контексті особливого значення набуває

педагогіка емпваерменту (empowerment pedagogy), спрямована на розвиток критичного мислення, автономності, лідерських якостей та соціальної відповідальності, які є визначальними для подолання наслідків війни та формування активної громадянської позиції.

Педагогіка емпваерменту є інноваційним напрямом сучасної педагогічної думки, який поєднує ідеї критичної педагогіки, соціального конструктивізму та концепції освіти як інструменту суспільних змін, теоретичне підґрунтя педагогіки емпваерменту закладене в працях П. Фрейре, який розглядав освіту як процес визволення від пригноблення та формування здатності людини до активної участі у суспільному житті. Доведено, що в основі емпваермент-педагогіки лежить переконання, що знання не можуть бути передані у готовій формі, вони повинні здобуватися у процесі критичного діалогу, спільної діяльності та рефлексії [5].

Переконливим є погляд знаних авторитетів (Г. Жиру, І. Зязюн, В. Луговий, Л. Лук'янова, П. МакЛарен, Д. Мезіроу, Н. Ничкало, С. Сисоева, Д. Трігвелл, П. Фрейре, І. Шор, Н. Яременко та ін.), що методологічно педагогіка емпваерменту ґрунтується на таких положеннях: навчання вибудовується як рівноправний процес взаємодії між викладачем і студентом, де обидві сторони є суб'єктами пізнання; формування вмінь аналізувати соціальні, політичні та культурні процеси, розпізнавати маніпуляції та протидіяти деструктивним впливам; акцент на вихованні активної громадянської позиції, здатності до колективної дії та захисту демократичних цінностей; розвиток у здобувачів освіти здатності брати на себе відповідальність, ініціювати зміни та впливати на соціальне середовище; створення освітнього середовища, де враховуються індивідуальні потреби, життєвий досвід і культурна різноманітність учасників освітнього процесу.

Результати дослідження підтверджують справедливості твердження, що у практичному вимірі педагогіка емпваерменту поєднує навчання з реальними життєвими проблемами, стимулюючи студентів до пошуку рішень, участі у суспільних ініціативах, реалізації проєктів та волонтерської діяльності, що забезпечує не лише розвиток професійних компетентностей, але й становлення громадянських чеснот, необхідних для відновлення й демократизації України в післявоєнний період. Застосування принципів педагогіки емпваерменту в українському освітньому середовищі набуває особливої актуальності у період воєнного стану та майбутньої післявоєнної відбудови. Такий підхід сприяє переходу здобувачів освіти від позиції пасивного об'єкта зовнішніх обставин до ролі активного суб'єкта власного життя і суспільного розвитку. Емпваермент-педагогіка допомагає студентам подолати відчуття безсилля, сформоване війною, розвиваючи у них

здатність до адаптації, самоорганізації, ініціативності та соціальної взаємодії [5].

Здійснене соціологічне дослідження серед викладачів університетів Південного регіону України (Одеська, Миколаївська області) у 2024–2025 роках виявило комплекс проблем і викликів, пов'язаних із впровадженням педагогіки емпauerменту в умовах воєнного стану. Результати опитування 212 респондентів та серії напівструктурованих інтерв'ю показали, що ключовою проблемою є травматичний досвід студентів і викладачів, який суттєво впливає на якість освітнього процесу. Понад три чверті опитаних (78,5%) наголосили на необхідності системної інтеграції психологічної підтримки у навчання, підкреслюючи, що успішність здобувачів освіти значною мірою залежить від рівня їхньої психологічної стабільності.

Здійснене дослідження засвідчило, що важливим викликом виявилося також забезпечення безпечного освітнього середовища: 65,7% респондентів зазначили, що навчання неможливе без гарантування фізичної та емоційної безпеки, яка передбачає наявність укриттів, стабільний доступ до електроенергії та інтернету. Водночас понад половина викладачів (54,3%) підкреслили, що традиційна модель вітчизняної освіти часто стримує розвиток самостійності та критичного мислення студентів, що суперечить принципам емпauerменту. Досить поширеним виявилось і відчуття бюрократичного тиску: 49,4% респондентів вважають, що надмірна зарегульованість та складнощі децентралізації освітнього процесу істотно ускладнюють упровадження інноваційних практик.

В ході соціологічного дослідження з'ясовано, що ще одним значним чинником стала нестача матеріальних і фінансових ресурсів: 72,8% викладачів вказали на руйнування освітньої інфраструктури, відсутність належного фінансування та відтік науково-педагогічних кадрів за межі регіону й країни. Найбільш актуальним завданням, на думку переважної більшості учасників дослідження (81,8%), є цифровізація та вдосконалення дистанційного навчання, яке потребує розвитку цифрових компетентностей викладачів і студентів та адаптації освітнього процесу до умов війни. Отримані результати свідчать, що впровадження педагогіки емпauerменту в університетах України потребує подолання не лише психологічних і соціальних бар'єрів, а й інституційних та матеріально-технічних обмежень. Подальший розвиток цього підходу можливий лише за умови поєднання державної політики підтримки освіти, внутрішньої інституційної модернізації університетів та міжсекторальної співпраці у сфері освіти, психології та соціальної роботи.

Проведене дослідження дало можливість сформулювати висновок, що педагогіка емплауерменту може стати одним із ключових інструментів трансформації української вищої освіти у воєнний та післявоєнний період. Її впровадження вимагає системних змін: від перегляду навчальних програм до створення нових механізмів підтримки студентів та викладачів. Університети, які зможуть поєднати академічні знання з розвитком соціальної відповідальності, стануть драйверами відбудови України. Педагогіка емплауерменту – це не просто інноваційний підхід, а необхідність для української вищої освіти у воєнний та післявоєнний період. Вона дає студентам інструменти для подолання кризи, відбудови країни та створення справедливого суспільства. Без її впровадження ризик відставання освіти від реальних потреб суспільства лише зростатиме. Тому дослідження та реалізація цього підходу є пріоритетним завданням для університетів, освітніх експертів та державної політики.

Література:

1. Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді: науково-аналітична доповідь / В. Г. Кремень, В. І. Луговий, П. Ю. Саух, І. І. Драч, О. М. Слюсаренко, Ю. А. Скиба, О. В. Жабенко, С. А. Калашнікова, Ж. В. Таланова, О. М. Петрос, О. Ю. Оржель, І. Ю. Регейло, М. В. Набок; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2023. 172 с. DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-IHED-2023>
2. Листопад О., Мардарова І., Листопад Н. Педагогічна підтримка сталого професійно-творчого саморозвитку майбутніх педагогів. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Серія: Філософія. Педагогіка*, 2025. № 1 (8), С. 105–111. DOI: <https://doi.org/10.54891/2786-7013-2025-1-12>
3. Листопад О. А., Мардарова І. К., Листопад Н. Л. Особливості застосування мультимедійних технологій в процесі формування цифрової культури здобувачів вищої і фахової передвищої освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*. 2024. Вип. 4 (56). С. 24–33. DOI: <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2024-3-56-24-33>
4. Листопад О. А., Мардарова І. К., Гуданич Н. М. Педагогічний супровід професійного становлення майбутніх вихователів засобами інформаційно-комунікаційних технологій *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*, 2022, Вип. 3 (50) 1 частина С. 31–42. DOI: <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2022-3-50-31-42>

5. Яременко Н., Коломієць Н. Емпауермент-педагогіка як модель гармонізації психокультурних складових архетипу «риєр» крізь призму стратегії сталого розвитку. *Публічне урядування*, 2019. № 3 (18). С. 501–509. DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-18-3-501-509>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-532-0-25>

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ПРИНЦИПІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ВІД ЗАПИТАННЯ ДО ДИСКУСІЇ

Львова Єлизавета Олегівна

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових дисциплін інституту права та
безпеки, Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

З початком повномасштабної збройної агресії РФ на територію України методологічне підґрунтя методики викладання правових дисциплін зазнало значних змін. Уряд рекомендував закладам освіти застосувати гнучкий підхід до організації освітнього процесу та у закладах освіти організувати освітній процес за дистанційною або змішаною формами навчання (за погодженням з військово-цивільними адміністраціями). А з метою забезпечення постійності освітнього Законом України «Про освіту» у ст. 1 було окреслено, що індивідуальна освітня траєкторія здобувача вищої освіти – це «персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що ґрунтується на виборі здобувачем освіти форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання» [1].

Отже, вивчення нормативної навчальної дисципліни «Конституційне право» потребувало нового формату обговорення широкого спектру питань та презентації навчального матеріалу з урахуванням студенто-орієнтованого підходу в умовах невизначеності. Також під час застосування новітніх технологій дистанційного навчання з'явилась інноваційна методологічна система навчання майбутніх правників з використанням новітніх засобів інформаційних технологій під час війни.

Загальновідомо, що вивчення дисципліни «Конституційне право» є вкрай важливим для формування праворозуміння студентів шляхом вивчення змісту прав і свобод людини і громадянина, та обов'язків перед народом та державою, засад конституційного ладу, тощо.

Своєю чергою, здобувачам вищої освіти варто знати той факт, що конституційні принципи є виразом конституційних цінностей. Отже, існує тісна взаємодія цієї теми в рамках дослідження системи та джерел конституційного права із всіма іншими темами курсу.

Вітчизняний дослідник М. Козюбра присвятив окрему працю дослідженню методологічних підходів до розуміння природи та класифікації принципів права в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. Варто погодитись з його позицією про те, що «проблема принципів права відноситься до найбільш складних, суперечливих і світоглядно-методологічно неосмислених у вітчизняному, як і пострадянському, загальнотеоретичному правознавстві [2, с. 142]. Козюбра підкреслив, що «принципи права мають недержавне походження» та є «продуктом людської гідності», проте наявна їх «інституціоналізація в державних нормативно-правових актах».

На нашу думку, з розвитком штучного інтелекту концептуально-методологічні підходи до конституційно-правових відносин зазнають змін та набувають безсистемного характеру, оскільки в навчальному процесі відбувається «боротьба альтернатив» конституційних позицій, доктрин, теорій, прецедентів, міфів тощо.

Як методологічно вірно зазначив колектив авторів навчального посібника «Проблеми сучасної конституціоналістики», співвідношення методологічного інструментарію розкриває наступний структурний зв'язок: «методологічний підхід конкретизується та реалізується через методи, методи, у свою чергу, реалізуються за допомогою відповідних методик, які складаються зі способів (прийомів) дослідження» [3, с. 25].

Використовуючи аналогію, зазначимо, що методологічний підхід до викладання дисципліни «Конституційне право» та методика викладання зазначеної дисципліни базуються на логічному дослідженні конституційних джерел та явищ суспільного буття.

Отже, викладання тематики принципів конституційного права має відрізнитись різноманітністю методів, адже сучасний навчальний процес характеризується географічною різноманітністю місць фактичного перебування студентів, форм оцінювання та контролю, різноманітністю форматів занять.

Протягом 2024–2025 навчального року з метою вивчення актуальних питань теорії та практики конституційного права в інституті

права та безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ (далі – ОДУВС) проводились навчально-наукові заходи із залученням фахівців інших державних установ та організацій. [4] В рамках меморандуму про співпрацю, підписаного між ОДУВС та Національного Університету «Одеська юридична академія» (далі – НУ «ОЮА»), проводились бінарні лекційні та семінарські заняття з дисципліни «Конституційне право». З метою вивчення студентами вимог дотримання принципів конституційного права професором кафедри державно-правових дисциплін інституту права та безпеки ОДУВС, доктором юридичних наук, професором Єлизаветою Львовою було проведено інтерактивне-бінарне лекційне заняття з дисципліни «Конституційне право» на тему: «Народовладдя в Україні». Для проведення бінарної лекції було запрошено Дмитра Терлецького, завідувача кафедри конституційного права Національного Університету «Одеська юридична академія», який ознайомив студентів із питаннями теми у форматі «діалог дискусійного характеру». Заняття проводилось за допомогою методів дистанційного навчання із застосування технології сервісів «Zoom».

На початку викладання дисципліни «Конституційне право» здобувачам вищої освіти нагальним було пояснити важливість принципу народовладдя в сучасному світі. Отже, викладачами спочатку було задано запитання які принципи конституційного права відомі студентам. Студенти перелічили і зазначили принципи верховенства права, поділу влад, народовладдя, суверенності, непорушності прав і свобод людини, плюралізму, законності та гласності, тощо. Надалі лекторами було розкрито питання про розуміння участі громадян в управлінні та прийнятті рішень в сучасних державах та було акцентовано увагу на принципі народовладдя.

Замислюючись над запитанням «чому в сучасному світі людству потрібне народовладдя?» лекторами було зазначено, що цей принцип апіорі дає змогу зрозуміти чому одні люди мають владу над іншими.

Під час заняття між учасниками тривала дискусія яким чином принцип народовладдя допомагає правникам аргументувати, що владу потрібно здобувати шляхом певних виборних процедур, а не воєнним шляхом. Своєю чергою, викладачі визначили, що система народного представництва дає змогу пояснити що, якщо народ обирає в той чи інший спосіб певних громадян, які хочуть здобути владу, то народні обранці зможуть покращити життя народу.

На нашу думку, вивчення студентами сутності народного волевиявлення та народного представництва в умовах воєнного стану на окремих прикладах – це новий методологічний підхід до пояснення чому в державі змінюється влада.

Після розкриття лекторами змісту питання соціальної функції виборчих прав громадян, розпочався науковий діалог. Здобувачі вищої освіти запитали: «Що таке народне волевиявлення в контексті виборчого права?». Важливим для викладачів було пояснити, що є тісний взаємозв'язок між термінами: народне волевиявлення, народовладдя, вибори, демократія.

Під час дискусії Д. Терлецький відповів на запитання: «Чи завжди так було, що народне представництво є показником демократичної держави?». Відповідь була наступною: «Ні, і зараз так не завжди є».

Є. Львова роз'яснила здобувачам, що на практиці, представники влади в більшості держав світу використовують рестриктивний (обмежувальний) підхід до парадигми демократії та народовладдя, одночасно з цим в більшості країн ЄС громадяни ЄС актуалізують проблематику боротьби з бюрократією.

Варто зазначити, що викладання дисциплін в закладах вищої освіти в Україні наразі відбувається в екстремальних умовах через ракетні атаки. Через це часто заняття передбачають опрацювання тем студентами самостійно із подальшою перевіркою викладачем якості розуміння студентом питання теми у контексті розбудови громадянського суспільства.

В умовах воєнного стану для студентів важлива не тільки теоретична, але й практична складова конституційного права. За таких умов важливим є залучення до навчального процесу викладачів-практиків, які зможуть долучитись до викладання теми та навести практичні приклади. З цією метою Є.Львова та Д.Терлецький провели семінарське заняття у форматі «круглого столу» із залученням практика Андрія Крупника, кандидата політичних наук, доцента, директора громадської організації «Одеський інститут соціальних технологій» на тему «Конституційні засади місцевого самоврядування в Україні». Із застосуванням методу «дизайн-мислення» студенти здобули знання про значення територіальної громади в житті людей, про систему органів місцевого самоврядування та про перспективи децентралізації в Україні.

В той час, як в Україні сьогодні переважна більшість здобувачів вищої освіти працює з використанням смартфонів, володіє певними цінностями, технікою, майном, сприяє соціальній ідентифікації, використовуючи новітні технології і, одночасно, воліє бути активними учасниками громад та забезпечити собі гідне життя згідно з визначним соціальним статусом як в Україні, так і за кордоном.

Викладання дисципліни «Конституційне право» базується на наступних методологічних принципах: системність, публічність, прозорість, зворотній зв'язок, взаємонавчання, лідерство тощо.

Таким чином, серед основних проблемних питань викладання принципів конституційного права в умовах воєнного стану вбачаються наступні:

- нерозвиненість конституційного законодавства в умовах воєнного стану;
- необхідність демократизації конституційного законодавства в контексті європейської інтеграції України;
- виклики національній безпеці в гуманітарній площині [5];
- вимушена міграція здобувачів освіти за кордон;
- конкуренція між методикою, що використовує сучасні інформаційні технології, та методикою, що передбачає вимогу до підготовки до занять із опрацюванням першоджерел.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 37–38, ст. 2004 (із змін та допов.)
2. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. *Право України*. 2017. № 11. С. 142–164.
3. Проблеми сучасної конституціоналістики : навч. посіб. / М. П. Орзіх, М. В. Афанасьєва, В. Р. Барський [та ін.] ; за ред. М. П. Орзіха. К. : Юрінком Інтер, 2011. 272 с.
4. Львова Є., Юрченко М. Вивчення проблем конституційно-правового унормування в навчально-науковому процесі як підґрунтя розбудови громадянського суспільства в умовах воєнного стану в Україні. *Moderní aspekty vědy: XXXIV. Díl mezinárodní kolektivní monografie/Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.*, 2023. str. 669. S. 260–270.
5. Національна безпека України : навчальний посібник / С. М. Дерев'янка, Ю. В. Кобець, Т. Б. Мадрига та ін. ; за заг. ред. В. В. Марчука. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. 372 с.

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА АКАДЕМІЧНИХ СПІЛЬНОТ: ВІД ПРОФІЛАКТИКИ ДО КРИЗОВИХ ПРОТОКОЛІВ

Малімон Віталій Іванович

*кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна*

Психологічна безпека академічних спільнот – це технологія середовища, а не лише етична декларація. Вона проєктується як інженерія довіри: зрозумілі ролі, передбачувані правила взаємодії, прозорі маршрути допомоги і навички відповідати на невизначеність без взаємних звинувачень. Саме така архітектура дозволяє перетворити стрес на навчальний ресурс, а помилки – на зворотний зв'язок, що прискорює засвоєння складних знань.

У контексті війни психологічна безпека стає інфраструктурою безперервності: від профілактичних ритуалів (правила семінарської дискусії, «право на уточнення», коректний фідбек) – до узгоджених кризових сценаріїв (екстрене сповіщення, PFA, комунікація в умовах блокаду, повернення до навчання). Останні напрацювання 2020–2025 років у сфері ментального здоров'я та університетського управління пропонують перейти від розрізнених добрих практик до циклу якості, у якому профілактика, ранні інтервенції, кризові протоколи і відновлення працюють як одна система [1–7].

Нові огляди наукових джерел підкреслюють, що точкові заходи не працюють без змін на рівні середовища: політики, інфраструктури, практик викладання і взаємодії [1; 3]. Парадигма психологічної безпеки в освіті зміщується від «бути добрими» до «бути структурно передбачуваними»: ясні правила дискусій, прозорі критерії оцінювання, право на помилку і гідний зворотний зв'язок розблоковують залученість і навчання [4].

Стратегічні документи для університетів закликають перетворити профілактику на рутину: кодекси поведінки, тренінги для викладачів, партнерства з місцевими службами, регулярні «вітальні» повідомлення про наявні ресурси допомоги [6]. Паралельно дослідження наголошують на «мікро-сигналах» – коротких, але регулярних практиках безпеки на семінарах і в лабораторіях, які формують звичку звертатися по підтримку без сорому [1; 4].

Ранні інтервенції і «воронка» скерувань

Оновлені протоколи кризового реагування і системи координації підказують будувати «воронку» допомоги: від реєг-підтримки та наставництва – до професійних сервісів і, за потреби, мобільних кризових команд [5; 7]. Для університетів це означає навчання персоналу базовим алгоритмам розпізнавання і реагування, наявність єдиної точки входу для звернень та прозорі маршрути скерування.

Кризові протоколи: інтеграція безпеки, приватності і комунікації

Коли стається інцидент, працює не харизма окремих людей, а узгоджений сценарій: хто повідомляє, яким каналом, що робить адміністрація, яку інформацію отримує група, як фіксуються дані і як зберігається приватність [2; 5; 7]. Окремо для співробітників корисні рекомендації щодо психологічної безпеки: менеджерські інтервенції, баланс навантаження, право на відновлення [7].

Кризова відповідь спирається на попередньо узгоджену структуру: координатор інциденту (прийняття рішень), офіцер з безпеки (евакуація/укриття), комунікаційний хід (повідомлення й канали), уповноважений з приватності (захист даних), відповідальний за взаємодію з зовнішніми службами. Кожна роль має чек-лист дій та резервну особу. Запуск протоколу відбувається за чіткими критеріями (тригерами) та фіксується в журналі інциденту [2, р. 5–8; 5, р. 12–14].

Комунікаційна драбина і шаблони повідомлень. Повідомлення мають однакову структуру: (1) що сталося (без чутливих деталей); (2) що робити зараз (місце укриття/точка збору/канал зв'язку); (3) коли й де буде наступне оновлення; (4) контакт для запитань. Канали ранжуються за пріоритетом: офіційні сповіщення, дублювання в електронній пошті, резервні месенджери, оголошення на місцях [2, р. 8–10; 6, р. 10–12].

Збирається лише мінімально необхідна інформація («need-to-know»); доступ – рольовий. Медичні та чутливі дані зберігаються окремо від академічних записів, із визначеними строками зберігання. Використовуються стандартизовані форми фіксації подій і згоди. Після інциденту проводиться перегляд дотримання приватності та очищення даних, які не потрібні для звітності [2, р. 11–12; 7, р. 8–12].

Для оперативного використання керівниками підрозділів і викладачами ключові протоколи доцільно подати в компактному табличному вигляді (таблиця 1). Це знижує когнітивне навантаження під час кризи, пришвидшує вибір доречного сценарію та полегшує комунікацію ролей.

Таблиця 1

Кризові протоколи та їх застосування

Кризові протоколи	Сфера застосування	Обмеження
PFA (психологічна перша допомога)	Перші години/дні після події; базова підтримка «подивись – послухай – з'єднай» [7, р. 6–12]	Не замінює терапію; потрібен короткий тренінг; ризик повторної травматизації за неправильного застосування [7, р. 14]
Екстрене сповіщення та укриття	Повітряні тривоги; стандартизовані повідомлення, маршрути укриття [2, р. 5–8]	Залежність від зв'язку/електрики; перевантаження каналів; потреба регулярних навчань [2, р. 9–10]
Комунікаційний блекаут (offline-сценарії)	Втрати мережі/електрики; паперові списки, радіозв'язок, фізичні точки збору [6, р. 10–12]	Повільна передача; обмежена пропускна здатність; людський фактор [6, р. 13–14]
Return-to-learn/work	Повернення після інциденту; поетапний план, гнучкі дедлайни, наставництво [7, р. 20–23]	Висока індивідуальна варіативність; ризик формалізму без реальної підтримки [7, р. 22–23]

Справедливість і доступність. Протоколи враховують потреби осіб з інвалідністю, іноземних студентів, батьків із малими дітьми. Забезпечуються альтернативні канали й формати інформації (легка мова, шрифт, контраст), а також конфіденційність для тих, хто боїться стигми при зверненні за психологічною допомогою [6, р. 12–16; 7, р. 10–12].

Висновки. Психологічна безпека – це керована властивість університетського середовища: її можна проєктувати, навчати і підтримувати так само, як лабораторну безпеку чи академічну доброчесність. Ефективною виявляється архітектура з чотирьох складових: профілактика як рутина; ранні інтервенції через видимі маршрути допомоги; кризові протоколи з чіткими ролями та каналами; відновлення із поетапним поверненням до навчання/роботи.

Практичні орієнтири для ЗВО: 1) кодифікувати правила взаємодії і фідбеку; 2) розгорнути єдину точку входу для звернень і тренувати персонал базовим алгоритмам PFA; 3) відрепетирувати кризові сценарії (оповіщення, укриття, офлайн-процедури, реагування на ризики самопошкодження), включно з етикою приватності; 4) запровадити

плани повернення до навчання/роботи з гнучкими дедлайнами і наставництвом. Ці кроки збирають розрізнені практики у цілісну систему й зменшують імовірність хаотичних рішень та дезорганізованості.

Стратегічна мета – перейти від окремих заходів безпеки до системного управління психологічною безпекою як ключовою функцією університету. Там, де така система діє, зростає залученість, зменшується вигорання і скорочується час від інциденту до відновлення, а університет демонструє стійкість навіть за умов довготривалих криз.

Література:

1. Duraku Z. H., Kaçaniku F. & Hoxha L. Overcoming mental health challenges in higher education. *Frontiers in Psychology*. 2024. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11670071>
2. Inter-Agency Standing Committee. Guidance on operational considerations for multisectoral mental health and psychosocial support programmes during the COVID-19 pandemic. Geneva : IASC, 2020. URL: <https://www.mhpssmsp.org/en/activity/guidelines-standards-and-tools-support-implementation-msp-context-covid-19-and-other>
3. Luu X., Forth J. & De Cates A. How do setting-level changes in universities affect mental health and wellbeing? *Journal of Public Health*. 2024. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212657024000205>
4. Madsgaard A. & Nørgaard B. The benefits and boundaries of psychological safety in simulation-based education : A scoping review. *BMC Nursing*. 2025. URL: <https://bmcnurs.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12912-025-03575-y>
5. Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA). National Behavioral Health Crisis Care Guidance. Rockville, MD : SAMHSA, 2025. URL: <https://library.samhsa.gov/product/national-behavioral-health-crisis-care-guidance/pep24-01-037>
6. Universities UK. Stepchange : Mentally healthy universities – Strategic guidance. London : Universities U, 2023. URL: <https://www.universitiesuk.ac.uk/what-we-do/policy-and-research/publications/stepchange-mentally-healthy-universities>.
7. World Health Organization. Guidelines on mental health at work. Geneva : WHO, 2022. URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/363177/9789240053052-eng.pdf>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ, АДАПТАЦІЯ ТА СТРАТЕГІЇ МАЙБУТНЬОГО

Наумкіна Світлана Михайлівна

доктор політичних наук, професор,

завідувач кафедри політичних наук і права,

*Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»*

м. Одеса, Україна

Події першої чверті ХХІ століття можна визначити безпрецедентним викликом для світового політико-правового та соціально-економічного простору, всіх сфер життя суспільства, зокрема для системи вищої освіти та науки. Щодо нашої країни, в умовах екзистенційної загрози для самої державності, освітньо-наукова сфера не лише продемонструвала надзвичайну стійкість, але й стала одним із ключових фронтів боротьби за національну ідентичність, інтелектуальний суверенітет та майбутнє країни. Система зазнала колосальних втрат: руйнування інфраструктури, вимушене переміщення закладів вищої освіти (ЗВО) та наукових установ, масова внутрішня та зовнішня міграція студентів і викладачів, а головне – людські жертви. Водночас ці трагічні події стали каталізатором для прискореної трансформації, цифрової модернізації та поглиблення інтеграції в європейський освітній і дослідницький простори.

Доцільність теми зумовлена необхідністю системного аналізу проблем, з якими зіткнулася вища освіта та наука, узагальнення унікального досвіду адаптації до кризових умов та розробки стратегічних напрямів для не лише повоєнного відновлення, але й подальшого якісного розвитку.

Воєнний стан поставив перед вищою освітою та наукою України низку взаємопов'язаних викликів, які можна згрупувати у кілька блоків. Це, насамперед, безпековий та інфраструктурний виклик. Прямі бойові дії, ракетні обстріли та окупація територій призвели до значних руйнувань та пошкоджень освітньої інфраструктури. За даними Міністерства освіти і науки України, станом на початок 2025 року пошкоджено сотні корпусів університетів, гуртожитків, наукових лабораторій та бібліотек. Десятки закладів вищої освіти були змушені релокуватися з тимчасово окупованих або прифронтових територій (Харкова, Миколаєва, Херсона, міст Донбасу) в більш безпечні регіони країни. Цей процес,

хоч і дозволив зберегти інституційну спроможність, супроводжувався втратою матеріально-технічної бази, наукового обладнання та розривом усталених академічних зв'язків [1, с. 75].

Не менш важливим є демографічний та кадровий виклик. Однією з найболючіших проблем стала масова міграція. Мільйони українців, переважно жінки та діти, виїхали за кордон. Це призвело до значного відтоку потенційних абітурієнтів та студентів. За оцінками експертів, сотні тисяч українських студентів продовжили навчання в іноземних університетах, що створює ризик їх неповнення в Україну після завершення війни. Не менш гострою є проблема «відтоку мізків» (brain drain) серед науково-педагогічних працівників. Багато кваліфікованих викладачів та науковців виїхали за кордон, отримавши тимчасові позиції в європейських та американських університетах. Крім того, значна кількість викладачів та науковців-чоловіків мобілізована до лав Збройних Сил України, що створює кадровий дефіцит у ЗВО [2, с. 41].

Серйознішим є фінансово-економічний виклик. Скорочення державних видатків на освіту та науку в умовах пріоритетного фінансування оборони, падіння платоспроможності населення, що вплинуло на оплату контрактного навчання, та загальна економічна нестабільність суттєво ускладнили фінансове становище університетів. ЗВО зіткнулися з проблемою утримання інфраструктури, виплати заробітної плати та фінансування наукових досліджень. Це змусило шукати нові джерела фінансування, зокрема через міжнародні гранти та програми підтримки.

Психологічний виклик став невід'ємною формою нашого життя. Постійний стрес, тривога, втрата близьких та дому негативно вплинули на психічне здоров'я всіх учасників освітнього процесу. Зросла потреба у психологічній підтримці студентів та викладачів, що вимагало від університетів створення відповідних служб та інтеграції психологічної допомоги в освітнє середовище [3, с. 115].

Незважаючи на безпрецедентні виклики, система вищої освіти продемонструвала високий рівень адаптивності та життєздатності.

Досвід пандемії COVID-19 став у нагоді, проте війна поставила нові вимоги до дистанційного навчання. Освітній процес був майже повністю переведений в онлайн або змішаний формат. Університети активно впроваджували асинхронні моделі навчання, що дозволяло студентам, які перебувають у різних часових поясах, на тимчасово окупованих територіях або служать у ЗСУ, долучатися до занять у зручний час. Було розроблено та адаптовано значну кількість цифрових освітніх ресурсів. Цей вимушений перехід став поштовхом до системної модернізації освітнього процесу та розвитку цифрових компетентностей як у студентів, так і у викладачів [4, с. 56].

МОН та університети запровадили низку гнучких механізмів: індивідуальні графіки навчання для студентів-військовослужбовців, академічні відпустки, визнання результатів навчання, здобутих в іноземних ЗВО (академічна мобільність). Було спрощено процедури вступу через Національний мультипредметний тест (НМТ), що дозволило провести вступні кампанії навіть в умовах воєнного стану.

Міжнародна академічна спільнота продемонструвала надзвичайну солідарність з Україною. Було запущено десятки програм підтримки для українських студентів, викладачів та науковців. Європейські університети надавали стипендії, тимчасові посади, доступ до своїх лабораторій та бібліотек. Розширилася участь українських ЗВО у програмах Erasmus+, Horizon Europe та інших міжнародних проектах. Ця співпраця не лише допомогла вижити, але й сприяла глибшій інтеграції української освіти та науки в європейський простір. За словами міністра освіти і науки, «міжнародна підтримка стала рятівним колом, яке дозволило утримати на плаву українську науку» [5, с. 15].

В умовах війни університети взяли на себе нові соціальні функції. Вони перетворилися на гуманітарні хаби, центри для внутрішньо переміщених осіб, волонтерські осередки. На базі технічних факультетів було організовано виробництво необхідних для фронту речей (дронів, елементів захисту). Психологічні та юридичні факультети надавали безоплатну допомогу постраждалим. Це посилює зв'язок університетів із суспільством та продемонструвало їхню роль як важливих центрів громадського життя.

Війна, попри всі її жахи, відкриває вікно можливостей для глибокого реформування та модернізації системи вищої освіти та науки. Ключові перспективи пов'язані з європейською інтеграцією та роллю освітньо-наукового сектору у відбудові країни.

Набуття Україною статусу кандидата в члени ЄС визначає чіткий вектор реформ. Це вимагає подальшої гармонізації законодавства, імплементації європейських стандартів забезпечення якості вищої освіти (ESG), розвитку спільних освітніх програм з європейськими університетами, підвищення рівня володіння англійською мовою серед викладачів та студентів. Необхідно перейти від моделі «виживання за рахунок грантів» до моделі «стратегічного партнерства» з провідними європейськими освітніми та науковими інституціями [6, с. 90].

Університети мають стати ключовими аналітичними центрами та драйверами інновацій у процесі повосної відбудови. Це передбачає підготовку кадрів для нових галузей, розвиток пріоритетних наукових напрямів, розробку регіональних стратегій відновлення тощо.

Підготовку кадрів для нових галузей економіки передбачає, насамперед, фахівців з відновлюваної енергетики, сучасного будівництва, протезування та реабілітації, кібербезпеки, управління проєктами відбудови.

Розвиток пріоритетних наукових напрямів – це, у першу чергу, дослідження в галузі оборонних технологій (defense tech), матеріалознавства, біотехнологій, соціально-психологічної реабілітації ветеранів та цивільних, документування воєнних злочинів.

Обов'язкова участь в експертизі та розробці регіональних стратегій відновлення зобов'язує університети, особливо регіональні, стати інтелектуальними ядрами для планування відбудови своїх громад та областей.

Необхідно завершити перехід до моделі фінансування ЗВО за результатами діяльності. Важливо розвивати університетську автономію (академічну, фінансову, організаційну), що дозволить закладам бути більш гнучкими та конкурентоспроможними. Слід заохочувати диверсифікацію джерел фінансування, зокрема через розвиток ендавментів, комерціалізацію наукових розробок та надання платних послуг [7, с. 25].

Держава має розробити комплексну стратегію повернення науковців та студентів з-за кордону. Це може включати програми реінтеграційних грантів, створення сучасних лабораторій, забезпечення гідних умов праці та житла. Важливо також підтримувати зв'язок з українською академічною діаспорою, залучаючи її до викладання, наукового консультування та спільних проєктів.

Отже, воєнний стан став для вищої освіти та науки України періодом найважчих випробувань за всю історію незалежності, але водночас і часом демонстрації надзвичайної стійкості, адаптивності та солідарності. Система вистояла завдяки самовідданій праці викладачів та науковців, мужності студентів, ефективним управлінським рішенням та потужній міжнародній підтримці.

Ключовими результатами цього періоду стали прискорена цифровізація, зростання гнучкості освітнього процесу, поглиблення міжнародної інтеграції та усвідомлення нової соціальної місії університетів. Водночас гостро постали проблеми руйнування інфраструктури, кадрового дефіциту через «відтік мізків» та недостатнього фінансування.

Перспективи розвитку української вищої освіти та науки нерозривно пов'язані з євроінтеграційним курсом держави та завданнями повоєнної відбудови. Стратегічними пріоритетами мають стати: повна інтеграція в ЕНЕА та ERA, орієнтація освітніх програм та наукових досліджень на потреби відновлення країни, реформування системи управління та фінансування, а також реалізація державної політики,

спрямованої на повернення наукових талантів. Успішна трансформація освітньо-наукової сфери є не лише запорукою її власного розвитку, але й однією з ключових умов побудови сильної, інноваційної та демократичної України.

Література:

1. Співаковський О. В., Вінник М. О. Вища освіта України в умовах воєнного стану: виклики, відповіді та перспективи відновлення. *Освіта та наука в умовах глобальних трансформацій*. 2024. № 1 (12). С. 71–85.
2. Лібанова Е. М. Український ринок праці під тиском війни: виклики для освітньої системи. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 3 (53). С. 35–50.
3. Калашнікова С. А., Оржель О. Ю. Психологічна стійкість учасників освітнього процесу в умовах війни: аналіз та напрями підтримки. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. Т. 5, № 2. С. 110–121.
4. Луговий В. І., Слюсаренко О. М. Цифровізація вищої освіти України: вимушена еволюція під час війни. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2023. Т. 95, № 3. С. 51–64.
5. Оксен Лісовий: «Міжнародна допомога дозволила зберегти науковий потенціал». Інтерв'ю. *Дзеркало тижня*. 15 лютого 2025. С. 14–16.
6. Кремень В. Г. Національна система освіти в контексті європейської інтеграції України: стратегічні орієнтири. *Педагогіка і психологія*. 2024. № 1 (120). С. 85–95.
7. Фініков Т. В. Університетська автономія як запорука стійкості та конкурентоспроможності ЗВО в кризових умовах. *Вища освіта України*. 2023. № 4. С. 22–30.
8. The Ministry of Education and Science of Ukraine. *Education under fire: Analytical report on the losses and needs of the Ukrainian education system*. Kyiv, 2024. 112 p.

ЩОДО АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ НАУКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Оробець Костянтин Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент,

асистент кафедри кримінально-правової політики,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Тривалий період воєнного стану ставить перед нашою державою все більше складних завдань, ефективне розв'язання яких є неможливим без створення належної наукової бази. Кримінальне законодавство за останні три роки зазнало численних змін, які часом викликають жваві дискусії серед науковців, практичних працівників та громадськості. Слід визнати, що поспішність деяких законодавчих рішень у низці випадків зумовлена вимогою оперативного реагування на нові умови життєдіяльності та потреби існування й розвитку українського суспільства та держави. Разом із тим, тенденція надмірного динамізму аж ніяк не сприяє якості новоприйнятих положень та ефективності практики їх застосування, зумовлюючи можливість, а нерідко і необхідність подальшого вдосконалення вже новацій кримінального закону.

Останнім часом чільне місце серед завдань науки кримінального права все частіше займає не обґрунтування змін у законі, «випередження», прогнозування трансформацій кримінального права, а аналіз, тлумачення законодавчих змін постфактум, що позначається і на переліку нових актуальних проблем, які постають перед наукою. До основних із них відносимо такі, як-то:

1. Подальші дослідження, вироблення наукового підґрунтя для вдосконалення редакції окремих статей розділу I Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України» та підвищення одноманітності їх застосування на практиці. У першу чергу мова йде про кримінальне правопорушення, що закріплене у ст. 111¹ «Колабораційна діяльність», якою КК було доповнено ще в березні 2022 р., та суміжні діяння. Наприклад, науковці відзначають такі проблеми, як подвійна криміналізація публічного заперечення російської агресії та окупації, якщо воно було вчинене громадянином України, за ст. 111¹ та ст. 436² КК [1, с. 554], численні проблеми кваліфікації колаборантства в судовій практиці [1, с. 571] тощо.

2. Наукова оцінка сучасного стану правової боротьби з корупційними та пов'язаними з корупцією кримінальними правопорушеннями. Непоодинокі ініціативи щодо посилення відповідальності за ці діяння, що за умов воєнного стану здатні набувати виняткової небезпечності, нещодавно втілилися в Законі України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо підвищення відповідальності за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення» від 17 червня 2025 р. [2]. Проте цей закон, на наш погляд, не розв'язує комплексно проблему посилення заходів відповідальності за відповідні кримінальні правопорушення. Так, умови воєнного стану як обстановка вчинення корупційних кримінальних правопорушень усе ще не отримали належної юридичної оцінки з боку законодавця (як ознака кваліфікованого або особливо кваліфікованого складу), тоді як для деяких інших груп кримінальних правопорушень (наприклад, проти власності) такі зміни були запроваджені [3, с. 121]. Крім власне кримінально-правової боротьби, потребує удосконалення і механізм здійснення розслідування таких діянь, насамперед у напрямку недопущення їх безкарного вчинення [4, с. 628].

3. Наукове роз'яснення ознак військових кримінальних правопорушень, які належать до оціночних понять, й уточнення системи цих правопорушень. Щодо оціночних понять, то їх критерії виробляються теорією кримінального права та судовою практикою [5, с. 369]. Навіть якщо формулювання відповідної ознаки складу в законі і не змінилося, можливе суттєве доповнення обсягу поняття з урахуванням тривалого досвіду ведення бойових дій, появи нових обставин у кримінальних провадженнях. Наприклад, поняттям «тяжкі наслідки» у таких військових кримінальних правопорушеннях, як порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (ч. 3 ст. 406 КК), необережне знищення або пошкодження військового майна (ч. 2 ст. 412 КК), порушення правил поведіння зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ч. 3 ст. 414 КК), розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості (ч. 3 ст. 422 КК), в умовах воєнного стану може охоплюватися ширше коло негативних явищ, ніж коли такі самі діяння вчиняються в мирний час.

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 435¹ «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю» КК, за об'єктом та суб'єктом не вписується в систему військових

кримінальних правопорушень. Місце цієї норми в інших розділах має бути визначено в наукових дослідженнях та втілено у майбутніх змінах до КК.

4. Ґрунтовна наукова розробка складів нових кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (розділ XX Особливої частини КК). Зокрема, потребує аргументованого уточнення редакція ст. 436² «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників», встановлення співвідношення між «воєнними злочинами» за ст. 438 КК та суміжними правопорушеннями відповідно до національного та міжнародного права, розкриття змісту таких раніше не вживаних у кримінальному законодавстві термінів, як «широкомасштабний», «на виконання або на підтримку політики держави чи організації», на позначення ознак «злочинів проти людяності» (ст. 442¹ КК) тощо.

Крім зазначеного вище, потрібно враховувати, що триває робота над проектом нового КК України [6]. Залишається сподіватися, що новий КК на момент прийняття вже не буде «законом воєнного часу», однак фундаментальні результати сучасних наукових досліджень, зокрема і досвід критичного аналізу низки законодавчих рішень, будуть у ньому відтворені якомога повніше.

Література:

1. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій : монографія / [М. А. Рубашенко, І. В. Яковюк, Н. В. Шульженко, О. В. Зайцев, С. О. Харитонов] ; за наук. ред. М. А. Рубашенка. Харків : Право, 2024. 576 с.

2. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо підвищення відповідальності за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення : Закон України від 17 червня 2025 р. № 4496-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4496-20#Text> (дата звернення: 23.08.2025).

3. Оробець К. М. Щодо деяких проблем кримінально-правової боротьби з корупційними кримінальними правопорушеннями, які вчинені в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми протидії злочинності і корупції* : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 22 грудня 2023 р.). Харків : Юрайт, 2023. С. 119–123. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2024/01/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84_22.12.2023.pdf#page=120 (дата звернення: 23.08.2025).

4. Супрун-Ковальчук Т. М. Кримінально-правова характеристика корупції у воєнний час: дослідження сфери оборони. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 624–629. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.104>. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/303715/295750> (дата звернення: 23.08.2025).

5. Панов М. І. Вибрані праці з проблем правознавства / упоряд.: В. І. Борисов, С. О. Харитонов, О. О. Володіна; відп. за вип. С. О. Харитонов; авт. вступ. ст.: В. І. Борисов, С. О. Харитонов, О. О. Володіна. Харків : Право, 2020. 1160 с.

6. Кримінальний кодекс України : контрольний текст проєкту (станом на 21.07.2025 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/08/20/00-kontrolnyj-proyekt-kk-21-07-2025.pdf> (дата звернення: 23.08.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-532-0-29>

ФІНАНСОВИЙ СТАН ЗВО В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОСТІ

Панюк Тетяна Петрівна

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та управління бізнесом,
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

Сучасне освітнє середовище визначається як цілісна, багатовимірна та динамічна система, що поєднує інноваційні технології, методологічні підходи та інституційні умови для забезпечення ефективної освітньої діяльності. Його характерними ознаками є цифровізація та гнучкість організації навчання, орієнтація на індивідуальні освітні траєкторії, компетентнісний підхід, інтеграція з міжнародним і професійним простором, а також здатність до адаптації в умовах соціально-економічної турбулентності. Взаємозв'язок таких трьох складових, як ЗВО-здобувач-стейкхолдер набуває все більшої актуальності та диктує правила гри на ринку освітніх послуг.

Турбулентні умови в яких функціонують ЗВО, вимагають від них гнучкості та здатності швидко адаптуватися до нових реалій, щоб досягти стійкого розвитку. У цьому контексті зростає важливість економічної безпеки та ділової активності, яка стає критичним чинником їх успіху. Одним із інноваційних підходів до подолання

викликів сучасності є креативна економіка, яка підкреслює роль творчих ідей, інновацій та нестандартних рішень у формуванні доданої вартості. Креативна економіка не тільки забезпечує економічну безпеку ЗВО в умовах конкурентного середовища, але й сприяє їх трансформації, дозволяючи знайти нових здобувачів. Моделювання ділової активності ЗВО у цьому контексті стає важливим інструментом, що допомагає усвідомити та врахувати численні ризики і можливості, які виникають у нестабільних умовах.

Ділова активність може аналізуватися як з точки зору стратегічних цілей ЗВО, так і з точки зору його поточної діяльності. У першому випадку вона відображає комплекс управлінських технологій, спрямованих на просування організації на ринку освітніх послуг. У другому випадку ділова активність розглядається у вузькому контексті як поточна діяльність ЗВО з можливістю комерціалізації яка є складової автономності, яка спрямована на підвищення ефективності та конкурентоспроможності.

Термін «ділова активність» був запозичений вітчизняною економічною наукою з глобальної практики на тлі економічних реформ та переходу до ринкових відносин. В розвинутих країнах, таких як США, це поняття застосовується як на макро-, так і на мікрорівні.[1].

Акцентуючи на діловій активності ЗВО, варто звернути увагу на здатність установи вчасно здійснювати платежі, фінансувати свою діяльність на розширеній основі – це свідчить про її стійке фінансове становище. Фінансовий стан навчального закладу – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин навчального закладу, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають надходження, наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів спеціального і загального фонду [2, с. 124].

На нашу думку, фінансовий стан закладу вищої освіти слід розуміти як сукупність його фінансових ресурсів (їх формування, розподілу та використання), що забезпечують виконання основної діяльності та розвиток установи на основі приросту капіталу за рахунок бюджетних і позабюджетних джерел, із одночасним збереженням платоспроможності в межах прийнятного рівня ризику.

До основних факторів, які впливають на обсяги фінансових ресурсів ВНЗ, належать: матеріально-технічна база ВНЗ; обсяг державного замовлення на підготовку фахівців; плата за освітні та інші послуги, які надає ВНЗ; показники професійної активності науково-педагогічних кадрів тощо.

Українські заклади вищої освіти функціонують в умовах обмеженого державного фінансування та, будучи суб'єктами господарської

діяльності, змушені конкурувати на ринку освітніх послуг як на національному, так і на міжнародному рівнях в умовах турбулентності.

Для забезпечення фінансової стійкості та розвитку вони активно застосовують підходи підприємницької діяльності, інструменти менеджменту та маркетингу, інноваційні та інвестиційні механізми, що є складовими ринкової економіки на які впливають чинники макро та мікросередовища. Зазначені елементи реалізуються у межах статутної діяльності закладу, спрямованої на диверсифікацію джерел доходів, серед яких: виконання науково-дослідних робіт на договірних засадах; організація контрактної форми навчання й залучення іноземних студентів; залучення інвестицій та реінвестування у створення нових технологій, розвиток підсобних господарств, відкриття філій, модернізацію матеріально-технічної бази, робота з стейкхолдерами шляхом практичної співпраці тощо.

Фінансова стійкість залежить від фінансового потенціалу підприємства. Фінансовий потенціал визначається обсягом власних, позичених та залучених фінансових ресурсів підприємства, якими воно може розпоряджатися для здійснення поточних та перспективних витрат [3, с. 184].

З огляду на це ефективність управління фінансовою стійкістю підприємства залежить від раціональності управління його фінансовим потенціалом. Загальну сукупність фінансових потоків, що забезпечують діяльність державних ВНЗ, які передбачені Бюджетним кодексом України, можна поділити на такі складові [4, с. 80]: 1) асигнування з державного бюджету; 2) власні надходження за надання платних освітніх послуг громадянам України та іноземним громадянам; 3) власні надходження від господарської діяльності; 4) надходження від оренди майна закладів освіти; 5) надходження коштів від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна); 6) отримані благодійні внески, гранти та дарунки; 7) надходження коштів від підприємств, організацій, фізичних осіб та від інших бюджетних установ для виконання цільових заходів; 8) кошти, що отримують вищі та професійно-технічні навчальні заклади від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право.

Проведення аналізу фінансового стану вищого навчального закладу дозволяє вирішити такі завдання, як: 1) максимізація доходів; 2) активізація структури капіталу та забезпечення його фінансової діяльності; 3) побудова ефективного механізму управління; 4) використання ринкових механізмів залучення фінансових коштів.

Характеристика фінансового стану закладу вищої освіти дає змогу вирішити низку важливих завдань, серед яких: 1) підвищення рівня

доходів; 2) оптимізація структури капіталу та забезпечення ефективності фінансової діяльності; 3) формування результативної системи управління; 4) застосування ринкових інструментів для залучення фінансових ресурсів шляхом розвитку.

Література:

1. Анісімова О. М. Аналіз ділової активності підприємства як системна оцінка ефективності використання власних ресурсів. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2013. № 2(5). С. 19–23. URL: <https://dspace.khadi.kharkov.ua/dspace/handle/123456789/6145>
2. Лимар І. А. Оцінка фінансового стану системи вищої освіти / І. А. Лимар // Економічні та соціальні аспекти ефективного розвитку вищої школи [Текст] : колективна монографія / І. М. Грищенко, С. В. Бебко, С. В. Бреус, Т. М. Власюк, Н. А. Крахмальова, І. А. Лимар, Т. М. Нефедова, І. О. Тарасенко, С. Г. Натрошвілі та ін.] ; за заг. ред. І. М. Грищенка. К. : Педагогічна думка, 2015. С. 122–129.
3. Откаленко О. М. Аналіз формування фінансових ресурсів закладів вищої освіти в Україні. / збірник тез одинадцятої всеукраїнської наукової Інтерпеді-конференції ЖДТУ, 2013. С. 79–80.
4. Романовський О. О. Підприємницька діяльність ВНЗ: шляхи виживання. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2010. № 1(8). С. 182–190.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Піддубна Анастасія Дмитрівна

*викладач кафедри іноземних мов та військового перекладу,
Національна академія сухопутних військ
імені Гетьмана Петра Сагайдачного
м. Львів, Україна*

Дзюба Ярина Петрівна

*викладач кафедри іноземних мов та військового перекладу,
Національна академія сухопутних військ
імені Гетьмана Петра Сагайдачного
м. Львів, Україна*

Воєнний стан в Україні суттєво трансформував систему вищої освіти, особливо процес підготовки курсантів у військових навчальних закладах. Раніше іноземна мова розглядалася переважно як академічна дисципліна, проте сьогодні вона набуває нового значення і стає ключовим інструментом професійної комунікації, міжнародної взаємодії та забезпечення інформаційної безпеки.

Знання англійської мови сьогодні стає ключовою умовою: воно дозволяє особовому складу та офіцерам ефективно діяти в міжнародних військових підрозділах, брати участь у миротворчих місіях та взаємодіяти з іноземними партнерами. Водночас воєнний стан висунув низку нових викликів перед викладанням іноземної мови у військових ЗВО, пов'язаних як з організаційними, так і з методичними аспектами навчання. У цьому контексті володіння військовослужбовцями англійською мовою є необхідною умовою для уніфікації процедур і стандартів, участі у багатонаціональних навчаннях, вивчення технічної документації на озброєння та військову техніку, обміну досвідом з країнами-партнерами і загальної службової комунікації в рамках єдиного інформаційного простору.

У процесі викладання іноземної мови у військових ЗВО під час воєнного стану постають такі труднощі: скорочення аудиторного часу через повітряні тривоги, недостатнє матеріальне забезпечення та відсутність оснащених навчальних аудиторій, підвищене психологічне

навантаження, брак актуальних навчальних ресурсів і потреба поєднувати очне навчання з дистанційним.

В умовах воєнного стану навчальний процес зазнає змін, що призводить до скорочення годин на вивчення іноземної мови та впливає на можливість досягнення необхідного рівня підготовки курсантів. Дослідження зарубіжного досвіду мовної підготовки військовослужбовців (Ворона Т., Ворона А., Ворона М.) засвідчує, що ключовим чинником ефективності є комунікативна спрямованість навчання та наближення завдань до реальних професійних ситуацій [7, с. 40–51]. Відтак основним завданням викладача стає оптимізація навчального процесу, відбір найбільш релевантних матеріалів і методів, що дають можливість якнайкраще розвинути комунікативну компетентність.

Викладачі часто стикаються з браком актуальних підручників та електронних ресурсів, адаптованих до військово-професійної спрямованості навчання. Окрім того, слід зазначити, що мова розвивається разом з технологічним прогресом, адже з винаходом нового озброєння збільшується і військова термінологія, релевантість якої потрібно часто перевіряти. Гушул Р. В. підкреслює, що опанування військової термінології потребує спеціалізованих навчальних матеріалів [1, с. 14]. У зв'язку з цим зростає значення розробки власних методичних комплектів, інтерактивних електронних ресурсів та глосаріїв, які дозволяють курсантам ефективно опановувати терміни та фразеологізми, що використовуються у військовій сфері.

Потрібно також зауважити та взяти до уваги те, що курсанти навчаються у стресових умовах, що у свою чергу може знижувати ефективність засвоєння матеріалу. Як зазначають Пашук Ю. М., Каменцев Д. С., Пасічник С. М. та Сергієнко Т. М., серед головних проблем навчання англійської мови курсантів є саме низька мотивація та психологічні чинники, які безпосередньо впливають на успішність [2, с. 173–177]. В умовах воєнного стану важливо застосовувати методи навчання, що підтримують психологічний комфорт курсантів, комбінуючи традиційні аудиторні заняття з інтерактивними та дистанційними формами роботи.

Викладання у змішаному форматі потребує від викладача володіння сучасними цифровими платформами та методиками онлайн-навчання (Moodle, Zoom, інтерактивні тести). Переходячи на змішану модель, викладачі повинні адаптувати матеріали, завдання та контрольні заходи до онлайн-формату, забезпечуючи при цьому достатню взаємодію та зворотний зв'язок з курсантами, щоб підтримати розвиток мовних компетенцій.

Таким чином, незважаючи на існуючі проблеми викладання іноземної мови у військових ЗВО, ефективне формування комунікативної

компетентності курсантів можливе за рахунок впровадження сучасних методик, інтерактивних технологій та практико-орієнтованих підходів, а саме: комунікативного підходу, інтерактивних і практико-орієнтованих методів, роботи з автентичними матеріалами та застосування дистанційних технологій.

Суть комунікативного підходу полягає у формуванні навичок реального застосування мови в професійних обставинах. Саме такий підхід сприяє формуванню навичок ефективної взаємодії в іншомовному середовищі, необхідних для майбутніх офіцерів. Застосування цього підходу дозволяє курсантам не лише опановувати лексику та граматику, а й швидко реагувати у реальних професійних ситуаціях. Ефективна комунікація вимагає активної практики, тому інтерактивні та практико-орієнтовані методи стають наступним важливим етапом у формуванні мовних компетенцій.

Рольові ігри (briefings, negotiations, patrol reports, peer studying), моделювання військових операцій та групові дискусії є ефективними методами формування комунікативної компетентності. Використання таких методів дозволяє курсантам відпрацьовувати мовні навички у контексті професійної діяльності та розвивати критичне мислення [4, с. 122].

Для закріплення практичних умінь важливим є також робота з автентичними матеріалами, які надають курсантам реалістичний контекст для використання мови. Окрім цього, це дозволяє оцінити їхні можливості використання мови у реальному житті та різних ситуаціях.

Суттєву роль у навчанні відіграє робота з автентичними матеріалами: військовими документами, стандартами НАТО (AAP-06), оперативними зведеннями, інструкціями та презентаціями. Dudley-Evans та St John підкреслюють, що робота з автентичними матеріалами сприяє розвитку професійно орієнтованих мовних навичок та підвищує готовність курсантів до міжнародної співпраці [5, с. 66].

Крім того, дистанційні технології забезпечують додаткові можливості для самостійної практики та закріплення навичок, що особливо актуально в умовах воєнного стану.

Аналіз проблем викладання іноземної мови у військових ЗВО в умовах воєнного стану свідчить про наявність комплексних викликів, що включають обмеженість аудиторного часу, нестачу спеціалізованих матеріалів, психологічні особливості курсантів та необхідність адаптації до змішаних форм навчання. Ці фактори значною мірою впливають на ефективність підготовки майбутніх офіцерів і вимагають системного підходу до організації навчального процесу.

Впровадження комунікативного підходу, інтерактивних та практико-орієнтованих методів, роботи з автентичними матеріалами,

дистанційних технологій та спеціалізованої термінологічної підготовки дозволяє ефективно подолати наявні труднощі. Саме поєднання цих підходів створює умови для формування у курсантів високого рівня комунікативної компетентності, здатності до професійного мовного спілкування у міжнародному військовому середовищі та оперативного реагування у критичних ситуаціях.

Отже, впровадження інтерактивних технологій, комунікативного підходу та використання автентичних матеріалів забезпечує підвищення якості іншомовної підготовки та формування високого рівня комунікативної компетентності майбутніх офіцерів. У свою чергу це дозволить сформувати сучасну та ефективну систему мовної підготовки, що відповідає стандартам НАТО та забезпечує високий рівень мовної компетентності особового складу.

Література:

1. Гушул Р. В. Особливості перекладу військової термінології з англійської мови на українську. *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології*. 2017. № 1. С. 12–16.
2. Пашук Ю. М.; Каменцев Д. С.; Пасічник С. М.; Сергієнко Т. М. Щодо проблем навчання англійської мови курсантів вищих військових навчальних закладів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2020. Вип. 78. С. 173–177.
3. NATO Standardization Office. NATO Glossary of Terms and Definitions (AAP-06). Brussels, 2022.
4. Richards J. C., Rodgers T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge : Cambridge University Press, 2014.
5. Dudley-Evans T., St John M. J. *Developments in English for Specific Purposes: A Multi-Disciplinary Approach*. Cambridge : Cambridge University Press, 2013.
6. Hutchinson T., Waters A. *English for Specific Purposes*. Cambridge : Cambridge University Press, 2010.
7. Ворона Т.; Ворона А.; Ворона М. Мовна підготовка військово-службовців: закордонний досвід. *Військова освіта*. 2022. № 1(45). С. 40–51. DOI: 10.33099/2617-1775/2022-01/40-51.

**ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОЦІНЮВАННІ НАУКОВИХ
ДОСЯГНЕНЬ СПІВРОБІТНИКІВ ЯК СКЛАДОВА
УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ТА НАУКОВИХ УСТАНОВАХ**

Попович Василь Васильович

*доктор технічних наук, професор,
проректор з наукової роботи,*

*Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
м. Львів, Україна*

Сергієнко Вікторія Олександрівна

*доктор медичних наук, професор,
проректор з наукової роботи,*

*ДНП «Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького»
м. Львів, Україна*

Бекесевич Анна Михайлівна

*кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри нормальної анатомії,*

*ДНП «Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького»
м. Львів, Україна*

Гриник Ростислав Олегович

науковий співробітник,

*Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
м. Львів, Україна*

У 2024 році в Україні розпочалася державна атестація наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності. Державна атестація проводиться відповідно до Методики оцінювання ефективності наукової (науково-технічної) діяльності наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності за окремими науковими напрямками під час проведення державної атестації. Методику затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 21 жовтня 2024 року № 1485, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 20 листопада 2024 року

за № 1743/43088. Методика є єдиною для всіх наукових установ і закладів вищої освіти [1]. Атестація проводиться за сімома науковими напрямками: аграрно-ветеринарний, безпековий, біомедичний, гуманітарно-мистецький, інженерно-технологічний, природничо-математичний, суспільний. Початкова і кінцева дати подання документів за відповідними науковими напрямками визначається МОН у межах загального графіку. Наукові установи мають право проходити державну атестацію за одним науковим напрямом, що відповідає їх основній діяльності, Заклади вищої освіти мають право проходити державну атестацію за кількома науковими напрямками, за якими здійснюються наукові дослідження у відповідних факультетах, інститутах тощо [2].

Оператори та фахівці, які відповідальні за проведення атестації у ДНП Львівському національному медичному університеті імені Данила Галицького та Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності відмітили низку чинників, які ускладнюють наповнення бази даних наукових здобутків системи URIS (багатофункціональної інформаційно-телекомунікаційної системи, яка забезпечує збір, зберігання, аналіз і доступ до даних про наукову та науково-технічну діяльність в Україні). Серед основних чинників слід відмітити: зміна працевлаштування науково-педагогічних та наукових працівників, що спричиняє проблему верифікації наукової публікації для того чи іншого ЗВО; відсутність у низки публікацій ідентифікатора doi (зокрема, деякі закордонні наукові журнали бази даних Scopus дотепер не надають публікаціям цей ідентифікатор); неточності у назвах публікацій, прізвищах авторів, приналежностей до установи; втрата чинності патентів та відсутність бачення у авторів її продовження; відсутність авторських прав на комп'ютерні програми (хоча вони розробляються та тестуються); відсутність окремих публікацій у відкритому доступі тощо. Тобто, існує необхідність у пошуку, верифікації та об'єднанні наукових здобутків і їх наповнення на єдиній платформі, що є способом уникнення ризиків оцінювання наукової діяльності як науково-педагогічного, наукового чи педагогічного працівника, так і установи цілому.

Поряд із державною атестацією наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності, Президент України підписав Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки наукової роботи в закладах вищої освіти» (реєстр. 3791-IX від 06.06.2024 р.), який був ухвалений Верховною Радою України 6 червня 2024 року. Закон спрямовано на підвищення ролі наукової діяльності в системі вищої освіти та створення гнучких можливостей для залучення

фахівців-практиків до викладання. Документ передбачає такі ключові зміни: зменшення навчального навантаження науково-педагогічних працівників – з 600 до 460-480 годин на ставку за навчальний рік; підвищення значущості наукової роботи: науковий складник має становити щонайменше 30%; запровадження нової категорії – педагогічних працівників, якими можуть стати фахівці-практики, залучені до викладання без обов'язку провадити наукову діяльність; надання автономії ЗВО у встановленні норм і обсягів наукової роботи відповідно до стратегічних пріоритетів закладу чи окремих наукових напрямів. Норми закону набули чинності з 2025/2026 навчального року. Заклади вищої освіти повинні урахувати нові положення під час планування навчального навантаження та організації освітнього процесу. Про це йдеться на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України [3].

На офіційному сайті Верховної Ради України зазначено [4], що прийняття цього Закону стало стратегічним кроком, оскільки його було розроблено з метою виконання зобов'язань, передбачених статтею 431 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Ці зобов'язання полягають у реформуванні та модернізації системи вищої освіти, сприянні зближенню у сфері вищої освіти в межах Болонського процесу, підвищенні якості вищої освіти та розширенні можливостей закладів вищої освіти. Основною метою документа є посилення значущості наукової діяльності в роботі науково-педагогічних працівників, що дозволить підвищити результативність наукових досліджень в Україні. Це сприятиме забезпеченню якості вищої освіти завдяки кращому науковому підґрунтю освітнього процесу, створюватиме умови для більш вимогливого ставлення закладів вищої освіти до власного наукового продукту та надасть можливість вирішення актуального питання залучення фахівців-практиків до освітнього процесу, що, у свою чергу, сприятиме посиленню практичної спрямованості української вищої освіти.

Судячи з того, що державна політика спрямована на розвиток наукової діяльності та її практичне впровадження, основним завданням інформаційних технологій в менеджменті наукового напрямку закладу вищої освіти (наукової установи) є систематизація творчих здобутків та публікаційної активності на платформі, яка б мала різнобічний поліфункціонал, у тому числі розрахунок рейтингу науково-педагогічного, наукового чи педагогічного працівника.

З метою відслідковування публікаційної активності працівників закладів вищої освіти (наукових установ) та об'єднання творчих здобутків на єдиній платформі, у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності спільно з ДНП «Львівський національний

медичний університет імені Данила Галицького» розроблено інформаційно-аналітичну систему під назвою – SCORE (Scientific contribution and output rating engine). Основні відомості про систему: об'єднана платформа для обліку, перевірки та оцінювання наукових здобутків і навантаження співробітників університету; передбачено ролі користувачів (науково-педагогічний працівник, педагогічний працівник, керівник підрозділу, супер-адміністратор), аутентифікацію з корпоративним email, JWT-авторизацію, а також автоматичну та ручну валідацію підтверджень наукової публікації. Система надає зручний профіль користувача, адмін-панель з фільтрами, пошуком, сортуванням, аналітику годин і статусів та інтерактивну документацію API (Swagger / OpenAPI) для різноманітних інтеграцій. Основні призначення системи SCORE:

- прозорий збір, валідація та облік наукових публікацій із автоматичним розрахунком годин (вагових коефіцієнтів, балів) та подальшою модерацією в адмін-панелі;
- спрощує роботу науковців (швидке додавання наукових публікацій, редагування, перегляд аналітики), керівників (контроль навантаження, підтвердження або відхилення, аудит) та адміністраторів (керування типами наукових публікацій, користувачами і політиками доступу);
- створює єдине джерело інформації для звітності університету: підтримує версійність записів, політики зберігання підтверджень (файли, лінки, хмара), формує підґрунтя для експорту зведених звітів за календарний рік та подальшої інтеграції з внутрішніми системами.

Безпека платформи SCORE передбачає такі складові:

- користувач виконує вхід і отримує короткоживучий токен доступу (JWT);
- подальші запити передають JWT у заголовку Authorization: bearer;
- сервіс перевіряє підпис токена, термін дії та права доступу, після чого надає ресурс.

Застосунок, поділений на логічні модулі: просте розгортання і підтримка, але з чіткими межами всередині. Основні модулі: boot – точка запуску застосунку; nexus – бізнес-логіка, REST-контролери та доступ до бази. Шари: контролери (REST) приймають запити; use cases (бізнес-логіка) обробляє сценарії; persistence (дані) працює з базою даних через стандартні інтерфейси. Загальна взаємодія складових платформи наведена на рис. 1.

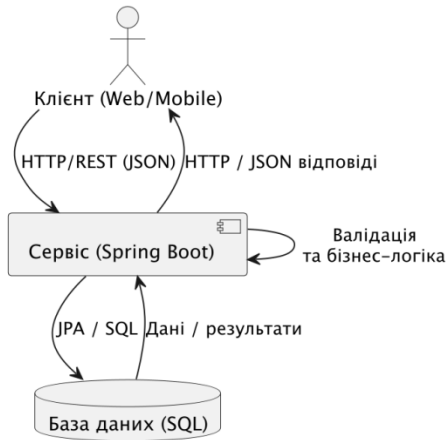

Рис. 1. Загальна взаємодія складових платформи

Фронтенд системи передбачає такі складові – інтерфейс для збору та перевірки наукових публікацій, керування профілями й перегляду статистики; ролі: науково-педагогічний працівник, педагогічний працівник, керівник підрозділу, супер-адміністратор, доступ до дій і розділів визначається роллю; ключові метрики для користувача: виконані години, статуси перевірок, структура публікацій за типами (рис. 2, 3).

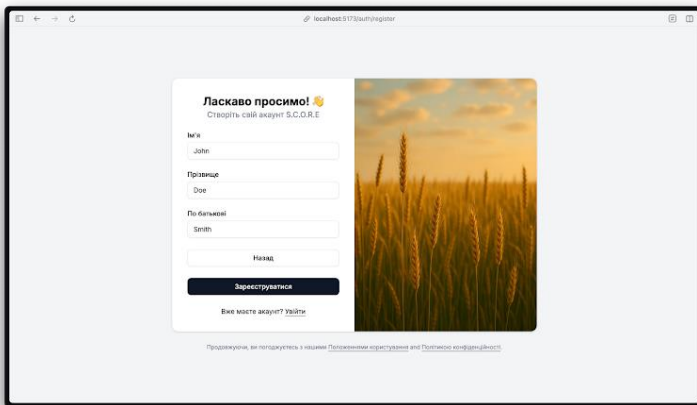

Рис. 2. Основний екран – користувацький сценарій авторизації / реєстрації

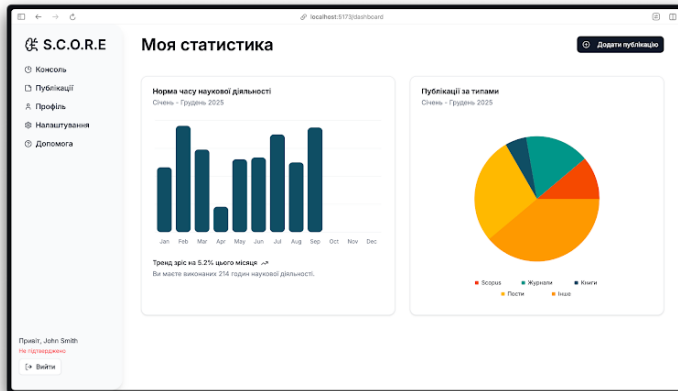

Рис. 3. Персональні віджети: бар-чарт годин за місяцями, пай-чарт типів публікацій, короткі інсайти про тренд

Також у системі передбачено розділ – «Мої публікації». Розділ передбачає таблицю з пошуком, сортуванням, фільтрами, пагінацією. Статуси: approved, pending, failed, rejected. Дії, які можна виконувати із рядка: копіювати назву, перейти до публікації, надіслати на перевірку. Передбачено модальне вікно – «Додати публікацію»: назву, тип, дату, лінк тощо (рис. 4).

С.C.O.R.E.

Мої публікації

Додати публікацію

Консоль

Публікації

Профіль

Налаштування

Допомога

Назва	Тип	Дата	Година	Статус	Дії
Understanding AI: A Comprehensive Guide	scopus	2024-06-15	120	approved	---
Advancements in Machine Learning	wis	2024-05-30	95	pending	---
Data Science in Modern Research	journal	2024-04-10	80	failed	---
Exploring Neural Networks	conference	2024-03-05	60	Дії Скопіювати назву Перейти до публікації Надіслати на перевірку	---
AI Ethics and Society	book	2024-02-25	150		---
Introduction to Deep Learning	other	2024-01-15	70		---
Big Data Analytics	scopus	2023-12-30	110	approved	---
Cloud Computing Fundamentals	wis	2023-11-30	85	rejected	---
Cybersecurity in the Digital Age	journal	2023-10-10	90	approved	---
Blockchain Technology Overview	conference	2023-09-05	75	pending	---
Internet of Things (IoT) Applications	book	2023-08-05	130	approved	---

Привіт, John Smith

Не авторизовано

Вийти

Рис. 4. Розділ у SCORE під назвою Мої публікації

Таким чином, інформаційно-аналітична система SCORE дозволить систематизувати публікаційну активність та наукові здобутки працівників закладів вищої освіти (наукових установ); швидко, надійно та безпечно сформувати рейтинг науково-педагогічного, наукового чи педагогічного працівника; сформувати базу даних наукових публікацій для забезпечення надання інформації під час атестацій, моніторингу, формування загальних рейтингів установ, аналізів тощо, що є особливо важливим для закладів вищої освіти медичної сфери, зі специфічними умовами навчання, наукових установ тощо.

Література:

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.10.2024 № 1485 «Про державну атестацію наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 20.11.2024 р. за №№ 1743/43088, 1744/43089.

2. Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.11.2024 № 1675 «Про забезпечення організації та проведення у 2024–2025 роках державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової та науково-технічної діяльності».

3. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України: <https://mon.gov.ua/news/pidpysano-zakon-pro-pidtrymku-naukovoi-roboty-v-zakladakh-vyshchoi-osvity>

4. Офіційний сайт Верховної Ради України: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/260804.html

ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ СТУДЕНТАМИ-ПРАВНИКАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВІД ВИКЛИКІВ ДО НОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ

Риженко Ірина Миколаївна

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін інституту права
та безпеки,*

*Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

Повномасштабна війна в Україні докорінно змінила суспільні процеси, поставивши перед системою вищої юридичної освіти нові безпрецедентні виклики. Практична підготовка здобувачів вищої освіти, будучи ключовою складовою освітнього процесу, зіткнулася з низкою проблем, які потребують негайного вирішення.

Аналіз законодавства. Практична підготовка студентів спеціальності 081 Право у закладах вищої освіти здійснюється шляхом проходження ними практики на підприємствах, в установах і організаціях. Це може відбуватися на основі укладених договорів між закладом освіти та відповідною організацією або ж у структурних підрозділах самого закладу, що забезпечує таку підготовку. Керівники підприємств, установ та організацій зобов'язані створити належні умови для практики, зокрема, забезпечити дотримання норм охорони праці, техніки безпеки та санітарії. Процес проходження практики здобувачами вищої освіти регулюється чинним законодавством – Законом України «Про вищу освіту» (ст. 51) [1], наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України» [2], стандартами вищої освіти (Стандарт вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [3], Стандарт вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти [4], галузі знань 08 Право, спеціальності 081 Право), а також кожен заклад освіти розробляє власні положення про практичну підготовку, робочі програми практики, навчальні та робочі плани, які конкретизують вимоги до проходження практики для кожної спеціальності.

В умовах воєнного стану проходження практики для студентів спеціальності 081 «Право» ускладнилося. За три роки повномасштабної війни можна визначити наступні проблемні питання, які виникають у процесі організації, проходження та контролю практичної підготовки:

1. **Загроза особистій безпеці.** Ризики, пов'язані з бойовими діями та ракетними обстрілами, унеможливають організацію практики в регіонах, які визначені як зони активних бойових дій або тимчасово окуповані [5].

2. **Зменшення доступних баз практики.** Релокація судових [6] та правоохоронних установ (прокуратури, поліції) до безпечніших регіонів призводить до значного скорочення баз практики, що створює дефіцит місць для студентів. Також, унаслідок масованих атак на державні установи деякі бази практики відмовили у прийманні студентів, що ускладнило організацію практичної підготовки.

3. **Зміна формату навчання.** Перехід на навчання з використанням дистанційних технологій, зокрема й для проходження практики, не завжди дозволяє базам практики забезпечити її якісну організацію, а студентам – отримати повний спектр практичних навичок.

4. **Вимушена міграція студентів.** Міграція студентів із тимчасово окупованих територій та зон бойових дій за кордон або в інші регіони України створює значні виклики для організації їхньої практики. Ця проблема особливо актуальна для релокованих закладів вищої освіти, яким потрібно забезпечити доступ до практичної підготовки для студентів, що залишилися без постійного місця проживання. Станом на 01 серпня 2022 р., згідно з оперативною інформацією МОН, було переміщено (з урахуванням першої хвилі переміщення у 2014 р.) 29 ЗВО та 64 відокремлених структурних підрозділи ЗВО державної, комунальної й приватної форм власності [7, с. 165].

5. **Організація практики для військовослужбовців.** Окремим проблемним питанням є організація проходження практики для студентів, які є військовослужбовцями військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період.

6. **Модифікація освітніх програм.** Виникає потреба в модифікації освітніх програм та навчальних планів з урахуванням викликів воєнного часу.

Для подолання проблем, спричинених воєнним станом, необхідно впроваджувати інноваційні підходи в систему практичної підготовки студентів. Це не просто данина часу, а нагальна потреба, що дозволить зберегти якість освіти та підготувати фахівців, готових до нових викликів.

По-перше, необхідно оновити законодавство, зокрема Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України [2], щоб привести його у відповідність до сучасних реалій. Це передбачає використання актуальної термінології та оновлення механізмів організації практичної підготовки, враховуючи зміни, що відбулися за останні тридцять два роки. Також важливо гармонізувати

нормативно-правові акти з положеннями Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності серед здобувачів освіти» [8].

По-друге, необхідно впроваджувати гнучкі форми практичної підготовки. Згідно зі статтею 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю. У цьому контексті активне використання онлайн-форматів, як-от дистанційні судові засідання, робота з електронними базами даних та документами, дозволить студентам проходити практику, перебуваючи в безпечних регіонах, не втрачаючи при цьому доступу до необхідних матеріалів.

Проблема полягає в тому, що чинне законодавство, зокрема процесуальні кодекси (Цивільний, Кримінальний, Господарський), не надає студентам прямого права брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Це обмежує можливості здобувачів освіти отримати необхідні навички, що особливо відчутно в умовах воєнного стану.

Шляхом вирішення цієї проблеми може бути внесення змін до процесуальних кодексів та Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Ці зміни мають передбачати можливість долучення студентів-правників до судових засідань в онлайн-форматі (як спостерігачів або вільних слухачів) для навчальних цілей. Такий крок дозволить: 1) забезпечити безперервність практичної підготовки в умовах, коли фізична присутність у суді неможлива; 2) надати студентам унікальний досвід роботи із платформою «Електронний суд» в реальному часі, що відповідає сучасним реаліям судочинства; 3) сприяти відкритості та прозорості судової системи, залучаючи майбутніх фахівців до її роботи.

Для подолання проблем, спричинених війною, зокрема вимушеною міграцією студентів та необхідністю організації практики для військовослужбовців, пропонується розвиток юридичних клінік при закладах вищої освіти з використанням дистанційних технологій. Це рішення забезпечить безперервність практичної підготовки та розширить її функціонал.

1. Розширення функціоналу юридичних клінік дозволить студентам здобувати навички в безпечних умовах, надаючи при цьому реальну правову допомогу тим, хто її потребує.

2. Застосування сучасних платформ, таких як Google Meet або Zoom, дає змогу організувати систематичні онлайн-консультації. Це дозволить студентам надавати правову допомогу внутрішньо переміщеним особам, військовослужбовцям та іншим категоріям громадян, які перебувають у різних регіонах України чи за її межами.

Таким чином, студенти здобудуть досвід спілкування з клієнтами та аналізу їхніх правових проблем без фізичного контакту.

3. Юридичні клініки можуть долучитися до волонтерської діяльності. Співпраця з волонтерськими організаціями дозволить надавати правову підтримку у сферах, що є найбільш актуальними під час війни: документування воєнних злочинів, допомога у вирішенні питань соціального захисту та консультування щодо відновлення втрачених документів. Така діяльність дозволяє студентам здобувати цінні практичні навички та відчувати свою соціальну значущість.

4. Моделювання практичних ситуацій. Організація симуляційних занять та «ігор-практикумів», де студенти зможуть відпрацьовувати навички у спеціально створених умовах (наприклад, проведення допитів, складання процесуальних документів).

По-третє, необхідно адаптувати зміст освітніх програм зі спеціальності 081 Право до реалій сьогодення. Слід оновити програми практики, включивши в них дисципліни та завдання, що відображають нові правові пріоритети. Це стосується, насамперед, міжнародного гуманітарного права, воєнного права, питань документування воєнних злочинів, а також захисту прав військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб та інших категорій, які постраждали від збройної агресії. Таке оновлення дозволить студентам здобути актуальні знання та навички, що відповідають реальним потребам суспільства.

Щоб покращити організацію практики в умовах релокації державних установ, Міністерству освіти і науки України варто створити єдиний електронний реєстр баз практики. Ця платформа забезпечить централізовану співпрацю між закладами вищої освіти та потенційними базами практики, зокрема судами, прокуратурою, поліцією та приватними юридичними компаніями. Впровадження такої системи допоможе оперативно відстежувати наявність вільних місць і значно спростить процес пошуку баз практики для студентів.

Таким чином, для ефективного подолання викликів, спричинених воєнним станом, критично важливо модернізувати систему практичної підготовки студентів. Впровадження інноваційних підходів дозволить не лише зберегти високу якість юридичної освіти, але й підготувати фахівців, готових до роботи в сучасних реаліях, тим самим роблячи значний внесок у відновлення правової системи України.

Література:

1. Про вищу освіту : Закон України від 01 лип. 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://surl.li/uhqjjw> (дата звернення: 27.08.2025).

2. Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України : наказ Міністерства

освіти України від 08 квіт. 1993 р. № 93. URL: <https://surl.lt/yptvky> (дата звернення: 27.08.2025).

3. Стандарт вищої освіти України : перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 20 лип. 2022 р. № 644. URL: <https://surl.lu/zysfwm> (дата звернення: 27.08.2025).

4. Стандарт вищої освіти України : другий (магістерський) рівень вищої освіти, галузь знань 08 Право, спеціальність 081 Право : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 20 лип. 2022 р. № 643. URL: <https://surl.li/raojds> (дата звернення: 27.08.2025).

5. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією : Наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 28 лют. 2025 р. № 376. URL: <https://surl.li/wtibnd> (дата звернення: 27.08.2025).

6. Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану : Розпорядження Голови Верховного Суду від 06 берез. 2022 р. № 1/0/9-22. URL: <https://surl.li/vdpoqm> (дата звернення: 27.08.2025).

7. Освіта України в умовах воєнного стану : інформ.-аналіт. зб. / за заг. ред. С. М. Шкарлета. Київ, 2022. 358 с. URL: <https://surl.li/lpzzcn> (дата звернення: 27.08.2025).

8. Про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності серед здобувачів освіти : Закон України від 08 січ. 2025 р. № 4186-IX. URL: <https://surl.li/ywripa> (дата звернення: 27.08.2025).

АКАДЕМІЧНА ПРАВОВА НАУКА: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Скрипнюк Олександр Васильович

*доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії
правових наук України, заслужений юрист України,
віцепрезидент Національної академії правових наук України,
директор Інституту держави і права імені В.М. Корецького
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

В умовах війни найголовнішим завданням юристів-науковців є правове забезпечення перемоги над ворогом. Особливого значення в цих умовах набувають проблеми: національної безпеки і оборони, захисту прав людини та її свобод, здійснення правоохоронної та судової діяльності, вирішення проблем, обумовлених війною у сфері економіки, соціального забезпечення та інших життєво важливих сферах. Розв'язання цих питань потребувало і потребує невідкладного організаційно-правового забезпечення. В умовах воєнного стану всі зусилля спрямовуються на реформування наукової сфери, посилення координації наукових досліджень між академічними установами та університетською наукою. Якщо ми кажемо про академічну юридичну науку то, насамперед, маємо на увазі наукові дослідження, які здійснюються в Національній академії наук України, зокрема в Інституті держави і права імені В.М. Корецького, Інституті економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова, Інституті правотворчості та науково-правових експертиз системи НАН України, Національній академії правових наук України та їх інститутах.

Насамперед була уточнена тематика фундаментальних та прикладних наукових досліджень, тем докторських та кандидатських дисертацій відповідно до нових запитів і завдань.

Якщо казати про Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, то в перші дні і місяці війни були підготовлені ряд документів для органів державної влади, зокрема: обґрунтована правова позиція щодо притягнення керівництва росії до кримінальної відповідальності за розв'язання агресії проти України та злочини проти людяності; підготовлені експертні висновки щодо незаконності проведення російською федерацією «спеціальної воєнної операції» на території України, щодо антиукраїнського проекту федерального закону «Про внесення змін до Федерального закону від 24.05.1999 «Про

державну політику Російської Федерації щодо співвітчизників за кордоном”»; текст проєкту заяви керівництва України щодо погрози Кремля про можливе застосування ядерної зброї проти України; розроблені пропозиції на запит Національної Ради з відновлення України від наслідків війни в частині реформування державного управління та інші матеріали. Було створено Центр досліджень воєнних злочинів та підготовлена для органів державної влади аналітична записка «Розслідування та правосуддя в сфері злочинів воєнної агресії та воєнних злочинів в Україні». Слід зазначити, що подібна науково-аналітична робота здійснюється і в інших юридичних академічних установах.

Протягом років широкомасштабного вторгнення росії Інститутом були проведені наукові полілоги, конференції, круглі столи та інші наукові заходи, присвячені державно-правовим проблемам розвитку України в умовах війни, зокрема: «Конституція України і правове регулювання у державі в умовах воєнного стану», «Право на захист держави», «Рашизм: сучасний варіант варварства (юридичні аспекти проблеми)», «Організаційно-правове забезпечення управлінської діяльності органів публічної влади в умовах воєнного стану», «Воєнні злочини: проблеми кримінально-правової кваліфікації, розслідування та правосуддя», «Юридична наука в умовах протидії іноземній військовій агресії: історія та сучасність», «Захист прав і законних інтересів людини, громадянина та держави в умовах збройної агресії проти України», «Правосуддя під час війни: проблеми розгляду корупційних та воєнних злочинів», «Адміністративне і фінансове законодавство як інструмент правового забезпечення діяльності органів виконавчої влади в умовах війни» та інші.

В умовах війни головним завданням наукових установ стало науково-правове забезпечення досягнення перемоги у війні та післявоєнна відбудова держави. Актуальними та перспективними напрямами наукових пошуків співробітників Інституту стали конституційно-правовий статус та обмеження прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах війни; конституційно-правовий механізм забезпечення правопорядку в умовах воєнного стану; особливості та проблеми функціонування органів публічної влади в умовах воєнного стану; конституційно-правове забезпечення державного суверенітету та територіальної цілісності в умовах війни; конституційно-правове регулювання післявоєнного відновлення України; сутність та природа феномену «правотворча діяльність», її значення у забезпеченні реформування найважливіших сфер життєдіяльності суспільства в умовах воєнного стану.

Особлива увага приділяється правовій допомозі органам державної влади України в умовах воєнного стану, забезпеченні правового та експертного супроводу реалізації стратегії боротьби та захисту української державності, визволення території України від ворога, забезпечення суверенітету, оборони та перемоги над агресором, після воєнної відбудови та розвитку України; питання кліматичної та продовольчої безпеки країни, спричиненими російською агресією проти України; організації та діяльності органів виконавчої влади в умовах війни, взаємодії військових адміністрацій з державними органами та відповідного правового забезпечення управлінської діяльності органів виконавчої влади, взаємодії всіх державних інституцій, спрямованої на перемогу у цій загарбницькій війні.

В межах цієї роботи, зокрема в Інституті держави і права НАН України, проводились дослідження: «Український конституціоналізм в умовах війни та повоєнного відновлення», «Принцип суверенітету у генезисі української державності XX століття», «Правові та політичні засади формування та розвитку української державності: історія, сучасність, перспективи», «Злочини в умовах війни в Україні: проблеми запобігання, криміналізації та реалізації кримінальної відповідальності», «Адміністративно-правове забезпечення функціонування органів виконавчої влади і фінансової сфери України у воєнний та повоєнний період»; «Історичний досвід становлення і розвитку академічних юридичних досліджень в умовах протидії іноземній військовій агресії та сучасність»; «Еколого-правові проблеми в зонах збройних конфліктів», «Захист прав дітей в умовах війни за міжнародним правом та національним законодавством України» «Проблеми правового регулювання цивільних відносин у повоєнній Україні» та інші.

За результатами цих досліджень були підготовлені та видані колективні та індивідуальні монографії: «Правотворення і правотворчість в умовах воєнного стану та миробудівництва», «Low in the conditions of war: issues of theory and practice», «Воєнні злочини: проблеми кваліфікації та призначення покарання», «Глобальні інформаційні, психологічні та гібридні війни: загрози та протидії», «Особливості міжнародно-правового захисту цивільного населення в сучасних збройних конфліктах» та інші.

Важливим в умовах широкомасштабної війни стала підготовка наукових, науково-аналітичних записок та доповідей для органів державної влади. За цей період їх було підготовлено більш п'ятнадцяти таких матеріалів. Найважливішими серед них є: «Підвищення ефективності протидії злочинам, що посягають на національну безпеку», «Розслідування та правосуддя в сфері злочинів воєнної

агресії та воєнних злочинів», «Вдосконалення кримінально-правової охорони державного суверенітету як частина державної політики у сфері протидії злочинності в умовах збройної агресії росії проти України», «Шляхи вдосконалення міжнародно-правового забезпечення продовольчої безпеки України та світу в умовах збройних конфліктів» та інші.

Другим напрямком науково-дослідницької роботи Інституту є правове забезпечення євроінтеграційного поступу України. Війна не призупинила євроатлантичний розвиток України, як і правову науку. Одним із шляхів інтеграції правової науки є впровадження тематики європейської та євроатлантичної інтеграції в тематику наукових досліджень, публікації наших науковців в європейських виданнях, участь здобувачів ступеня доктора філософії у програмах стажування, запровадження сертифікованих програм, вибіркових навчальних дисциплін, розробка програм підвищення кваліфікації для правознавців, фахівців з державного управління та політологів. В цьому контексті здійснювалися дослідження: «Адаптація законодавства до права Європейського Союзу в умовах повоєнного відновлення»; «Українська держава та міжнародне право: виклики війни, проблеми безпеки та перспективи розвитку»; «Концептуальні засади правотворчої діяльності в Україні: ресурсозабезпечення, новації та ризики»; «Правове регулювання аграрних та довкіллевих відносин в умовах подолання наслідків російської агресії та євроінтеграції України»; «Адаптація законодавства України до права ЄС у сфері цифровізації»; «Міжнародно-правові аспекти повоєнного відновлення України за підтримки Європейського Союзу»; «Справедливе суспільство: політико-правова парадигма в умовах європейської інтеграції України»; «Стратегічні пріоритети політико-правового розвитку України в контексті європейської інтеграції» та інші.

За роки широкомасштабної війни здійснено величезну роботу з реформування системи підготовки та атестації наукових кадрів. Оновлені основні напрямки наукових досліджень відповідно до викликів, що постали перед державою. В Інституті був запроваджений новий напрям наукових досліджень «Публічне адміністрування», переглянуті всі науково-дослідні теми, над якими працювали відділи та повністю оновлена тематика дисертаційних досліджень в галузях юридичних та політичних наук, міжнародного права та державного управління.

Системна і наполеглива робота по реформуванню наукової сфери дає свої позитивні результати. За наслідками державної атестації установи за останні п'ять років Інститут держави і права імені В.М.Корецького та Інститут економіко-правових досліджень імені В.К.Макутова отримали найвищу оцінку серед установ НАН України

соціогуманітарного профілю – категорію «А», що відкриває можливість розширення фінансування цих установ, зміцнення їх матеріально-технічної бази.

Ще одним свідченням багатогранної співпраці наукових установ є поглиблення координації наукової діяльності в правовій сфері, посилення співпраці між Інститутом держави і права імені В.М. Корецького НАН України та НАПрН України. Стали системними організація та проведення спільних наукових форумів, видання наукової літератури. Завершується робота над виданням 20-ти томної Великої української юридичної енциклопедії.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-532-0-34>

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ДЛЯ СФЕРИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ

Смерницький Дем'ян Вікторович

доктор юридичних наук, професор,

*завідувач відділу науково-методичної роботи лабораторії
науково-організаційного забезпечення судово-експертної діяльності,
Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний
центр Міністерства внутрішніх справ України
м. Київ, Україна*

Тригубенко Марина Володимирівна

*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник відділу спеціальної підготовки
та підвищення кваліфікації судових експертів лабораторії
науково-організаційного
забезпечення судово-експертної діяльності,
Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний
центр Міністерства внутрішніх справ України
м. Київ, Україна*

Під час повномасштабної війни з росією однією із головних завдань нашої держави є виробництво відповідного сучасного озброєння та його ремонт. Якість робіт з розробки озброєння забезпечується дотримання вимог стандартів, технічних умов та кодексів усталеної практики в яких встановлюються певні норми до засобів військової техніки, його виробництва та експлуатації. Крім того, Україна, прагнучи стати членом НАТО, повинна розробляти стандарти

у військовій сфері максимально наближені до стандартів НАТО з метою забезпечення сумісності технічних засобів, які розробляються та виготовляються в Україні з військовими технічними засобами НАТО гарантуючи тим самим їх взаємозамінність.

Отже, стандартизація відіграє важливу роль у забезпеченні якості військової техніки, що розробляється та її сумісності з технічними засобами НАТО.

Відповідно до Закону України «Про стандартизацію» [1] стандартизація – це діяльність, що полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері.

Стандарт у відповідності до Закону [1] – це нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері.

Технічні умови – нормативний документ, що встановлює технічні вимоги, яким повинна відповідати продукція, процес або послуга, та визначає процедури, за допомогою яких може бути встановлено, чи дотримані такі вимоги.

А кодекс усталеної практики – це нормативний документ, що містить рекомендації щодо практик чи процедур проектування, виготовлення, монтажу, технічного обслуговування або експлуатації обладнання, конструкцій чи виробів [1].

Метою стандартизації в Україні є: забезпечення відповідності об'єктів стандартизації своєму призначенню; керування різноманітністю, застосовність, сумісність, взаємозамінність об'єктів стандартизації; забезпечення раціонального виробництва шляхом застосування визнаних правил, настанов і процедур; забезпечення охорони життя та здоров'я; забезпечення прав та інтересів споживачів; забезпечення безпечності праці; збереження навколишнього природного середовища і економія всіх видів ресурсів; усунення технічних бар'єрів у торгівлі та запобігання їх виникненню, підтримка розвитку і міжнародної конкурентоспроможності продукції.

Отже, підготовка висококваліфікованих фахівців із стандартизації особливо для сфери оборони є пріоритетним напрямом науково-педагогічної діяльності.

Згідно Закону України «Про вищу освіту» вища освіта це – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих

у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти [2].

У відповідності до ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» науково-педагогічна діяльність визначена, як педагогічна діяльність в університетах, академіях, інститутах та закладах післядипломної освіти, що пов'язана з науковою та (або) науково-технічною діяльністю [3].

Науково-педагогічна діяльність у сфері стандартизації регламентується законами України «Про освіту» [4], «Про вищу освіту» [2], «Про наукову і науково-технічну діяльність» [3], «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [5], «Про стандартизацію» [1], «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» [6], «Про захист прав споживачів» [7], «Про охорону навколишнього природного середовища» [8], «Про екологічний аудит» [9], «Про метрологію та метрологічну діяльність» [10], іншими нормативно-правовими актами щодо педагогічної та науково-технічної діяльності.

Сфера стандартизації має міжгалузевий характер. До складових елементів сфери стандартизації можна віднести: розроблення стандартів, кодексів усталеної практики, технічних умов, проведення визначеними суб'єктами (як державними, так і недержавними) відповідних випробувань (попередніх, приймальних, державних тощо), сертифікацію продукції.

Враховуючи міжгалузевий характер сфери стандартизації вона вимагає залучення для роботи фахівців різного профілю як технічних спеціальностей, юристів, фахівців в сфері екології, сертифікації, фахівці сфери метрології.

Отже, як ми можемо бачити сфера стандартизації вимагає залучення технічних фахівців (фахівців в сфері екології тощо) для визначення та встановлення у нормативних документах необхідних технічних (екологічних тощо) параметрів, які повинні додержуватися виробники продукції з метою забезпечення безпечності та якості продукції. Також, фахівців з метрологічного забезпечення з метою додержання при виготовленні військової техніки точності заданих розмірів складових деталей та відповідних фахівців з правознавства з метою належного формування нормативних документів.

Таким чином, підготовка фахівців в сфері стандартизації повинна бути комплексною. Програма підготовки має включати системний підхід з надання поглиблених знань з стандартизації, сертифікації, метрології, екологічної безпеки та правознавства.

Література:

1. Про стандартизацію : Закон України від 5 червня 2014 року № 1315-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 31, ст. 1058.
2. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 37–38, ст. 2004.
3. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016, № 3, ст. 25.
4. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38–39, ст. 380.
5. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15 січня 2015 року № 124-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 14, ст. 96.
6. Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції : Закон України від 2 грудня 2010 року № 2735-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 21, ст. 144.
7. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 року № 1023-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1991. № 30, ст. 379.
8. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1991. № 41, ст. 546.
9. Про екологічний аудит : Закон України від 24 червня 2004 року № 1862-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004, № 45, ст. 500.
10. Про метрологію та метрологічну діяльність : Закон України від 5 червня 2014 року № 1314-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 30, ст. 1008.

ОСВІТА БЕЗ БАР'ЄРІВ: ІНКЛЮЗИВНІ ПРАКТИКИ ТА ІННОВАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тимчишин Андрій Михайлович

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри права та гуманітарних дисциплін,
Івано-Франківська філія Університету «Україна»
м. Івано-Франківськ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-9591-8273>*

Тимчишин К. В.

*викладач-методист,
Івано-Франківський фаховий коледж
Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Івано-Франківськ, Україна*

Повномасштабна війна в Україні стала потужним чинником трансформації системи вищої освіти. В умовах воєнних викликів саме інклюзивна освіта постає однією з найбільш вразливих сфер, адже кількість здобувачів з особливими освітніми потребами стрімко зростає: це поранені військовослужбовці, цивільні, особи з посттравматичними стресовими розладами, внутрішньо переміщені здобувачі та викладачі закладів освіти. Метою даної доповіді є аналіз сучасного становища вищої освіти України під час воєнного стану з фокусом на інклюзивність, виявлення ключових викликів та окреслення перспектив розвитку.

Вища освіта України в умовах воєнного стану зіштовхнулась із безпрецедентними викликами, які навіть після трансформацій, спричинених пандемією, вимагали швидких, нестандартних і, водночас, ефективних рішень. Війна зумовила масове переміщення здобувачів та професорсько-викладацького складу, що призвело до порушення сталості освітнього процесу. За даними Н. Іваненко, переміщення охопило 131 заклад вищої освіти, майже 91 000 здобувачів і 11 000 викладачів; 63 університети було суттєво пошкоджено або зруйновано, а фінансування наукових досліджень скоротилося на 60–80 % залежно від напрямку [1, с. 14]. Разом з тим, аналіз Л. Ілійчук засвідчує, що Міністерство освіти і науки та Державна служба якості освіти України забезпечують адаптацію нормативної бази та механізмів гарантії якості навіть у надзвичайно складних

умовах [2, с. 88]. Це формує основу для мінімізації втрат та пошуку нових моделей освітнього розвитку.

Інтенсивні воєнні дії, на превеликий жаль, зумовили зростання кількості осіб з особливими освітніми потребами. Таким чином інклюзивна освіта опинилася у фокусі воєнних викликів. У відповідь UNICEF ініціював «Перший національний урок з інклюзії», у якому взяли участь близько 160 000 дітей з інвалідністю через платформу EdEra за підтримки МОН України [3, с. 5]. Дослідження С. Баченка, І. Штулера та О. Баула акцентує увагу на соціальній відповідальності університетів у період війни: саме інклюзія, впровадження гнучких освітніх програм і використання дистанційних технологій забезпечують рівний доступ до навчання [4, с. 112]. У цих умовах інклюзивна освіта набуває статусу не лише освітнього, а й важливого соціально-підтримувального інструменту.

Війна стимулювала пошук нових освітніх рішень для підтримки здобувачів. Гібридні та дистанційні формати стали домінуючими, відкривши шлях до інновацій. Яскравим прикладом є діяльність Svitlo School (2022–2025) – благодійної онлайн-школи для дітей, які постраждали від війни. Ініціатива пропонує безкоштовні уроки англійської від волонтерів, програми з розвитку Soft Skills, систему наставництва, а також створює освітні простори навіть у бомбосховищах [5, с. 36]. Подібні практики демонструють, що інновації в освіті можуть стати фундаментом забезпечення рівних можливостей у кризових умовах.

Вивчення зарубіжних практик показує, що університети можуть виступати центрами суспільної стабільності навіть у період збройних конфліктів. У дослідженні «Coping with adversity...» доведено, що здобувачі освіти застосовують стратегії «shared resilience», поєднуючи адаптовані методики навчання, гнучке оцінювання та систему підтримки [6, с. 59]. У своїй праці М. Гладченко зазначає про важливість активізацію міжнародної співпраці: частка наукових статей з іноземними співавторами в університетах зросла до 32,2 %, а в установах НАН України – до 40,8 % [7, с. 22]. Водночас досвід Ізраїлю та Балканських країн доводить, що університети можуть відігравати провідну роль у зміцненні соціальної згуртованості та забезпеченні національної стійкості.

Щодо перспектив розвитку вищої освіти України, цілком очевидно, що відбудова освітньої системи неможлива без пріоритетизації інклюзії. За даними UNESCO, для відновлення наукової інфраструктури Україні необхідно понад 1,21 млрд доларів; зруйновано чи пошкоджено понад 1 443 наукових об'єкти, а понад 10 429 науковців були змушені покинути свої робочі місця [8, с. 3]. Формування

національної моделі інклюзивної освіти має стати основою освітньої стійкості, де університети виступатимуть не лише центрами знань, а й осередками соціальної підтримки для всіх категорій здобувачів освіти. Таким чином, освіта розглядається як невід’ємний елемент стратегії державної безпеки та післявоєнної відбудови.

Система вищої освіти України переживає безпрецедентні випробування, попри це, розвиток інклюзивної освіти, цифровізація, міжнародна співпраця та пошук інноваційних практик формують підґрунтя для відновлення й забезпечення довгострокової стійкості. Інклюзія в сучасних умовах стає не лише освітнім пріоритетом, а й ключовим фактором майбутньої стратегії розвитку української освіти та науки.

Аналіз сучасних практик дозволяє висловити кілька перспективних, на нашу думку, рекомендацій:

1. Розробка національної стратегії інклюзивної освіти у воєнний та повоєнний період, яка має передбачати єдині стандарти доступності, цифровізації та психологічної підтримки.

2. Створення центрів підтримки інклюзивності: при кожному ЗВО доцільно мати структурний підрозділ, який би займався адаптацією освітнього процесу для здобувачів з особливими освітніми потребами (фізичними й психологічними).

3. Активніше залучення креативного інтелекту (AI) для персоналізації навчання, автоматизованого перекладу, генерації адаптованих матеріалів для студентів з вадами зору чи слуху.

4. Міжнародна інтеграція, що передбачає розширення участі України у програмах Erasmus+, Horizon Europe, UNICEF, UNESCO із фокусом на інклюзивні практики.

Подальший розвиток вищої освіти в Україні має ґрунтуватися на створенні національної стратегії інклюзивності, інституціоналізації університетських центрів підтримки, активному використанні креативного інтелекту для персоналізації навчання, міжнародній інтеграції та підготовці викладачів до роботи з новими категоріями здобувачів. Освіта повинна розглядатися не лише як сфера знань, а й як стратегічний ресурс безпеки та відбудови держави. Реалізація цих кроків сприятиме формуванню освітнього середовища, яке не лише відповідає на виклики війни, а й закладає основу для справді інноваційної та безбар’єрної вищої школи майбутнього.

Література:

1. Ivanenko N. Challenges of Ukrainian Higher Education in Times of War. Oxford University Press, 2024. P. 12–28.

2. Ілійчук Л. Українська освіта в умовах війни: нові виклики. Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника, 2023. С. 85–92.
3. UNICEF. First National Inclusive Lesson Initiative. EdEra, 2024. 12 p.
4. Batchenko S., Shtuler I., Baula O. Social responsibility of inclusive education during wartime. *Journal of Social Sciences*. 2023. № 4. P. 108–118.
5. Svitlo School. Educational projects for children affected by war. Annual Report, 2023. P. 30–40.
6. Resilience Mechanisms. Coping with adversity in Ukrainian universities. Lviv University Press, 2025. P. 55–64.
7. Hladchenko M. International collaboration and academic resilience in Ukraine. *Higher Education Review*. 2025. № 2. P. 18–26.
8. UNESCO. Report on recovery needs of Ukrainian scientific infrastructure. AP News, 2023. P. 1–6.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-532-0-36>

ПРИЙНЯТТЯ НА РОБОТУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В УКРАЇНІ

Тищенко Олена Володимирівна

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Науково-педагогічна діяльність – це той вид діяльності, який накладає на особу, яка прагне займатися викладацько-дослідницькою роботою особливі професійні вимоги, оскільки відбувається реалізація особи у двох дуже суспільно-значущих сферах: педагогічній та науковій. Приєднання України у 2005 році до Болонського процесу спонукало до оновлення підходів щодо діяльності науково-педагогічних працівників. Насамперед, виникла потреба переглянути і адаптувати до вимог сьогодення законодавчо-визначені підходи щодо добору науково-педагогічних працівників як особливої категорії працівників, які здійснюють надзвичайно важливу державницьку

функцію у сфері освіти та науки. Як слушно наголошували автори монографічного дослідження «Актуальні питання реформування освіти в Україні» (за ред. С. Л. Лондара), на законодавчому та підзаконному рівнях нормативно-правового регулювання визначено основні напрями державної політики у сфері підготовки й атестації наукових і науково педагогічних кадрів; закладено правові основи підготовки наукових кадрів. Нагальним стало суворе дотримання чесності і етичної культури в освітянській і науковій галузях [1]. Дійсно, перед державою і суспільством постало завдання побудови нової європейсько-орієнтованої освітянської моделі в Україні, яка б відповідала вимогам сьогодення.

У п. 4 ст. 1 Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII (у редакції станом на 01.06.2025 р.) записано: «викладацька діяльність – діяльність, яка спрямована на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та/або фізичних якостей здобувачів освіти (лекція, семінар, тренінг, курси, майстер-клас, вебінар тощо), та яка провадиться педагогічним (науково-педагогічним) працівником, самозайнятою особою (крім осіб, яким така форма викладацької діяльності заборонена законом) або іншою фізичною особою на основі відповідного трудового або цивільно-правового договору» [2]. Тож, цілком логічно, що до занять цим видом професійної діяльності мають допускатися орієнтовані на гуманістичні цінності суспільства та належно підготовлені фахівці, здатні виконувати функції науково-педагогічного працівника. Відповідно до п. 25 ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. № 848-VIII (у редакції станом на 09.04.2025 р.), «науково-педагогічний працівник – вчений, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, відповідно до трудового договору (контракту) в університеті, академії, інституті професійно провадить педагогічну та наукову або науково-педагогічну діяльність та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації у випадках, визначених законодавством» [3].

Вагомим мірилом подальшої високопрофесійної діяльності науково-педагогічних працівників повинен бути ретельний добір цієї категорії працівників на основі конкурсу. Згідно п. 7 ст. 55 Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII (у редакції станом на 01.06.2025 р.): «Науково-педагогічні працівники призначаються на посади за результатами конкурсного відбору, порядок проведення якого затверджується вченою радою закладу вищої освіти» [4]. Згідно Рекомендацій щодо проведення конкурсного відбору при заміщенні

вакантних посад науково-педагогічних працівників та укладання з ними трудових договорів (контрактів), затверджених Наказом Міністерства освіти науки України 05.10.2015 р. № 1005 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України 26.11.2015 р. № 1230) (далі – Рекомендації щодо проведення конкурсного відбору при заміщенні вакантних посад науково-педагогічних працівників), відповідно до частини одинадцятої статті 55 Закону України «Про вищу освіту» вищі навчальні заклади мають розробити Порядок проведення конкурсного відбору при заміщенні вакантних посад науково-педагогічних працівників та укладання з ними трудових договорів (контрактів). Також рекомендується враховувати, що конкурсний відбір проводиться на засадах: відкритості, гласності, законності, рівності прав членів конкурсної комісії, колегіальності прийняття рішень конкурсною комісією, незалежності, об'єктивності та обґрунтованості рішень конкурсної комісії, неупередженого ставлення до кандидатів на зайняття вакантних посад науково-педагогічних працівників [5]. Разом з тим, слід звернути увагу, що в процесі розробки у закладах вищої освіти положень, які регулюють порядок проведення конкурсного відбору при заміщенні вакантних посад науково-педагогічних працівників та укладання з ними трудових договорів (контрактів), необхідно чітко дотримуватися вимог чинного законодавства, не допускаючи погіршення становища науково-педагогічних працівників. Щодо цього питання, слід погодитися з науковицею К. Поповою-Коряк, яка досліджуючи особливості реалізації права на працю науково-педагогічних працівників вказує, що «реалізація автономії ВНЗ через можливість самостійно розробити і прийняти своє Положення про обрання за конкурсом науково-педагогічних працівників має протилежні до мети освітньої реформи наслідки у вигляді погіршення становища основних суб'єктів науково-педагогічної діяльності – науково-педагогічних працівників» [6]. Стосовно проблематики реалізації конкурсного заміщення посад науково-педагогічних працівників, заслуговує на увагу точка зору дослідника Ю. Скиби, який, вивчаючи вітчизняні практики працевлаштування науково-педагогічних працівників в умовах кадрової автономії університету, констатує, що на різних етапах конкурсного відбору у досліджуваних університетах виявлені певні відмінності, зокрема у вимогах до науково педагогічного стажу претендентів, процедурі перевірки документів поданих на конкурс, розгляді документів конкурсною комісією, обговоренням кандидатури на засіданні структурного підрозділу, наявності публікацій у наукометричних базах тощо [7]. Тобто, виникає питання, де межа у встановленні критеріїв

допуску до занять науково-педагогічною діяльністю і чи не буде тут підстава для суб'єктивізму і заангажованості.

Як засвідчує практика, порушення трудових прав науково-педагогічних працівників також відбувається у частині безальтернативної повсемісної відмови закладів вищої освіти від укладання безстрокових трудових договорів з цією категорією працівників, що порушує їх право на працю. Особливо це питання гостро постає в умовах поступового вилучення з законодавства про працю контракту як виду трудового договору і заміни його строковим трудовим договором. До речі, у останньому Проекті Трудового кодексу України контракт як вид трудового договору теж відсутній. У зв'язку з цим, виникає питання, чи доцільно у сучасних умовах відмовлятися від контракту як особливого виду трудового договору при прийнятті на роботу науково-педагогічних працівників? При цьому, слід пам'ятати, що свого часу впровадження у 2003 р. контрактної форми прийому на роботу керівників вищих навчальних закладів дозволило зробити більш демократичною і прозорою процедуру наймання та продовження термінів контрактів, враховуючи думку трудових колективів та органів місцевої виконавчої влади. Загалом все це сприяло підвищенню відповідальності керівників навчальних закладів за стан справ у навчальних закладах, залученню до керівництва молодих перспективних докторів наук, професорів [8].

Ураховуючи вищезазначене, варто підсумувати, що правове регулювання прийняття на роботу науково-педагогічних працівників в Україні потребує подальшого осучаснення і, відповідно, перебуває на стадії активного реформування. Водночас, запровадження новітніх підходів має відбуватися з урахуванням гуманістичних, людиноцентричних цінностей, які покладені в основу сучасного освітянського законодавства провідних країн європейської спільноти. Лише за таких умов добір науково-педагогічних працівників буде системним, цивілізованим і демократичним.

Література:

1. Актуальні питання реформування освіти в Україні : монографія / за ред. С. Л. Лондара ; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2018. 246 с. URL. 2018_MONOGRAFIYA_2018_Aktualni-pitannya-reformuvannya-osviti-v-Ukrayinipdf.pdf
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1556-18#Text>

5. Рекомендації щодо проведення конкурсного відбору при заміщенні вакантних посад науково-педагогічних працівників та укладання з ними трудових договорів (контрактів): затверджені Наказом Міністерства освіти науки України 05.10.2015 р. № 1005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1005729-15#Text>

6. Попова-Коряк К. Особливості реалізації права на працю науково-педагогічних працівників: сучасність і перспективи правового регулювання крізь призму міжнародних стандартів прав людини. *Підприємство, господарство і право*. № 11. 2017. С. 79–84. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/11/17.pdf>

7. Скиба Ю. Працевлаштування науково-педагогічних працівників в умовах кадрової автономії університету: вітчизняні практики. *Educological discourse*. 2021. № 3 (34). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731028/2/866-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-2679-1-10-20211001.pdf>

8. Про стан забезпечення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах педагогічними та науково-педагогічними кадрами: рішення Колегії Міністерства освіти і науки України від 03.07.2003 № 7/1-18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1-18290-03#Text>

СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Трушляков Євген Іванович

*доктор технічних наук, професор, відмінник освіти України,
заслужений працівник освіти України, ректор,
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Дубинський Олег Юрійович

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
проректор з науково-педагогічної роботи, економічних,
юридичних та соціальних питань,
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Сучасна вища освіта є ключовим чинником формування людського капіталу, що визначає конкурентоспроможність держави на міжнародній арені. В умовах глобалізації, інтеграційних процесів та швидкого технологічного прогресу система вищої освіти стикається з численними викликами, які вимагають адаптації, інноваційного підходу та стратегічного планування. Україна, як частина європейського освітнього простору, перебуває в постійному пошуку ефективних моделей розвитку, що враховують і глобальні тенденції, і специфіку регіональних потреб.

Глобальні виклики, зокрема цифровізація, трансформація структури ринку праці, міжнародна мобільність студентів і викладачів, висувають перед українськими університетами завдання модернізації освітніх програм, інтеграції сучасних технологій у навчальний процес і забезпечення високих стандартів академічної доброчесності. Паралельно регіональні чинники, такі як соціально-економічні диспропорції, демографічні зміни та наслідки військових конфліктів, ускладнюють процес реформування системи вищої освіти. У цьому контексті Г. Г. Тараненко та Н. В. Кукіна слушно акцентують увагу на необхідності перегляду парадигми сучасної вищої освіти, що обумовлено сукупністю зазначених чинників [1, с. 761], зокрема й названими нами вище.

Цілком логічно, що сучасна вища освіта в Україні перебуває на етапі динамічних змін, спричинених і внутрішніми реформами,

і зовнішніми викликами глобального та регіонального характеру. Ці виклики охоплюють широкий спектр питань, серед яких адаптація до стандартів Європейського простору вищої освіти, інтеграція інноваційних технологій у навчальний процес, забезпечення академічної доброчесності, а також реагування на соціально-економічні та геополітичні зміни.

Безперечно, законодавча база є фундаментом для реформування системи вищої освіти. Прийняття Закону України «Про вищу освіту» у 2014 році [2] стало важливим кроком у напрямі приведення національної системи до європейських стандартів. Закон закріпив автономію закладів вищої освіти (ЗВО), що дозволило університетам самостійно визначати освітні програми, формувати кадрову політику та розпоряджатися фінансовими ресурсами. Крім того, було запроваджено Національну рамку кваліфікацій, яка забезпечує прозорість та узгодженість освітніх рівнів із європейськими стандартами.

Однак, попри прогресивність законодавства, його імплементація стикається з низкою проблем. Зокрема, обмеженість фінансування залишається однією з головних перешкод для повноцінної реалізації автономії ЗВО. Брак ресурсів ускладнює модернізацію матеріально-технічної бази університетів, впровадження новітніх технологій та підвищення кваліфікації викладацького складу. На цей аспект зосереджують свою увагу багато дослідників, зокрема В. О. Пашков, який акцентує на тому, що українські реалії щодо університетської автономії стикаються з адміністративними та фінансовими труднощами [3, с. 83]. У Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки Міністерство освіти і науки України також відзначає, що рівень фінансової автономії залишається найнижчим (46%) через такі чинники, як обмежена здатність закладів отримувати кредити, самостійно розпоряджатися залишками коштів, володіти нерухомим майном, а також через законодавчі обмеження щодо переліку напрямів використання фінансів, включно з власними надходженнями. Крім того, існують обмеження щодо внутрішнього перерозподілу коштів за ініціативою самого закладу [4].

Доцільно вказати, що одним із ключових напрямів, який відкриває широкі можливості для інтеграції до Європейського простору вищої освіти, є забезпечення мобільності студентів і викладачів через програми академічного обміну, такі як Erasmus+. Ці ініціативи сприяють підвищенню конкурентоспроможності українських ЗВО на міжнародному рівні та адаптації освітніх програм до вимог ринку праці.

Водночас міжнародна співпраця стикається з проблемою «відтоку мізків». Значна кількість талановитих студентів і молодих науковців

обирає навчання або роботу за кордоном через вищий рівень заробітної плати, кращі умови праці та перспективи кар'єрного зростання. Для вирішення цієї проблеми необхідно створювати умови для залучення молодих спеціалістів до роботи в Україні, що включає підвищення конкурентоспроможності національних університетів і розвиток інноваційної інфраструктури. У цьому аспекті варто погодитися із позиціями М. Антонівської та Н. Сарновської, які зазначають, що для забезпечення ефективного виконання українською вищою освітою її ключових завдань необхідно здійснити її модернізацію, враховуючи сучасні глобальні тенденції розвитку освіти у широкому соціально-економічному контексті [5, с. 216]. Це повинно набути особливого значення у поствоєнний період.

Натомість, одним із найбільших викликів для сучасної системи вищої освіти є цифровізація навчального процесу. Спочатку пандемія COVID-19, а згодом повномасштабне вторгнення країни-агресора, продемонстрували необхідність швидкого переходу до дистанційного навчання, що стало серйозним випробуванням для багатьох українських ЗВО. Відсутність належної технічної бази, недостатній рівень цифрової грамотності викладачів і студентів, а також нерівний доступ до Інтернету в регіонах стали основними проблемами цього процесу. Тому, на законодавчому рівні необхідно забезпечити підтримку цифровізації через стимулювання інвестицій у розвиток ІТ-інфраструктури університетів. Крім того, важливим кроком є впровадження курсів цифрової грамотності для викладачів і студентів, а також створення відкритих онлайн-платформ для доступу до освітніх матеріалів.

Окрім того, забезпечення академічної доброчесності є також одним із пріоритетних завдань реформування вищої освіти в Україні. Проблема плагіату, корупції та інших проявів недоброчесності підриває довіру до дипломів українських ЗВО і на національному, і на міжнародному рівнях. У цьому контексті важливим є впровадження ефективних механізмів контролю за дотриманням принципів доброчесності. Законодавчі ініціативи, спрямовані на боротьбу з академічною недоброчесністю, включають обов'язкову перевірку дипломних робіт на плагіат та створення незалежних органів контролю якості освіти. Проте важливим залишається формування культури доброчесності серед студентів і викладачів через інформаційні кампанії та освітні заходи.

Соціально-економічна нестабільність та воєнний стан в Україні, спричинений військовою агресією з боку РФ, суттєво впливають на систему вищої освіти. Багато університетів зіткнулися з проблемою переміщення через окупацію територій, руйнування тощо, що призвело

до втрати матеріально-технічної бази та скорочення кількості студентів. Крім того, важкий економічний стан держави, яка відстоює свою незалежність та територіальну цілісність, обмежує можливості державного фінансування освіти, що змушує університети шукати альтернативні джерела доходу. У цьому контексті важливим є розвиток державно-приватного партнерства, залучення грантів міжнародних організацій та стимулювання інвестицій у сферу освіти. Також необхідно забезпечити підтримку студентів із соціально незахищених верств населення через стипендіальні програми та інші форми соціальної допомоги.

Відтак, можемо констатувати, що розвиток сучасної вищої освіти в Україні є складним і багатограним процесом, який потребує системного підходу та скоординованих дій усіх зацікавлених сторін. Успішне реагування на глобальні та регіональні виклики можливе лише за умови удосконалення законодавчої бази, активізації міжнародної співпраці, впровадження інноваційних технологій і забезпечення академічної доброчесності. Попри існуючі труднощі, Україна має значний потенціал для розвитку конкурентоспроможної системи вищої освіти, яка відповідатиме сучасним вимогам і сприятиме інтеграції країни до світового освітнього простору.

Література:

1. Тараненко Г. Г., Кукіна Н. В. Сучасні виклики та тенденції розвитку вищої освіти України в контексті глобальних трансформацій: теоретико-методологічний аналіз. *Вісник науки та освіти. Серії : Філологія, культура і мистецтво, педагогіка, історія та археологія, соціологія*. 2023. № 2(18). С. 761–778.
2. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37–38. Ст. 2004.
3. Пашков В. О. Криза системи вищої освіти у сучасній Україні у контексті викликів національній безпеці. *Стратегічна панорама*. 2021. № 1–2. С. 80–93.
4. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки: Міністерство освіти і науки України. Київ. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>
5. Antonivska Maryna, Sarnovska Natalia. Global Trends and Challenges in Higher Education Development: Implications for Ukraine. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2021. Вип. 7. С. 213–224.

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІСТЬ УНІВЕРСИТЕТІВ ТА НАУКОВИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Філіпович Мирослава Богданівна

кандидат історичних наук, доцент,

Почесний професор Балтійського науково-дослідного інституту

проблем трансформації економічної сфери, м. Рига,

Латвійська Республіка,

доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності,

Академія рекреаційних технологій і права

м. Луцьк, Україна

Освіта як в Україні, так і у світі переживає одну з найглибших трансформацій за останні десятиліття, а можливо і століття. Те, що було напрацьовано віками і розвивалося еволюційно протягом століть, від Давньої Греції, в основі якої лежало афінська система – формування високої духовної культури, гармонійної людини, через епоху Відродження – школи гуманістичного спрямування – до сучасної техногенної освіти. Цьому сприяє не лише новітні технології, а й зміна суспільних очікувань, ринку праці та глобальних викликів. Для України ще й повномасштабна війна – це шанс не просто відновити, а перезаснувати систему вищої освіти. Україна здатна стати прикладом для світу – як країна, що перетворила трагедію на шанс, а знання – на силу відновлення. Адже, якби це не жорстко звучало, війни це ще й передвісники радикальних цивілізаційних змін і потрясінь.

Однієї із констант на які потрібно дати відповідь щодо **структури** освіти – освіта для навичок, чи для знань? Чи дійсно потрібно ставати перед такою дилемою, чи варто все таки створювати симбіоз – не вибір між знанням і навичками, а створювати певну нову освітню архітектуру, де знання – це фундамент, а навички – інструменти. Тобто вища школа повинна ґрунтуватися на трьох складових – історії фаху, розуміння матеріалу та володіння технікою. У технократичному суспільстві, де рішення приймаються на основі даних, алгоритмів і технічних знань, історія відіграє парадоксально важливу, але часто недооцінену роль. У той час як технократія наголошує на ефективності, логіці та рішеннях, орієнтованих на майбутнє, історія нагадує нам, що прогрес без пам'яті небезпечний. Без історичної обізнаності технократичні рішення ризикують виявитися аісторичними та соціально глухими. Тому, сьогодні особливо важливо пам'ятати, що у технократичному суспільстві історія слугує совістю, контекстом і культурним якорем,

який запобігає дегуманізації прогресу. В іншому випадку ми перейдемо до «технотронного суспільства» Збігнева Бжезінського, який говорив про перехід до потенційно контрольованого суспільства, де технології та еліта можуть подавити традиційні цінності, але без акценту на роль історії як «совісті» чи «якоря» [1].

Базовий рівень освіти – це практичні навички, доступні широкому загалу, а вищий – це глибоке знання, доступне тим, хто має інтелектуальну мотивацію, здатність до абстрактного мислення і стратегічного бачення. Це дозволить сформувати нову модель освіти – освіта як фільтр і як ліфт. Де базовий рівень – освіта як інструмент. Навички: цифрова грамотність, комунікація, управління часом, фінансова грамотність. Формати: онлайн-курси, практичні тренінги, симуляції. Мета: швидка адаптація до ринку, самозабезпечення, базова соціальна мобільність. Фільтр – не кожен проходить далі за базовий рівень. Це не про дискримінацію, а про природний відбір за інтелектуальними запитами. Ліфт – той, хто хоче і здатен, має змогу піднятися вище, в зону елітарного знання, де формується не просто професіонал, а мислитель, творець, стратег. Вищий рівень – освіта як сенс. Знання: філософія, етика, історія ідей, системне мислення, метанаука. Формати: семінари, менторство, дослідницькі школи, інтелектуальні клуби. Мета: формування лідерів думок, архітекторів майбутнього, носіїв культурного коду.

Така *модель освіти* дозволить університетам трансформуватися в двошарові структури: базові школи навичок + елітарні академії знань. А держава може інвестувати в базовий рівень як соціальну стабільність, а вищий – як стратегічний ресурс і як результат суспільство отримує не просто освічених людей, а інтелектуальну еліту, яка не відірвана від реальності. Це модель, яка може працювати в Україні, для якої особливо гостро постане потреба особах які мають і навички, і стратегічне мислення. Ми не маємо будувати освіту, яка просто навчає. Ми маємо створити систему, яка пробуджує, відбирає, піднімає. Бо лише ті, хто мислить глибоко, можуть вести далеко.

Ще однією дилемою яка вже стоїть перед освітянами-педагогами є те, що сучасний здобувач освіти – це не просто студент, це людина в посттравматичному, цифровому, гібридному світі. Тому *форма навчання* має відповідати цій реальності та базуватися на трансформаційній педагогіці, тобто включати процес набуття знань, а не лише їх осмислення чи застосування і має бути доступною для людини, яка ще не має інтелектуального фундаменту, але має потенціал, створювати умови для їх набуття – м'яко, природно, з повагою до темпу і стилю кожного.

Активно розвиваються або мають потенціал такі форми навчання як:

- Освітні екосистеми замість університетів. Людина навчається в різних місцях: онлайн-курси, менторські програми, стажування, хакатони. Усе це формує персоналізовану траєкторію, а не стандартний диплом.

- Мікроосвіта та модульність. Замість 4–6 років навчання – короткі інтенсиви, які дають конкретну навичку. Наприклад, курс з UX-дизайну, етики ШІ або управління креативними командами.

- Освіта через практику. Навчання в реальних проєктах, стартапах, соціальних ініціативах. Теорія – лише як інструмент, а не як основа.

- Інтелектуальні клуби та спільноти. Люди об'єднуються навколо ідей, читають, дискутують, створюють. Це іноді ефективніше за лекції в аудиторії.

- Освіта як гра. Гейміфікація, симуляції, рольові сценарії – все, що активує мислення, а не просто запам'ятовування.

Таким чином, основними напрямками в освітній сфері, у яких відбувається трансформація є:

1. Перехід від диплома до навичок, адже все більше роботодавців орієнтуються не на диплом, а на конкретні *hard i soft skills*. Онлайн-курси, сертифікати, буткемпи – стають альтернативою традиційній освіті.

2. Цифровізація навчання: гібридні та дистанційні формати стали нормою, особливо після пандемії. Використання ШІ, віртуальної реальності, адаптивного навчання – змінює саму суть освітнього процесу.

3. Переосмислення змісту: замість накопичення знань – акцент на критичне мислення, креативність, емоційний інтелект. Освіта стає більш міждисциплінарною: наприклад, поєднання ІТ з гуманітарними науками.

4. Глобалізація і мобільність: студенти навчаються в кількох країнах, університети створюють спільні програми. Англійська мова стає домінуючою в академічному середовищі.

5. Тісніший зв'язок з ринком праці: університети співпрацюють з бізнесом, створюють інкубатори, стартап-лабораторії. З'являються нові спеціальності, яких не було 5 років тому – наприклад, етичний дизайнер ШІ або менеджер сталого розвитку.

Але за такими викликами криється і певна загроза, перш за все якості освіти, оскільки епоха коротких курсів не забезпечує академічну глибину [2, с. 30]. Так само неоднозначною є відповідь – чи варто уникати комерціалізації вищої освіти. Чимало країн (Австрія, Болгарія) відмовилися від екзаменаційних випробувань під час вступу як елементу рівного доступу до якісної освіти, лишивши лише платну

форму навчання, та можливість отримувати стипендії під час навчання. В Україні як раз це питання на часі, адже війна вичерпує державні ресурси на утримання державних закладів, особливо наукових та вищих освітніх, у той же час у нас не розвинута система надання стипендій, на відмінну від системи отримання – тут у нас є і державні, і соціальні. Стипендії мають бути лише освітні, за якість знань, а не через форми навчання чи соціальний статус.

Щодо наукових установ, то в Україні вони як і освітні заклади існують у державній, комунальній та приватній формах власності і мають рівні права щодо наукової діяльності. Однак і перед ними стоїть ряд викликів [3; 4; 5]:

- Автономія і правовий статус наукових установ – хоча така правова база надає потенцій для самостійності, але у реальності автономія дуже часто залишається декларативною.

- Структурні виклики та дискримінація університетської науки. В університетах часто домінує внутрішня кастова система та дискримінація перспективних науковців, а оцінка університетської науки як дрібного середньостатистичного вимірювання ускладнює підтримку дійсно продуктивних напрямів.

- Інфраструктура, співпраця і технологічна відсталість. Фінансування, обладнання, кадровий ресурс – усе на низькому рівні. Відсутність культури співпраці та координації між науковими установами, університетами й бізнесом також значною мірою сповільнює розвиток інновацій.

- Інституційна слабкість та інформаційна прозорість ускладнює самоідентифікацію установ та їхнє позиціонування у публічному просторі, що важливо для екзистенційного самоусвідомлення.

- Філософський контекст і самосприйняття – у науковій системі країни (особливо на гуманітарному напрямку) часто бракує стратегічного мислення, ресурсів і визнання екзистенційного запиту, що може розширювати наукову парадигму.

Література:

1. Brzezinski Z. Between two Ages. America`s Role in the Techno-
tronic Era. N.-Y., 1970. P. 196.

2. Кушпетюк О., Філіпович М. Трансформація парадигми у системі
підготовки наукових кадрів України. *Реформи вищої освіти в Україні:
виклики, стан та перспективи* : колективна монографія. Рига, Латвія :
Видавництво «Балтія», 2023. С. 18–48.

3. Стріха М. Університетська наука України: на шляху від СРСР
до Європи. <https://mon.gov.ua/news/universitetska-nauka-ukraini-nashlyakhu-vid-srsr-do-evropi>

4. Таланчук П. Про стан і перспективи науки в Україні : крах неоліберальної моделі в умовах глобалізації. <https://social-science.uu.edu.ua/article/685>

5. Федорченко Ю. Проблема університетської науки в Україні. <https://osvita.ua/vnz/reform/57146/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-532-0-39>

ВИЩА ОСВІТА ТА НАУКА УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ЧАС: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Хамініч Світлана Юріївна

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри соціально-економічних дисциплін
Дніпровський державний університет внутрішніх справ;
старший науковий співробітник,
Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України
м. Дніпро, Україна*

Повномасштабна війна, розв'язана Росією проти України у 2022 році, стала найбільшим викликом для держави з часів здобуття незалежності. Повномасштабна війна, докорінно змінила життя нашої держави, вплинула на всі сфери суспільства. Вона торкнулася усіх сфер суспільного життя – від економіки та політики до культури й освіти. Особливо болісно війна вплинула на систему вищої освіти та наукову діяльність, які завжди були рушійною силою прогресу й основою для формування інтелектуального потенціалу країни.

В умовах воєнного стану перед українською освітою та наукою постали безпрецедентні проблеми, але водночас відкрилися нові перспективи розвитку, що можуть визначити майбутнє держави на десятиліття вперед [1].

Проблемні питання вищої освіти та науки під час війни полягають у наступному:

- руйнування матеріально-технічної бази;
- вимушена міграція студентів і викладачів;
- фінансові труднощі;
- психологічний та соціальний фактор;
- технічні та організаційні виклики дистанційної освіти; тощо.

Багато університетів, коледжів і наукових установ опинилися у зоні бойових дій або піддалися обстрілам. Руйнування лабораторій, бібліотек, корпусів і гуртожитків стало серйозною перешкодою для організації навчального процесу та проведення наукових досліджень. Деякі заклади були змушені повністю переїхати до інших регіонів України.

Тисячі студентів виїхали за кордон, щоб продовжити навчання в європейських університетах. Частина науковців отримала можливість працювати за кордоном, але багато з них не знають, чи повернуться після війни. Це створює ризик так званого «відтоку мізків», коли талановита молодь залишає країну назавжди.

Значна частина державного бюджету нині спрямована на оборону, що призводить до скорочення фінансування вищої освіти та науки. Університети змушені економити на матеріально-технічному забезпеченні, наукових проєктах і зарплатах викладачів. Це гальмує розвиток освітніх і наукових програм, зменшує привабливість професії науковця.

Окремо слід відзначити психологічний фактор. Стрес, небезпека й невизначеність ускладнюють навчання та наукову роботу, знижуючи мотивацію й продуктивність студентів і викладачів. Постійні тривоги, повітряні обстріли, втрата близьких і невизначеність майбутнього негативно впливають на мотивацію студентів та викладачів. Навчальний процес часто відбувається у бомбосховищах або онлайн у складних умовах, що ускладнює зосередженість і продуктивність.

Перехід на дистанційне навчання став вимушеним, але не завжди ефективним. Не всі студенти мають якісне інтернет-з'єднання або необхідне обладнання. Викладачам довелося терміново адаптувати програми, шукати нові методи комунікації та оцінювання.

Попри складнощі, війна стала каталізатором певних змін, які відкрили нові можливості для розвитку освіти й науки, а саме:

- активна цифровізація освіти;
- міжнародна співпраця;
- розвиток інноваційних напрямів науки;
- відбудова після перемоги, тощо.

Викладачі швидко опанували сучасні онлайн-платформи, з'явилися інноваційні методики навчання, що можуть залишитися й після завершення війни. Використання онлайн-платформ, інтерактивних інструментів і дистанційних курсів дозволяє створювати сучасні освітні моделі [2]. Це відкриває доступ до якісних знань для студентів, незалежно від їхнього місця перебування.

Українські університети розширюють партнерство з європейськими та світовими закладами. З'являються спільні освітні програми, подвійні

дипломи, гранти на наукові дослідження. Це сприяє інтеграції України в глобальний освітній простір.

Потреби війни стимулювали наукові дослідження у сферах кібербезпеки, медицини, інженерії та військових технологій. У перспективі це може перетворитися на потужний імпульс для розвитку прикладної науки та технологій.

Перспективним напрямком є відбудова освітньої інфраструктури за сучасними стандартами після перемоги. Це дозволить створити більш гнучку й інноваційну систему освіти, зорієнтовану на потреби економіки та суспільства. Після закінчення війни перед Україною стоятиме завдання відновлення освітньої інфраструктури. Це шанс збудувати сучасні університети з новітніми лабораторіями та кампусами, створити умови для повернення науковців і студентів із-за кордону.

Шляхи вирішення проблем можуть включати аналіз їхніх причин, залучення експертів та впровадження інноваційних підходів для досягнення стійких результатів, що полягають у залученні міжнародної фінансової та технічної допомоги для відновлення зруйнованих університетів і лабораторій; створенні державних програм підтримки студентів і викладачів, які постраждали від війни, розробці стратегій повернення українських науковців із-за кордону шляхом створення конкурентних умов праці, подальшої інтеграції у Європейський освітній простір (Bologna Process, Horizon Europe), розвитку дуальної освіти та програм, які поєднують теоретичне навчання з практикою.

Таким чином, війна стала надзвичайно важким випробуванням для системи вищої освіти та науки України. Вона як загострила старі проблеми, так й відкрила шлях для нових можливостей. Стійкість викладачів, студентів і науковців, підтримка міжнародної спільноти та активне впровадження інновацій здатні забезпечити не лише збереження, а й відродження української освіти й науки на новому, якіснішому рівні. У майбутньому саме вони стануть ключем до відбудови країни, її економічного та культурного розвитку, зміцнення позицій України у світі.

Література:

1. Сідлецький С., Шандар А. Вища освіта в Україні в умовах воєнного стану: виклики та пріоритети. *Економіка та суспільство*, (64), 2024. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-151>

2. Khaminich S., Heti K. The knowledge economy as a factor for enterprise development in management system. *Editorial board of scientific journal «Philosophy, economics and law review»*. 2023. Volume 1, no. 1. P. 103–115.

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ERP-СИСТЕМ У МАЛОМУ ТА СЕРЕДНЬОМУ БІЗНЕСІ ТА ЇХ РОЛЬ У ПІДГОТОВЦІ СУЧАСНИХ ФАХІВЦІВ

Цимбал Андрій Георгійович

аспірант 2 курсу спеціальності 051 «Економіка»,

ПВНЗ «Європейський університет»

Науковий керівник: Шарова Світлана Володимирівна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки, фінансів та обліку

ПВНЗ «Європейський університет»

м. Київ, Україна

Підвищення ефективності управління ресурсами є важливим завданням для українських підприємств в сучасній економіці воєнного стану. Наявність працюючої ERP-системи (Enterprise Resource Planning) в сучасній компанії є важливим показником ступеню розвитку бізнесу.

Дослідження базується на аналізі вітчизняного та зарубіжного досвіду впровадження ERP-рішень. Успішні проекти, досвід яких аналізується, приносять реальні результати, у тому числі: оптимізацію витрат, підвищення продуктивності, прозорості та швидкості прийняття управлінських рішень. Компанії, які ефективно впровадили ERP-рішення, мають потужні результати, у тому числі скорочення витрат на адміністративні процеси та покращення якості обслуговування клієнтів. Попри це, неефективно завершені проекти, у тому числі без залученості всіх зацікавлених сторін (в першу чергу – власників і CEO), можуть призвести до збільшення собівартості продукції і зниження конкурентоспроможності бізнесу на ринку. Системи управління ресурсами підприємства безпосередньо впливають на бізнес-процеси компанії, сприяють підвищенню культури управління та рівня володіння персоналом сучасними технологіями. Всі підрозділи підприємства працюють в єдиному інформаційному просторі за узгодженими стандартами та методологіями. Це підвищує економічну ефективність роботи компанії та сприяє досягненню цілей власників. Для малих і середніх підприємств, які часто обмежені ресурсами, застосування методів систематизації процесів є дуже цінним. Зазвичай, на таких проектах переймається досвід досягнення подібних результатів в великих корпораціях. При цьому, ефект досягається без залучення великих (відносно) інвестицій в цю сферу. В будь-якому випадку, рівень та кваліфікація провайдерів послуг з впровадження

дуже важливий, як і необхідний детальний аналіз і оптимізація бізнес-процесів. "Автоматизація хаосу" призводить до того ж хаосу. Окремо надаються реальні приклади впровадження в деяких компаніях з професійного надання послуг, виробництва та торгівлі.

В освітньому контексті, розкривається зв'язок між отриманням студентами знань щодо впровадження ERP-модулів у сучасний бізнес і їх розвитком критичного мислення, вміння працювати з великими обсягами інформації та приймати рішення в умовах невизначеності. Використання реалістичних бізнес-кейсів, розроблених автором дослідження, інтегрованих із роботою в ERP-середовищі, дозволяє майбутнім фахівцям глибше зрозуміти принципи управління ресурсами, оцінювати економічний ефект від змін та бути готовими відповідати вимогам роботодавців. Це також допомагає ініціювати конкретні зміни. Випускники, що мають досвід роботи з ERP, здатні стати ініціаторами змін на своїх майбутніх робочих місцях.

Особлива увага приділена ролі ERP-технологій у підготовці сучасних фахівців економічного та управлінського профілю. Тематика ERP повинна інтегруватися у навчальні дисципліни. Зокрема, автор розкриває деталі розробленого курсу «Інформаційні системи в бізнесі. Планування ресурсів підприємства». Він дозволяє студентам отримати практичні навички роботи з сучасними ІТ-інструментами. В майбутньому, ці знання і навички будуть використані молодими фахівцями при пошуку та виборі місця роботи. Такі знання формують у майбутніх фахівців системне бачення бізнес-процесів та вміння приймати обґрунтовані управлінські рішення на основі аналітики.

Запропоновано рекомендації щодо методики викладання, що передбачають використання кейс-методів, симуляційних ERP-середовищ і проєктної роботи, а також підкреслює важливість формування у здобувачів навичок аналітики, бюджетування, управління фінансовими потоками та ризиками. Практична складова навчання передбачає залучення студентів до моделювання бізнес-сценаріїв, аналізу даних у реальному часі та розробки рекомендацій щодо оптимізації процесів.

Таким чином, ERP-системи виступають не лише інструментом підвищення економічної ефективності бізнесу, але й дозволяють підсилити підготовку фахівців, здатних ефективно працювати в сучасних умовах. Їх використання у навчальному процесі дозволяє поєднати академічну підготовку з реальними бізнес-викликами. Це забезпечить високий рівень готовності випускників до професійної діяльності.

Література:

1. Артемчук В. В. Удосконалення управління підприємством на базі ERP-системи [Електронний ресурс]. *Інституційний репозитарій*

Запорізького національного університету. 2021. Режим доступу: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/5798>

2. Шипунова О. В. Перспективи застосування ERP-систем в Україні [Електронний ресурс]. *eSSUIR – Electronic Sumy State University Institutional Repository*. 2012. Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/63172>

3. П'ятничук І., Кафка С., Томашевська А., Туровська Л. Логістичні IT та ERP-системи [Електронний ресурс] / І. П'ятничук, С. Кафка, А. Томашевська, Л. Туровська. *Успіхи і досягнення у науці*. 2025. № 10(10). DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-10\(10\)-657-667](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-10(10)-657-667).

4. Akhzan F. H., Pontoh G. T., Arifuddin A. The Impact of Human Critical Success Factor on ERP System Implementation / F. H. Akhzan, G. T. Pontoh, A. Arifuddin. *AFEBI Accounting Review*. 2021. Vol. 6, No. 1. P. 47. DOI: <https://doi.org/10.47312/aar.v6i01.473>.

5. Spathis C., Constantinides S. The usefulness of ERP systems for effective management / C. Spathis, S. Constantinides. *Industrial Management & Data Systems*. 2003. Vol. 103, No. 9. P. 677–685. DOI: <https://doi.org/10.1108/02635570310506098>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-532-0-41>

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВПРОВАДЖЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Шурупова Катерина Володимирівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри професійної та соціально-гуманітарної освіти,
Криворізький національний університет
м. Кривий Ріг, Україна*

Барчак Ольга Миколаївна

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти освітньо-наукової програми «Менеджмент» кафедри менеджменту та адміністрування,
Криворізький національний університет
м. Кривий Ріг, Україна*

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки» від 4 березня

2023 р. № 220 визначає пріоритетні сфери запобігання корупції, однією з яких є освіта.

Зокрема у сфері вищої освіти, визначено, що порядок розподілу публічних коштів на підготовку фахівців з вищою освітою та на наукові дослідження між закладами освіти і науковими установами містить корупційні ризики через недостатню якість законодавчого регулювання, а отже потребує вдосконалення [1]. Тому проблематика попередження та запобігання корупційним проявам у сфері освіти потребує подальшого наукового вивчення.

Корупція як суспільне явище розповсюджене у багатьох сферах життя, тому в Україні сформувалось антикорупційне законодавство. Антикорупційне законодавство в Україні представляє собою сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, починаючи з загальнодержавних законів, завершуючи локальними актами – на рівні підприємств, установ, організацій. Заклади вищої освіти (далі ЗВО) також при впровадженні державних заходів запобігання та протидії корупції користуються загальнодержавними та галузевими нормативно-правовими актами у цій сфері. Особливо актуальними у цій сфері виступають правові підстави впровадження антикорупційної програми в ЗВО.

Серед системи антикорупційного законодавства, першим нормативно-правовим актом, на який спирається ЗВО, виступає закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII., де в ч. 2 ст. 62 визначено, що в обов'язковому порядку антикорупційна програма затверджується керівниками: 1) державних, комунальних підприємств, господарських товариств (у яких державна або комунальна частка перевищує 50 відсотків), де середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік перевищує п'ятдесят осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період перевищує сімдесят мільйонів гривень; 2) юридичних осіб, які є учасниками процедури закупівлі відповідно до Закону України "Про публічні закупівлі", якщо вартість закупівлі товару (товарів), послуги (послуг), робіт дорівнює або перевищує 20 мільйонів гривень [2].

Таким чином, ЗВО входять в число юридичних осіб в яких затверджується антикорупційна програма.

Наступним нормативно-правовим актом виступає Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки», яким затверджується Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки.

Антикорупційна стратегія реалізується шляхом виконання відповідної державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії, яку розробляє Національне агентство з питань

запобігання корупції з урахуванням особливостей, встановлених Законом, та затверджує Кабінет Міністрів України на термін дії цієї Антикорупційної стратегії [3].

Таким чином ЗВО, виступають учасниками правовідносин, що виникають при впровадженні антикорупційних заходів у діяльність підприємств, установ, організацій, зокрема і через антикорупційні програми. Тому, антикорупційною програмою виступає комплекс правил, стандартів і процедур щодо виявлення, протидії та запобігання корупції у діяльності ЗВО.

На рівні підзаконних нормативно-правових актів, ЗВО спираються на Постанову Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 року № 220 «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки».

Метою Програми є досягнення значного прогресу в запобіганні та протидії корупції, забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх державних органів та органів місцевого самоврядування, а також належного процесу післявоєнного відновлення України [1].

При складанні антикорупційної програми ЗВО повинно керуватись рекомендаціями та вказівками спеціальних антикорупційних органів, зокрема Національного агентства з питань запобігання корупції. Особливе місце серед підзаконних нормативно-правових актів займають накази пов'язані з регулюванням антикорупційної програми, такі як «Про затвердження Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції» від 27.05.2021 № 277/21, "Про встановлення обов'язкових вимог до мінімальної штатної чисельності уповноваженого підрозділу з питань запобігання та виявлення корупції в державних органах"» від 26.04.2021 № 240/21 «Про вдосконалення процесу управління корупційними ризиками» 28.12.2021 № 830/21 тощо.

Враховуючи сферу освіти, Міністерство освіти і науки України, як галузевий орган управління у цій сфері, також видає на виконання антикорупційного законодавства, спеціальні нормативно-правові акти, які спрямовані на освітній процес та впровадження антикорупційної програми. Наприклад, накази «Про затвердження Антикорупційної програми Міністерства освіти і науки України на 2024-2026 роки» від 28 березня 2024 р. № 408, «Про затвердження Алгоритму прийняття та розгляду в Міністерстві освіти і науки України повідомлень про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» від 18 листопада 2020 р № 1429, «Про затвердження Положення щодо впровадження механізмів заохочення та формування

культури повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» в апараті Міністерства освіти і науки України» від 27.07.2021 № 857, «Про утворення робочої групи з оцінювання корупційних ризиків Міністерства освіти і науки України» від 05 грудня 2023 р. № 1478, «Про проведення оцінювання корупційних ризиків у діяльності міністерства освіти і науки України» від 17.11.2023 № 1411.

Таким чином, на рівні ЗВО реалізація антикорупційного законодавства відбувається за допомогою прийняття антикорупційних програм. Антикорупційна програма схвалюється конференцією трудового колективу ЗВО та затверджується наказом ректора на зразок антикорупційних програм Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна тощо.

Як правило, антикорупційна програма ЗВО складається з таких розділів як: 1) загальні положення; 2) сфера застосування та коло осіб на які поширюється дія антикорупційної програми; 3) антикорупційні заходи; 4) норми професійної етики; 5) права і обов'язки працівників у зв'язку із запобіганням і протидією корупції; 6) права і обов'язки працівників уповноваженого відділу; 7) порядок звітування керівника уповноваженого відділу; 8) порядок здійснення нагляду, контролю за дотриманням антикорупційної програми, а також оцінки результатів здійснення передбачених нею заходів; 9) умови конфіденційності інформування уповноваженого відділу працівниками про факти порушень антикорупційних вимог; 10) процедури захисту працівників, які повідомили інформацію про корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення; 11) врегулювання конфлікту інтересів у діяльності працівників; 12) порядок надання працівникам роз'яснень та консультацій уповноваженим відділом; 13) порядок проведення періодичного підвищення кваліфікації працівників у сфері запобігання та виявлення корупції; 14) вжиття заходів реагування до працівників, які порушують положення антикорупційної програми; 15) порядок проведення внутрішніх розслідувань; 16) порядок внесення змін до антикорупційної програми.

Положення щодо обов'язковості дотримання антикорупційної програми включаються до правил внутрішнього трудового розпорядку ЗВО, положень про структурні підрозділи, усіх трудових договорів, а також можуть включатися до договорів, які укладаються закладами вищої освіти.

Не зважаючи на впровадження антикорупційних програм у діяльність ЗВО, залишаються не вирішеними питання недостатнього контролю за виконанням таких програм, формальний підхід до її реалізації, не можливість подолання корупційних ризиків, відсутність чітких критеріїв оцінки ефективності та забезпечення їх прозорості тощо.

Література:

1. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів від 4 березня 2023 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#n394> (дата звернення: 31.08.2025).
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700 -VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 31.08.2025).
3. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 31.08.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-532-0-42>

РОЛЬ УСНОЇ ІСТОРІЇ ТА ЕТНОГРАФІЇ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Щербина Світлана Вікторівна

*кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри історії України, археології та краєзнавства,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна*

Сучасна війна Росії проти України стала не лише викликом для державності, економіки та суспільних інститутів, а й поставила перед українцями питання самоусвідомлення, збереження культурної спадщини та зміцнення національної ідентичності. У цьому контексті зростає значення гуманітарних наук, зокрема усної історії та етнографії, які виступають інструментами документування, аналізу та популяризації колективної пам'яті. Усна історія дозволяє зафіксувати індивідуальний досвід, який стає складовою історичного наративу, тоді

як етнографія допомагає осмислити соціокультурні трансформації, спричинені війною [1, с. 291–292].

Усна історія виступає одним із ключових методів збереження свідчень очевидців, що часто залишаються поза увагою офіційних джерел. Її особлива цінність в умовах війни полягає у фіксації досвіду, який неможливо відтворити виключно на основі офіційних документів чи статистичних даних. Усна історія виконує низку важливих функцій, серед яких провідне місце посідає документування травматичного досвіду [1, с. 268]. Збір інтерв'ю з мешканцями Чернігова та громад Чернігівщини, які пережили окупацію, ізоляцію чи вимушене переселення, а також з волонтерами та учасниками спротиву, дозволяє зафіксувати емоційний вимір війни, що формує більш глибоке і багатовимірне розуміння сучасної історії [3, с. 221–222].

Важливим аспектом є те, що усні свідчення відтворюють не лише індивідуальні переживання, а й колективні уявлення, пов'язані з локальною культурною ідентичністю та практиками повсякденного життя. Інтерв'ю з мешканцями сільських і міських громад Чернігівщини фіксують особливості традицій, звичаїв та ціннісних орієнтирів, які в умовах війни набувають нового значення, перетворюючись на ресурси виживання та суспільної солідарності. Таким чином, усна історія забезпечує не лише збереження локальної пам'яті регіону, а й актуалізацію культурної спадщини як чинника єднання та підтримки в кризових умовах [3, с. 218].

Крім того, свідчення очевидців із Чернігова та прилеглих громад відіграють важливу роль у протидії російській пропаганді. Усні інтерв'ю постають як автентичне джерело знань про воєнні події, що ґрунтується на безпосередньому досвіді українців. Це створює контрнаратив, здатний деконструювати нав'язані ззовні міфи й дезінформацію. У такий спосіб усна історія стає не лише методом дослідження, а й інструментом формування національної ідентичності та наративу опору, що має особливе значення для консолідації суспільства Чернігівщини та всієї України.

Етнографія в умовах війни за незалежність України виступає як засіб осмислення соціокультурних трансформацій. Етнографічні дослідження в умовах війни спрямовані на збереження нематеріальної культурної спадщини та вивчення змін у повсякденному житті. Передусім, це є документування традицій. У багатьох громадах зберігаються звичаї, обряди, пісенна творчість, які набувають нового звучання в умовах війни.

Досліджується побут у часи воєнних викликів. Польові дослідження дозволяють зафіксувати адаптаційні стратегії населення – від облаштування сховищ до нових форм спільної праці. Крім того, війна

стимулює відродження етнічних символів: вишиванки, народних пісень, ремесел як проявів патріотизму.

Традиційно етнографічні польові дослідження студентів Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін на Чернігівщині були спрямовані на збирання матеріалів, пов'язаних із народними обрядами, календарною та родинною обрядовістю, фольклором, звичаєвим правом, побутом сільських громад. Війна кардинально змінила характер і пріоритети цих практик [2, с. 197].

По-перше, етнографічна польова практика трансформувалася у збір усноісторичних свідчень про воєнні події: окупацію населених пунктів Чернігівщини, досвід переживання бомбардувань, евакуації, життя у сховищах, участь у волонтерському русі.

По-друге, традиційні методики фіксації етнографічних даних доповнено усноісторичними інтерв'ю, які поєднують особистісний наратив із культурними практиками. Наприклад, під час записів виявляється, як народні пісні чи обряди набувають нових смислів у воєнному контексті.

По-третє, етнографічні польові дослідження стали інструментом документування нематеріальної спадщини війни. Вони охоплюють нові феномени: побут у підвалах та укриттях, створення «пунктів незламності», волонтерські кухні, нові форми взаємодопомоги, дитячий фольклор і т.д.

Таким чином, польова етнографія в контексті навчальної практики на Чернігівщині зазнала трансформації від класичного збирання «традиційної культури» до фіксації живої історії війни [2, с. 198].

В умовах воєнного стану інтеграція гуманітарних досліджень у вищу освіту набуває особливої актуальності. Студентські польові практики, що проводяться навіть у складних обставинах, виступають важливим інструментом професійної підготовки. Вони не лише забезпечують набуття практичних навичок, а й сприяють розвитку критичного мислення та історичної пам'яті у студентів, що є складовою їхньої громадянської ідентичності. У цьому контексті значну роль відіграє залучення до освітнього процесу інтерв'ю та етнографічних матеріалів.

Матеріали усноісторичних та етнографічних досліджень, зібрані під час повномасштабної війни на Чернігівщині, демонструють, що воєнні події стимулюють переосмислення локальної ідентичності. Люди відчують посилене усвідомлення своєї належності до нації, не втрачаючи водночас регіональних особливостей. Війна стала каталізатором суспільної консолідації, коли опір, взаємодопомога й героїзм перетворюються на спільні символи. При цьому культурна спадщина набула нової актуальності: традиції, які ще донедавна

розглядалися як етнографічний матеріал, сьогодні стали важливим ресурсом суспільного єднання.

В умовах війни усна історія та етнографія набувають особливого значення як інструменти збереження культурної спадщини та зміцнення національної ідентичності. Завдяки документуванню індивідуального й колективного досвіду вони формують історичну пам'ять та водночас виступають чинниками суспільної консолідації. Їх інтеграція в освітній процес створює умови для підготовки нових поколінь науковців, спроможних працювати із культурною спадщиною навіть у кризових ситуаціях. Подальший розвиток цих дисциплін в Україні сприятиме не лише збереженню національної пам'яті, а й формуванню єдиного наративу, що має ключове значення у період воєнних викликів.

Література:

1. Боднар Г. Усна історія революції, війни і волонтерства в Україні: як працювати з незавершеним минулим. *Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість* / гол. ред. Микола Литвин ; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2023. Вип. 16. С. 268–300.
2. Токарев С. Теорія і практика проведення польових усноісторичних досліджень в умовах воєнного стану. *Війна, наука та емоції: (не)проговорене* : збірник матеріалів Міжнародного воркшопу (м. Чернігів, 21–22 лютого 2024 р.) / ред. С. Маховська. Інститут історії України НАН України; Управління культури та туризму Чернігівської міської ради; Чернігівський науково-дослідний центр антропології війни та ін. Київ. С.197-201.
3. Щербина С. Усноісторичні дослідження Чернігівщини та розвиток меморіального туризму в умовах російсько-української війни. *Консенсус*. 2025. Вип. 2. С. 213–224

EDUCATION UNDER SIRENS: HOW UKRAINIAN UNIVERSITIES FIGHT FOR THE FUTURE

Yahodzinskiy S.

Dr.Sc., Professor,

PHEE “European University”

Kyiv, Ukraine

Yahodzinska V.

PhD,

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Kyiv, Ukraine

The full-scale Russian invasion of Ukraine in February 2022 marked the beginning of a new chapter in the history of Ukrainian higher education. Universities, which had long been centers of intellectual growth, social mobility, and international cooperation, suddenly faced unprecedented challenges. The sounds of air raid sirens became part of everyday academic life, replacing the expected silence of lecture halls with uncertainty and fear. Education, however, did not collapse. Instead, it transformed into a symbol of resilience, adaptability, and the unbreakable will to defend the future of the nation through knowledge.

When the first missiles struck Ukrainian cities, academic life was paralyzed. Classes were abruptly suspended; electricity and internet connections became unstable. Thousands of students and teachers were forced to flee their homes. Foreign students, who once formed a vibrant community in Ukrainian universities, left the country. Some members of academic staff and students even joined the armed forces. Under such circumstances, concentration on studies seemed nearly impossible, and yet, the determination to continue learning prevailed.

The destruction of university buildings has become a tragic hallmark of the war. The main building of European University in Kyiv was almost completely destroyed in March 2022. The State Tax University in Irpin suffered heavy damage, as did the National University of Shipbuilding in Mykolaiv, which endured direct missile strikes in both summer and autumn of 2022. Even Taras Shevchenko National University of Kyiv, the country's academic flagship, has repeatedly been damaged by attacks on the capital. By now, more than 1,800 schools and universities have been destroyed or severely damaged across Ukraine. These losses extend beyond

bricks and mortar: they represent the loss of safe spaces for intellectual growth and the erosion of academic traditions built over generations.

With lecture halls turned into ruins, many universities shifted their teaching to basements and improvised bomb shelters. Students of Oles Honchar Dnipro National University and Kryvyi Rih National University often study underground, surrounded by concrete walls and poor ventilation. While some institutions have begun to construct modern shelters, the majority still lack adequate facilities. Studying under sirens has become an existential paradox: the pursuit of knowledge continues in spaces designed primarily for survival.

Despite these hardships, Ukrainian universities remain active in global academic networks. Institutions continue to appear in prestigious international rankings such as QS, Times Higher Education, ARWU, and CWUR. The very presence of Ukrainian universities in these lists during wartime is a testimony to their resilience and the professionalism of their faculty. Ukrainian academia is not merely surviving; it is asserting itself on the global stage as a community determined to protect its intellectual sovereignty and contribute to international knowledge production.

The phrase “education under sirens” has become both a literal description and a powerful metaphor of Ukrainian higher education in wartime. It reflects the constant duality between destruction and renewal, despair and hope, survival and development. Ukrainian universities are not just fighting for the continuity of studies – they are fighting for the cultural identity, intellectual independence, and future prosperity of the nation. The resilience of teachers and students proves that even under bombardment, knowledge remains a form of resistance. Education in Ukraine today is not only about acquiring skills; it is an act of defiance, a declaration that the future will be built on learning, innovation, and freedom.

НОТАТКИ

МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ
В УКРАЇНІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ**

27 вересня 2025 року

Підписано до друку 11.09.2025. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 10,12. Тираж 100. Замовлення № 0925-82.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»

79000, м. Львів, вул. Технічна, 1

87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44

Телефон: +38 (050) 658 08 23

E-mail: editor@liha-pres.eu

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6423 від 04.10.2018 р.